

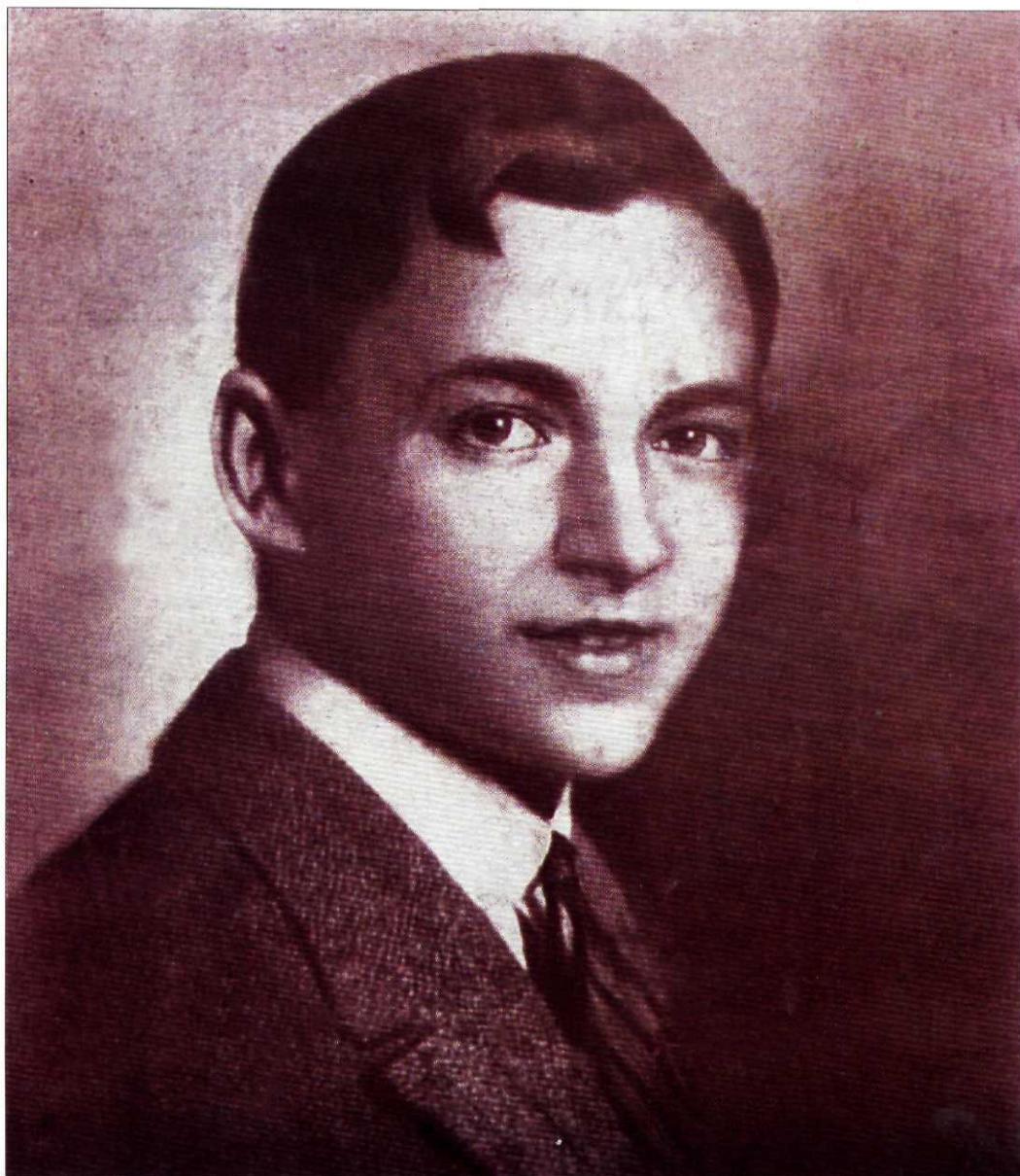
GLASILO HRVATSKOG DRUŠTVA POLITIČKIH ZATVORENIKA (HDPZ)

politički

ZATVORENIK

GODINA VII. - SIJEČANJ 1997. - CIJENA 10 KN BROJ

58

MARKO HRANILOVIĆ

NA TOM MLADOM LJETU VESELIMO SE...

Evo nas, dragi prijatelji, na početku 1997. godine. Ispraćanje stare godine znači čitanje statistika, polaganje računa, brojanje uspjeha i propusta. Ispraćanje stare godine znači, nažalost, i da nam u predstojećim danima pleća tereti i jedna godina više, makar obogaćena životnim iskustvom.

Vodstvo HDPZ-a ima razloga smireno pogledati unatrag i zadovoljno konstatirati kako naš trud u 1996. godini nije protekao uzalud. Nadam se da ste se u to i sami uvjerili, čitajući prilog prosinac krovu "Političkog zatvorenika".

Nismo, dakako, svime zadovoljni. Nismo zadovoljni ni time što nam naša Vlada nije u protekloj godini omogućila bolje mirovine i naknade za uznički staž. Vjerujemo, ipak, da nas neće iznevjeriti i da će ispuniti obećanje, te da će se na jednom od prvih zasjedanja Sabora naći zakon koji će omogućiti retroaktivnu isplatu povišica od 1. siječnja 1997. godine.

Znamo da naš zahtjev nije pretjeran, jer se kreće u okviru sredstava koja su političkim zatvorenicima već osigurana.

U godini koja je upravo započela želimo puno toga polučiti. Prije svega, želimo se izboriti za zgradu u kojoj bi bio Dom HDPZ-a, tj. prostor za rad Središnjice, ali i za smještaj naših prijatelja koji čekaju mjesto u staračkim domovima.

Nove će članske iskaznice, koje su u pripremi, članstvo početi primati početkom godine, prigodom uplate članarine i preplate na naš mjesecnik. Moramo, nažalost, upozoriti da je Vlada ustegla očekivanu novčanu pomoć koja nam je potrebna za normalno djelovanje 22 podružnice (od kojih su tri u BiH), a u tome je, iz tko zna kakvih razloga, imala potporu i nekih naših članova, saborskih zastupnika (!!). Stoga smo prisiljeni povisiti članarinu i preplatu na "Politički zatvorenik", ali se uzdamo u Vaše razumijevanje. Naš je mjesecnik jedino mjesto gdje bivši politički uznici mogu objaviti i tako za povijest sačuvati svoja sjećanja, pa stoga ne smijemo dopustiti da se ugasi.

Ako od Vlade ne dobijemo dodatna sredstva za osiguranje naših članova, onda postupak osiguranja nećemo moći nastaviti u idućoj osiguravajućoj godini. U tu svrhu prošle godine uplatili 560.000,- kuna. Premije su, nažalost, niske, ali zbog naše životne dobi i brojnosti članstva, više, nažalost, nismo mogli postići.

Kao što vidite, posla je puno, a ruku i umova uvijek premalo. Naprotiv, umjesto da nam pomognu, neki od naših članova (šačica njih, poduprta nekim nečlanovima), zlonamjerno i lažno optužuje sadašnje legalno izabranu vodstvo Društva. Znamo da je na mnogima od nas robija ostavila teških i tjelesnih i duševnih posljedica. Smijemo li dopustiti da se oni koji su se na nama iživljavalii, i danas likuju gledajući kako se međusobno svađamo i prepiremo?

Međutim, u interesu naše države i u interesu našeg društva, ne smijemo prešutjeti nanošenje materijalne i moralne štete Društvu. Stoga zahvaljujem članstvu na plebiscitarnoj potpori koju je vodstvo HDPZ-a dobilo nasuprot klevetničkoj kampanji tzv. poticajnog odbora i svima pružam ruku na pomirbu. Neka 1997. godina bude doista godinom uspjeha i nade!

**Vaša predsjednica HDPZ:
KAJA PEREKOVIC**

* * *

**SVIMA KOJI SU VODSTVU DRUŠTVA I MENI OSOBNO POSLALI
BOŽIĆNE I NOVOGODIŠNJE ČESTITKE, NAJSRDAČNIJE ZAHVALJU-
JEM U IME DRUŠTVA I USVOJE OSOBNO IME. NEKA NAM SVIMA 1997.
GODINA BUDE GODINOM ZADOVOLJSTVAI**

P O Z I V

Pozivamo sve hrvatske političke zatvorenike da zabilježe svoje uznickie uspomene i tako ih sačuvaju za povijest. HDPZ se zahvaljuje za svako poslano svjedočenje koje obogaćuje pismohranu Društva i olakšava buduća istraživanja.

Uredništvo "Političkog zatvorenika" nastojat će objaviti što više takvih svjedočenja, pa Vas molimo da radi lakše obrade teksta pišete isključivo strojem ili računalom, s dvostrukim proredom i s 28 do 30 redaka na jednoj stranici.

politicki **ZATVORENIK**

GLASILO HRVATSKOG
DRUŠTVA POLITIČKIH
ZATVORENIKA

PREDSJEDNICA DRUŠTVA
Kaja Pereković

UREDNIČKI ODBOR GLASILA
Mato Marčinko, Višnja Sever,
Andrija Vučemil, Ljubomir Brdar,
Jure Knezović

GLAVNI UREDNIK
Tomislav Jonjić

SAVJETNIK UREDNIŠTVA
Andrija Vučemil

UREDNIŠTVO I UPRAVA
1000 Zagreb
Trg kralja Petra Krešimira IV, br. 3
tel: 41 58 09
fax: 44 93 17

**TISAK I GRAFIČKA
PRIPREMA:**
MINIPRINT
Varaždin, T. Ujevića 32

CIJENA LISTA
Za Hrvatsku 10 Kn - u preplati 6 Kn,
Sloveniju 120 SLT. Za sve zemlje
Europe u visini 3 DEM, za sve
prekomorske zemlje uz
poštarinu 3 USA \$

* * *

Rukopisi se ne vraćaju, list uređuje
Urednički odbor, sva prava pridržava
Hrvatsko društvo političkih zatvorenika.

* * *

Za sve informacije i kontakte u svezi
suradnje i preplate tel.: 01/415-809,
radnim danom od 11-13 sati.

* * *

Temeljem mišljenja
Ministarstva kulture i prosvjete
Republike Hrvatske broj:
KI, oznaka: 612-10/93-01-794
Ur. broj: 532-03-1/6-93-01
od 18.08.1993. - list je oslobođen
plaćanja poreza na promet.

UVODNA RIJEČ

NOVIM STARIM STAZAMA

Svaki je novi glavni urednik suočen s napašću da u prvom uvodniku ponavlja tisuću puta izrečene patetične misli. Kako bih toj napasti izbjegao, strpljivu ću čitatelju kazati tek da će i s novim glavnim urednikom "Politički zatvorenik" nastaviti broditi istim stazama.

I dalje će mjesecnik Hrvatskog društva političkih zatvorenika biti mjestom na kojem će hrvatski politički uznići bilježiti svoje misli, te budućim pokoljenjima (i budućim hrvatskim povjesnicima) u baštinu ostavljati svoja svjedočenja i svoje uspomene.

Ta svjedočenja neka služe kao stalno podsjećanje na činjenicu da narod bez vlastite nezavisne države predstavlja objekt tuđih obijesti i poligon stranih, nasilničkih imperijalizma. Ta svjedočenja neka služe kao stalno podsjećanje na činjenicu da vlastita država nije izrazom kakvih apstraktnih i sebičnih prohtjeva, nego bitnom prepostavkom konkretne slobode konkretnog pojedinca. Samo onaj koji se u vlastitu dvorištu bori za slobodu, ima moralnog prava govoriti o općoj, integralnoj slobodi, o slobodi čovjeka i čovječanstva.

Iako Hrvati, nažalost, imaju višestoljetnu nesretnu tradiciju političkog uzništva, nama je danas moguće pobilježiti samo dio njih, onaj iz razdoblja druge, a možda manjim dijelom i onaj iz razdoblja pre Jugoslavije. Makar se u drugoj, boljševičkoj Jugoslaviji stradalo gore i trpjelo više, pokušat ćemo bar dijelom osvijetliti i ono što se zbivalo u monarhofašističkom razdoblju. Zbog bioloških su razloga svjedoci iz tog doba prilično malobrojni, a bez pravilnih prosudbi prilika u kojima se od 1918. odvijala hrvatska narodnoosloboditeljska borba, teško je shvatiti postanak prve hrvatske države u ovom stoljeću i zbivanja u drugome svjetskom ratu koja nas, čak i kad to ne bismo htjeli, još i danas prate, još i danas određuju našu sudbinu.

Osim veće pozornosti hrvatskim političkim uznicima između dva svjetska rata, pokušat ćemo - uvijek pretpostavljajući istinu iluziji, a činjenice patetici - stalno podsjećati na usud ugroženih grana hrvatstva, na Bosnu i Hercegovinu, na Srijem i Bačku, na Boku Kotorsku. Na tim se područjima, poglavito u zemljama između Une i Drine, bila i bije ključna hrvatska bitka u ovom stoljeću, a u toj su bitci svoju krv na oltar Hrvatske polagali Hrvati i katoličke i islamske, pa čak i pravoslavne vjeroispovijedi.

Tko smo mi da bismo to smjeli zaboraviti?

"**Politički zatvorenik**" ostat će nadstranačkom tribinom u kojoj ima mjesta za sva gledišta koja u pitanje ne dovode hrvatsku državnu nezavisnost i demokraciju kao jedino sredstvo opstanka i boljštaka hrvatske države. Stoga pozivamo na suradnju, otvorenost, polemiku i kritiku, otvarajući od idućeg broja stalnu rubriku "**Mnijenja i rasudbe**". Neka se na tom mjestu vidi kako se hrvatski i o Hrvatskoj može misliti na različite načine.

Nadamo se, dragi čitatelji i suradnici, da će uz Vašu pomoć i suradnju, kao i uz pomoć i savjete moga časnog predšasnika, dosadašnjega glavnog urednika g. Andrije Vučemila, bez čije bi mi potpore bilo teško preuzeti ovu zadaću, naš "**Politički zatvorenik**" biti jednako kvalitetan kao i u prethodnim mjesecima.

U toj se nadi zapućujemo novim starim stazama u novu, 1997. godinu.

Tomislav JONJIĆ

IZ SADRŽAJA

DOGODILO SE U PROSINCU 1996.	2
U SVJETLU DVIJU ZADUŠNICA	2
Tomislav Jonjić	
TKO JE IZMISLIO BOŠNJAČKU	
NARODNOST?	3
dr. Enver Mehmedagić	
ZAŠTO SAM SE PRIHVATIO	
UREĐIVANJA NAŠEG GLASILA I	
KAKO SAM TO RADIO	4
Andrija Vučemil	
Ja tako mislim	
SVI SMO MI ODNEKUD!	6
Slavko Meštrović	
TKO I KAKO PLJAČKA HRVATSKU	7
Mijat Tomić	
OSVRT NA 1996. GODINU	8
Kaja Pereković	
MARIJA HRANILOVIĆ: MOJA SU	
BRAČA DALI ŽIVOTE ZA HRVATSKU	9
Tomislav Jonjić	
Hrvatska knjiga mrtvih	
ODNAROĐIVANJE I PROGON	
HRVATA U ZALJEVU HRVATSKIH	
SVETACA	15
Mato Marčinko	
JE LI ZAISTA 22. LIPNJA 1941.	
ZAPOČEO POKRET OTPORA	
POROBLJAVANJU?	18
Ivan Gabelica	
U DVORIŠTU CENTRALNOG	
ZATVORA U SARAJEVU	20
Ivica Boras	
USPOMENE NA MOG BRATA IVANA	22
Stjepan Curl	
ODGOJNE METODE KPD-a	25
S. Slavka Matijanić	
ZADNJI DANI ŽIVOTA ROBIJAŠA	
IVANA HALUŽANA	27
Zlatko Tomić	
SUDBINA HRVATA U SRIJEMSKOJ	
KAMENICI	30
Anica Dujmović	
KRVAVI SLATINSKI USKRS 1944.	
GODINE	32
Dragutin Pelikan	
PISMA IZ ISTRE	34
Blaž Piljuh	
DO BLEIBURGA I NATRAG	35
Milan Radić	
NAKON 38 GODINA U ZAGRLJAJU	
SA SUPATNICAMA	38
Stjepan Dolenc	
TUROPOLJSKE ROBIJAŠKE SLIČICE ...	40
Bruno Zorić	
USPOMENE NA AKCIJU	
BOŽE KAVRANA	42
Enver Mehmedagić	
PRIKAZ RADA PODRUŽNICE	
HDPZ-a ZAGREB U 1996. GODINI	44
Jure Knežević	
IN MEMORIAM	48

DOGODILO SE U PROSINCU 1996.

- 3.12. Predsjednik Tuđman u pratinji dužnosnika hrvatske vlade i Sabora posjetio Vukovar. Na erdutskom mostu otvoren granični prijelaz između Hrvatske i SRJ: hrvatski carinici na Dunavu.
- 4.12. Ispred "Srpskog kulturnog centra" u Vukovaru Srbi tvorno napali hrvatske novinare i dužnosnike UNTAES-a.
- 4-5.12. U Londonu održano zasjedanje Vijeća za provedbu mirovnog sporazuma za BiH. Razgovaralo se i o reintegraciji hrvatskog Podunavlja te o sukcesiji. Hrvatsko izaslanstvo predvodio ministar vanjskih poslova dr. Granić.
- 6.12. Glasnogovornik OEES-a u Sarajevu priznao postojanje tajnog sporazuma između OEES-a i bosanskih Srba o glasovanju na lokalnim izborima 1997., bez obzira na prebivalište u 1991. godini.
- 5-6.12. Na ženevskom sastanku SAD predstavile Inicijativu za suradnju u jugoistočnoj Europi (SECI). Hrvatska i Slovenija zasad odgodile potpisati Izjavu o namjeri.
- 7.12. Održana II. sjednica Glavnog odbora Hrvatske demokratske zajednice.
- 8.12. Na "Forumu hrvatskih manjina" predsjednik DSHV mr. B. Tonković je izjavio kako je od 1991. iz Vojvodine protjerano oko 45.000 Hrvata. Danas u Vojvodini ima oko 120.000, na Kosovu oko 5.000 i u Boki Kotorskoj oko 11.000 Hrvata.
- 10.12. Ministri vanjskih poslova zemalja članica NATO-a službeno odobrili odašiljanje 25-30 tisuća vojnika u BiH u sklopu operacije SFOR (Stabilization Forces), nakon što 20. prosinca istekne mandat IFOR-a (Implementation Forces).
- 12.12. Rezolucija Opće skupštine OUN o ljudskim pravima u Hrvatskoj, BiH i SRJ.
- 16.12. Rekonstrukcija hrvatske vlade.
- 18.12. Nova vlada federacije BiH, na čelu s E. Bičakčićem.
- 19.12. Član Predsjedništva BiH i predsjednik Federacije BiH K. Zubak službeno izvijestio visokog predstavnika za provedbu Mirovnog sporazuma C. Bildta i predsjedatelja Forum Federacije, pomoćnika američkoga državnog tajnika J. Kornbluma, da prestaju funkcionirati vlada i ministarstva Hrvatske Republike Herceg-Bosne.
- 19.12. Između Hrvatske i Svetе Stolice potpisani ugovori o suradnji na području odgoja i kulture, o dušobrižništvu katoličkih vjernika pripadnika oružanih snaga i redarstvenih službi te o pravnim pitanjima.
- 22.12. Održan Opći sabor Hrvatske seljačke stranke.
- 24.12. Srbi u Ilok u napali Hrvate koji su došli pod zaštitom UNTAES-a. Napadajima izloženi i pripadnici međunarodnih snaga. Devastirana crkva Sv. Ivana Kapistrana, sakristija potpuno uništena.
- 30.12. Nakon sastanka predsjednika Tuđmana i generala Kleina, objavljeno da će se izbori u hrvatskom Podunavlju održati kad i u ostaloj Hrvatskoj: 16. ožujka 1997. godine.
- 31.12. Posljednjeg dana svog mandata na mjestu glavnog tajnika OUN, B. Boutros Ghali u izvješću Vijeću sigurnosti predlaže prodljenje mandata Promatračke misije OUN na Prevlaci (UNMOP) do 15. srpnja 1997. godine.

U SVJETLU

Da se u budućnost ne može ići bez osvrtnja u prošlost, zorno nam pokazaše dva naizgled beznačajna događaja iz prosinca prošle godine. U jednoj maloj zagrebačkoj crkvi odslužena je misa zadušnica za nekadašnjeg poglavara NDH dr. Antu Pavelića, a svega par dana ranije saznalo se da je ista misa služena i za Jakova Blaževića, jednog od prvaka jugoslavenske komunističke diktature nad Hrvatskom i zastupnika optužbe u političkom procesu protiv zagrebačkog nadbiskupa i hrvatskog metropolita dr. Alojzija Stepinca.

Nitko s trakom religijskog odgoja i elementarnom političkom pismenošću neće dići glasa na vijest o zadušnicama za Blaževića, niti će se zgroziti nad fotografijom Blaževićeva groba s uklesanim križem. Da slijepim pobornicima "porniriteljskih" fraza ni svi mrtvi ipak nisu isti, pokazuje činjenica da su se na vijest o misi za A. Pavelića jednako uporanj digli umni komentatori i tzv. režimskog i tzv. oporbenog tiska.

Divno je bilo slušati njihovo jednoglasje. S dubokim smo gaućem gledali kako, tobože ozbiljno zabrinuti za sudbinu hrvatske države, nazočnike na misi za Antu Pavelića proglašavaju ne samo političkim slijepcima, nego i neprijateljima Hrvatske.

Ni navodna "režimska" glasila, koja odnedavno opet pokazuju sklonosti za jednom otkrivene, a potom naprečac iznova zapretane teme iz novije naše prošlosti, ne pokazaše ni dnevnapolitičkog interesa za navodno ukazanje dr. Zdravka Tomca, lidera reformiranih komunista, na Blaževićevu sprovodu.

DVIJU ZADUŠNICA

Ma koliko rječita bila, Tomčeva je slika uz Blaževćev ljes za Hrvatsku objektivno beznačajna, beznačajnija čak i od "slučajnosti" po kojoj se nekadašnji Mačekov tajnik dr. Branko Pešelj svojedobno "zatekao" u jednoj američkoj pravoslavnoj crkvi baš u vrijeme kad se tamo održavao obred za Dražu Mihailovića.

Niti je Pešelj bio, niti će Tomac biti onaj koji će odrediti sudbinu Hrvatske. Zato se na njihovo klanjanje političkim uzorima, prijateljima ili partnerima doista ne treba obazirati.

Treba se, međutim, obazirati na hrvatski tisak koji ne uočava da se mitu o tzv. antifašizmu upravo kupi svečani sprovod. Treba se obazirati na petparačke komentatore koji diverzijom protiv hrvatske države proglašavaju običnu misu koju su upriličile danas prilično nejake političke skupine, a svjesno ili nesvjesno propuštaju upozoriti hrvatsku javnost na ne tako slabašne pokušaje da se u hrvatskoj nacionalnoj svijesti rehabilitiraju osobe i pokreti koji su in **capite et in membris**, po počelu, po životu i po posljedicama predstavljali i predstavljaju apoteozu jugoslavenstva i boljševizma, dvaju najvećih zala koja su pogodila hrvatski narod.

Nije li to diverzija protiv hrvatske države ili - ako ne volimo preteške riječi - nije li to napadaj na našu rasudnu moć?

T. J.

TKO JE IZMISLIO BOŠNJAČKU NARODNOST?

"Bošnjaštvo" kao regionalna i sociokulturna oznaka, sastavni je dio hrvatske povijesne i duhovne baštine. Međutim "bošnjaštvo" kao nacionalna odrednica u kallayevskoj varijanti upravljen je protiv Hrvatske i Hrvata. Taj je projekt austrougarskoga komesara za BiH B. Kallaya oživljen i poslije Drugoga svjetskog rata, a danas, bar koliko se može suditi po istupima službenog Sarajeva, predstavlja prevladavajući koncept među muslimanskim življem. Tko je zapravo definirao modernu ideju "bošnjaštva", piše dr. Enver Mehmedagić.

Našavši se u političkoj emigraciji, raniji sudionik tzv. NOB-a, koji je iz zarobljeništva bio pušten zahvaljujući intervencijama muftije zagrebačkog Ismeta ef. Muftića i dr. Asima Ugljena kod samog dr. Ante Pavelića, a na temelju "časne riječi" da se neće vratiti u partizane, Adil Zulfikarpašić je počeo djelovati s hrvatskih državotvornih pozicija.

Nakon naglog bogaćenja poduzima pravi zaokret i biltenom "**Bosanski pogledi**", kojega objavljuje u Beču (iako je živio u Švicarskoj), Zulfikarpašić počinje promovirati "bošnjačku narodnost". Zulfikarpašić i njegov bilten zastupaju postavku da samo "nacionalna posebnost" bosanskohercegovačkih muslimana predstavlja jامство da oni neće biti uništeni prigodom eventualnog ponavljanja hrvatsko-srpskog rata na području Bosne i Hercegovine.

S druge strane, u Beču se nalazila skupina muslimanskih sveučilištaraca koji su u doba svjetskog rata, zbog neslaganja s Pavelićevom politikom, zatražili utočište u Trećem Reichu. Tu je skupinu predvodio dr. Smail Balić, auktor zapažene poratne brošure "Etničko naličje **bosanskohercegovačkih** muslimana", u kojoj je odlučno zastupao tezu pripadnosti bosanskohercegovačkih muslimana hrvatskoj etničkoj jezgri.

Baveći se vjerskim problemima muslimana u Austriji, bez obzira na njihovo nacionalno podrijetlo, Balić je stupio u dodir s panislamističkom organizacijom sunitskog usmjerjenja, "**Islamskim bratstvom**" (Jami'at Islam). Ta je organizacija imala sjedište u Egiptu i presudan utjecaj na poznatom arapskom sveučilištu Al Azhar u Kairu, a njezino je djelovanje bilo zabranjeno u doba predsjednika Gamala Abdela Nassera i njegovih nasljednika.

"Islamsko bratstvo" je svojedobno, za vrijeme britanske okupacije Egipta i tijekom Drugoga svjetskog rata, bilo u doslihu s Berlinom. Nadalo se da će pobjedom Trećeg Reicha uspjeti oslobođiti Egipat od britanskog jarma. Nakon završetka rata, Bratstvo je nastavilo svojom protubritanskom aktivnošću, ali je Nasser zabranio njegovo djelovanje koje je išlo za potpunom islamizacijom egiptskog društva i političkog sustava, dok je Nasser kretao u suprotnom, socijalističkom pravcu (dijelom nadahnut i Josipom Brozom Titom).

Gledano u povijesnoj perspektivi, danas možemo braniti stajalište kako je stvaratelj suvremenog "bošnjaštva" kao nacionalne oznake bosanskohercegovačkih muslimana, u biti Adil Zulfikarpašić. Otužno je i smiješno da je Zulfikarpašić nakon pobjede demokracije u Hrvatskoj, često i opsežno citiran. Možda se radilo i o "klanjanju zlatnom teletu", budući da je Zulfikarpašić raspolagao znatnim svotama novca. Međutim, valja imati na umu da je dr. Balić pridavao ovom "bošnjaštvu" načela teološkog islama, što je u krajnjoj liniji prihvatio i Alija Izetbegović, vizionar panislamske države koja bi se imala prostirati od Atlantskog do Indijskog oceana.

Što sve ovo u konačnici znači? To znači da su bosanskohercegovački muslimani europski muslimani i da su oni nedvojbeno pripadnici hrvatskoga etničkog debla, osim Alije Izetbegovića (koji je za sebe znao izjavljivati i da je Srbin) i njegovih pristaša koji nameću dojam o pretezanju panislamske ideje koja svoj konačni oblik treba dobiti u jednoj teističkoj svjetskoj državi.

Ta je ideja ne samo protuprirodna. Ona je protivna povijesti Bosne i Hercegovine, njezinoj duši i mentalitetu, njezinu geopolitičkom položaju. Zbog toga je osuđena na propast.

ZAŠTO SAM SE PRIHVATIO UREĐIVANJA NAŠEGA GLASILA I KAKO SAM TO RADIO

Odajući dužno štovanje i zahvalnost kolegama koji su od 1990. do konca 1995. uređivali naše glasilo i uspjeli usprkos poteškoćama da list izlazi, uredničkog sam se posla prihvatio iz nekoliko razloga. Kao prvo, tijekom 1994. godine u nekoliko navrata, a početkom 1995. na svim sjednicama Vijeća HDPZ-a tražio sam da se našem glasilu, ako je ikako moguće, osiguraju trajna finansijska sredstva i da glasilo izlazi redovito kao mjesecnik. Drugi moj zahtjev bio je da članovi uredništva među kojima sam bio i ja, stvarno rade prema svojim mogućnostima kao urednici, a ne da budu samo formalni članovi i treće, da list dobije svoju prepoznatljivost i medijsku značajnost. Sredinom 1995. Vijeće donosi odluku da glasilo izlazi mjesечно i to je poštovano od rujanskog broja. Tada je donesena odluka da glavni urednik bude član HDPZ-a, a izvršni urednik može biti i osoba koja nije član Udruge, ali mora imati potrebne kvalifikacije. Za glavnog urednika imenovan sam ja. Imenovanje sam prihvatio uz uvjet da nemam ograničenja u izboru suradnika i da svi suradnici u "**Političkom ZATVORENIKU**" budu za svoj posao honorirani. Napominjem da sam aktivno sudjelovao u uređivanju od 40. broja, a potpuno uređivanje i odgovornost preuzeo sam od 46. broja. Kao izvršna urednica pomagala mi je dotadašnja glavna urednica Ines Vrban do veljače 1996., kada je otišla na bolovanje, a poslije dala otkaz iz osobnih razloga. Tako sam uz članove uredništva, bez izvršnog urednika, počeo uređivati "**Politički ZATVORENIK**". Budući da je to dosta opsežan posao, na moj prijedlog Izvršni odbor,

Piše:

Andrija VUČEMIL

a kasnije i Vijeće, odobrili su da angažiram nekoga za pomoćnika. Zamolio sam Nives Gajdobranksi iz **Vjesnika** da se ona prihvati tog posla, a budući da već stalno radi u novinstvu, predložio sam joj da uzme pseudonim i da se kod nas javlja kao Snježana Turk, jer je već pod tim imenom javno objavljivala. Nives je izvrsna suradnica i zahvaljujući njoj mnoge smo stvari napravili kako treba i navrijeme.

Pri izboru suradnika za kolumnе i ostale priloge vodio sam se isključivo kriterijem vrijednosti priloga, a ne koju i kakvu poziciju netko ima u politici ili na društvenoj ljestvici.

S članovima uredništva sam se dogovorio da se obvezatno sastajemo u punom sastavu jednom mjesечно i da sjednicama uredništva budu nazočni i predsjednica Društva Kaja Pereković i glavni tajnik Branko Slavić. Na sjednicama smo ocijenili i proanalizirali prošli broj, te donijeli plan za idući broj i prijedloge za naredne brojeve. Tako smo u mom mandatu održali trinaest sjednica uredništva. Početkom godine dogovorili smo se da u svakom broju objavimo razgovor sa značajnom osobom iz državne vlasti i politike, a važnom za našu Udrugu i život političkih zatvorenika, te s čelnicima oporbenih stranaka. Planirali smo i dva razgovora s velikodostojnjcima Katoličke crkve.

Tako smo tijekom godine obavili deset razgovora, a statistički to izgleda ovako: 50 % su razgovori s predstvincima vlasti, 30 % razgovori s

oporbenim čelnicima i 20 % s predstvincima katoličke crkve.

Svakako da na prvo mjesto ističemo po značenju i odjeku razgovor s predsjednikom Hrvatske dr. Franjom Tuđmanom, koji je on dao za jubilarni pedeseti broj, a prenijeli su ga gotovo svi mediji u Hrvatskoj.

Razgovori s predsjednikom Sabora, akademikom Vlatkom Pavletićem, dopredsjednikom Vlade, dr. Ljerkom Mintas - Hodak, ministrom rada i socijalne skrbi, Josom Škarom, vođeni su s ciljem da vodeće ljudi iz vlasti pitamo što znaju o problemima bivših političkih zatvorenika i što mogu i hoće li pomoći u rješavanju teškoča u kojima se nalaze bivši uzničari i žrtve komunizma.

Za velike kršćanske blagdane Uskrs i Božić obavili smo razgovore s biskupom Ćirilom Kosom, bivšim političkim zatvorenikom i kardinalom Franjom Kuharićem, nadbiskupom zagrebačkim i predsjednikom Hrvatske biskupske konferencije Hrvatske.

Osobito sam bio zadovoljan razgovorima s oporbenim čelnicima, književnikom i robijašom Vladom Gotovcem, Ivicom Račanom i Zlatkom Tomčićem. Svi su oni pokazali interes za bivše političke zatvorenike i obećali svesrdnu pomoć u rješavanju naših problema.

Za podizanje razine i značenja našeg glasila osobito su zasluzni pisci naših stalnih kolumna dr. Enver Mehmedagić, prof. Slavko Meštrović, Tomislav Jonjić i Mijat Tomić, a ništa manje za glasilo bili su važni prilozi i rubrike u kojima smo objavljivali sudbine hrvatskih pisaca, kazalištaraca i likovnih umjetnika a koje su pisali književnik Jozo Mršić, dr. Darko Gašparo-

vić, Liliana Domić i Višnja Sever. Posebno ističem i stalnu suradnju književnika Stjepana Čuića koji je objavljivao priče iz i oko robijaškog života.

Tijekom godine u svakom broju veliki prostor u glasilu bio je rezerviran za svjedočenja naših robijaša o stradanju pojedinaca i obitelji te obilježavanju mjesta stradanja i prigodnih susreta bivših političkih zatvorenika u Staroj Gradiški, Požegi i Pisanici.

Da je glasilo bilo otvoreno za širi krug suradnika, najbolje potvrđuje popis od 105 suradnika koji su tijekom prošle godine objavili po jedan, dva, tri ili desetak priloga. Zbog ograničenog prostora ne mogu ih ovdje sve navesti, ali uz već spomenute ovdje spominjem feljton Ivana Katalina o jugoslaviziranju hrvatskih kvarnerskih otoka te pisma iz Istre koja nam piše Blaž Piljuh.

Što se tiče materijalnog poslovanja to će biti detaljno objavljeno u godišnjem izvješću o radu Društva, a ja ću ovdje navesti da se donekle možemo pohvaliti da naše glasilo s obzirom na opremu, papir, format, višebojni omot i nakladu nije skupo. Cijena samog tiskanja u koju ulazi priprema, papir, tiskanje i distribucija je 8,50 kn po primjerku a ukupna cijena koštanja u koju su uračunati svi ostali troškovi (autorski honorari, honorari glavnog urednika i pomoćnika, fotografije, putni i inni troškovi) iznosi 16,11 kn po primjerku. Napominjem da su suradnički honorari isplaćivani u brutto iznosu i da su zaista minimalni.

Početna je naklada bila oko 1500, a porasla je na 3600 primjeraka. Pretplata se od nekih stotinjak popela na preko 2500 stalnih pretplatnika s tendencijom daljnog rasta naklade i pretplatnika. U ovom uredničkom poslu ima radosnih, veselih, ali teških i ponекад nerješivih trenutaka. Žao mi je što svima koji su mi se javljali nisam mogao odgovoriti. To nije bilo zato što nisam htio, nego što nisam stigao. Isto tako mi je žao nekih potencijalno dobrih suradnika što se nismo razumjeli, jer ipak se ne može sve objaviti što se napiše, a pogotovo nisam htio ob-

LJUDEVIT STARČEVIĆ

GRAD MOJE MLADOSTI

Već dugo nisam pjevao,
Umukla moja Muza.
Krik mi u grlu zastao,
Oči mi pune suza.
Vrisak ranjenih ne čujem,
Avet je prošla gradom.
Ranjenim Korzom, Sajmištem,

Mladosti moje stazom.
Ovčara kipi od krvi,
Jezivu sliku stvara.

Grad strši poput strvi
Razoren od barbara,
A crkve i dvorci mrtvi.
Dunav pun suza i krvi.

javljivati neprovjerene podatke i nisam sklon objavljivati pamflete i parolaški pisane prigodne priloge. Osobito nisam sklon jalovim polemikama koje ničemu ne vode i ne daju ploda.

Možda sam dužan na kraju čitateljima objasniti zašto glasilo tiskamo u Varaždinu, a ne u Zagrebu ili Rijeci. Na naše traženje prispjelo je desetak ponuda iz Zagreba, Rijeke, Bjelovara i Varaždina. Ponuda koju je poslao MINIPRINT bila je najpovoljnija, a nakon obavljenih razgovora te pogodbe da će vršiti u istoj cijeni i distribuciju, i najprihvatljivija. Koristim priliku i zahvaljujem se vlasnici tiskare gospodi Vesni Pravici i njezinu suradniku Dejanu Težaku na dobroj suradnji.

Prilik je da se zahvalim članovima uredništva i svim suradnicima što su mi svojom suradnjom omogućili da sa zadovoljstvom radim povjereni mi posao.

U svom prvom uvodniku naglasio sam kako je jedan od glavnih razloga izlaska našeg glasila i sustavna, trajna i nepokolebljiva borba protiv **užasa hrvatske zaboravljenosti**, većeg zla po hrvatsku državu od bilo kojeg neuspjelog integracijskog hoda u Evropu koja se, kao i još mnogi bivši komunisti i partizanski borci, nečasno ponašaju prema našoj državi, a pogotovu prema nama političkim zatvorenicima i žrtvama komunizma. To su bili razlozi da se prihvativ posla glavnog urednika i da njegujemo bez straha svjedočenje o zlu koje je činjeno nad nama i među nama. Kažem svjedočenje bez straha, ali i bez mržnje i osvete, svjedočenje za istinitu povijest i neopterećenu budućnost.

Nimalo ne sumnjam da će novi urednik i uredništvo raditi na toj crti naših nastojanja i da će naše glasilo dići na višu razinu te mu tako dati još veće značenje.

SVI SMO MI ODNEKUD!

U prošlom sam broju "Političkoga zatvorenika" razmišljao o moralnom, političkom i egzistencijalnom položaju Hrvata koji su rođeni i stalno žive izvan novonastale matične samostalne Republike Hrvatske, konkretno u BiH, a na tim su područjima održali hrvatski identitet: jezik, običaje, kulturu ali i upravno - pravni status državotvornoga i konstitutivnog naroda. Dapače, mnogi su za tu ideju nacionalnoga identiteta i osobnih i nacionalnih sloboda teško mučeni, zatvarani, proganjeni, a i ratovali. Samo u ovom posljednjem ratu, prema izvješću novinara Jozu Ćuriću u HTV dnevniku 30. prosinca 1996. u BiH je poginulo oko 18.000 Hrvata! Ako je to valjan podatak, onda je to isuviše velika brojka, jer je to gotovo 2,5% od ukupno popisanih Hrvata u BiH 1991. g., a od onih koji su nakon toga popisa do izbijanja posljednjeg rata ostali i u njemu sudjelovali - zastrašujuće velika!

I, nakon svega, postavlja se pitanje: što su za tu veliku, preveliku cijenu dobili? Dobili su daytonsku Federaciju BiH, očuvali su, na žalost, samo dio posjeda koji su Hrvatima pripadali i, te će se i dalje morati boriti (a možda i još jednom i oružano!) za svoj ostanak i opstanak na toj grudi. Imaju i ogromnu moralnu satisfakciju da su se časno borili za svoju osobnu slobodu koja je naj-vrednije što svaki čovjek može imati, te za narodnu opstojnost svoga hrvatskog naroda u BiH. A, osim toga, i ne na posljednjem mjestu, obranivši svoje posjede, zaštitili su "tanko" zalede našoj zajedničkoj matičnoj državi - Republici Hrvatskoj. To je za sve nas važna geo-politička činjenica. Nitko dobromjeran to ne može osporiti. No, ipak, ti su ljudi često bili osporavani. U prošlom su sistemu, vjerojatno zbog te svoje nacionalne samosvijesti, uglavnom bili državni neprijatelji i kao takvi svuda nepoželjni i u BiH i u tadašnjoj Hrvatskoj. Naročito Hercegovci i Imoćani!

Kako pomalo odmičemo od ratnih zbijanja i približavamo se i novim izborima, i u ovoj su Hrvatskoj sve češća prozivanja Hrvata iz tih krajeva, svejedno žive li još uvijek тамо ili su odavno stalno nastanjeni u Hrvatskoj. Nisu pošteđeni, čak, ni oni koji su se i rodili ovdje samo zato što su bosansko-hercegovačkoga podrijetla. Ta netrpeljivost u

Piše:

Slavko MEŠTROVIĆ

nekim krugovima koji se vole nazivati "širokim" demokratima i zaštitnicima ljudskih prava, sve više uzima maha. Hercegovci su već postali sinonim za svako zlo i sve naše nedaće od tzv. "pretvorbe" do, navodno, jakoga političkog lobija koji određuje političku sudbinu Hrvatske. Sada samo rijetki obuvaju bijele čarape i sakrivaju mobitele. Nerijetko se, i ne samo u kuloarima, može čuti i pročitati kako je i sam dr. Tuđman zatočenik tog "lobija". Svašta! Pa, poznaju li oni uopće dr. Tuđmana? Već se odavno u našim visokotiražnim glasilima mogu pročitati besramni povici: "Niste odavde, što tražite ovdje! Hoće će! Dotepenci, došljaci! Građanačelnike ćemo birati samo iz kruga nas domaćih!"

I da stvar bude interesantnija: nاجglasniji su u tim prozivanjima baš oni koji sve ove godine javno pišu i govore o europskoj Hrvatskoj, o demokraciji, o ljudskim pravima i slobodama, o diskriminaciji pojedinih političkih grupacija i nacionalnih manjina u Hrvatskoj, i sli. A kad im ustreba, i kad zaborave ono što su jučer pisali, provode politiku "krvi i tla" (u nekim drugim primjerima, kada im to odgovara, oni sami to zovu rasizmom i fašizmom), tjerajući sve one koji, tobože, "nisu odavde", nisu "domaći"! Za ustav, ustavna prava i ustavnu jednakost u ovakvim prilikama nije ih ni briga. To je i tako za upotrebu samo u osobne dnevno-političke prilike, ili tamo za neke Amerikance kojima nikad nije važno iz koje je tko savezne države. Važno je samo da je Amerikanac.

Svjesno, u političke svrhe, zaobilaze relativnost tog "domaćeg", jer na koncu, svi smo mi "odnekud". Pa i oni! Uostalom, što bi ti "domaći" rekli pokojnjim Ilirima ako bi se kojim slučajem ustali od mrtvih?

Sama činjenica da je naš Zagreb prije dvjesto godina imao samo par tisuća stanovnika, a danas gotovo milijun (slično je i u drugim našim većim gradovima), nameće pitanje koliko je od tih nekadašnjih "domaćih" sada ostalo,

odakle su i oni došli i kada, po kojem kriteriju su svi ostali današnji, npr. Zagrepčani - njih skoro milijun - "stranci", a oni "domaći". Od koje godine se računaju ti "stranci" koji, po njihovom mišljenju, ne mogu biti ni građanačelnici? Vjerojatno, odmah iza one godine kad su oni ili njihovi došli! Sramota!

A ne pitaju se kako bi taj "njihov" grad izgledao samo s "domaćima"? Odmah bi zamro bez svih učitelja, liječnika, novinara, kulturnih radnika, časnika, redarstvenika, komunalaca ... Možda ga ne bi ni bilo bez te kadrovske i biološke infuzije. Uostalom, kao i drugih gradova u svijetu!

Politika, bolje rečeno politikanstvo, na podlozi zemljopisne pripadnosti, politika je "tla i krvi", politika rasizma i fašizma i sramota onih koji ju zagovaraju. Sjever i jug. Slavonac, Istranin, Zagorac i sli., ne mogu biti naši kriteriji. Naši kriteriji mogu biti samo oni univerzalni, općeprihvacieni kriteriji uljudnosti, čestitosti, stručnosti, stvaralaštva, radinosti...

Regionalno ili zemljopisno gledano ne mogu se izricati kolektivni sudovi. Jer, niti su svi hercegovci dobri, niti su svi loši! Isto tako i Dalmatinci, Slavonci, Zagorci, Istrani, itd. Svuda nas ima i ovakvih i onakvih. Kao i svugdje. Svi smo mi nekakav prosjek svoga naroda u kojem ima i pametnih i bedastih, i dobrih i loših, i zgodnih i manje zgodnih, poštenih i nepoštenih, sposobnih i nesposobnih...

Zato bi bilo dobro da kad ističemo i naglašavamo pojedine propuste, promašaje i sve druge nedoličnosti, to uvjek pripisujemo osobno Ivanu, Marku ili Janku, a ne kolektivno svim njihovim regionalnim "zemljacima". Kolektivna odgovornost i osuda u naše je vrijeme i besmislena i nepoštena. Vrijeme u kojem živimo isuviše je dinamično i brzim i velikim kretanjima, gibanjima izgubile su se nekadašnje zavičajne posebnosti. Ne znam koje bi specifično svoje posebnosti trebao imati neki naš kraj iz kojeg svi redom odrasli posljednjih 35 godina rade i žive u Njemačkoj! I obrnuto: možda bi bilo najbolje da nikad nisu ni otišli, a sačuvali sve svoje zavičajne pojedinosti koje bi u svoj svojoj šarolikosti krasili opće zajedništvo.

TKO I KAKO PLJAČKA HRVATSku

Tko je pljačkao i tko pljačka Hrvatsku? Na ovo pitanje morat će kad-tad, a što prije to bolje, odgovoriti nadležni organi, kako se to u posljednje vrijeme pomalo pomodarski kaže, pravne države. No u svakoj pravnoj i demokratskoj državi, mediji pomažu državnim organima u razotkrivanju lukepa i stvaranju klime, te javne svijesti da se nepoštenje ne isplati. I u ovoj rubrici tijekom godine pred nama, uz Božju pomoć, a korištenjem napisa u drugim novinama, nastojat ćemo razotkriti što više onih kojima je mjesto iza rešetaka, a ne na odgovornim dužnostima, gdje se sad nerijetko nalaze, pa ma kako se zvali i ma kojoj stranci pripadali. Svakome je pametnom, naime, jasno da kradu lopovi, a lopova ima u svim političkim strankama, negdje više, a negdje manje. Njih zanima samo novac, a on nema ideoškog predznaka pa nije rijedak slučaj da na "mutnim" poslovima odlično surađuju pojedinci s članskim iskaznicama različitih, često smrtno zavađenih stranaka. Kad je riječ o politici, takvi osipaju kamenje jedni na druge, ali glede prljavo zarađenog novca vrlo brzo nađu zajednički jezik na obostrano zadovoljstvo, a na štetu drugih, nerijetko i hrvatske države. Ne treba se zavaravati mišiju da su "državotvorni" lopovi bolji od nedržavotvornih, jer - državotvornih lopova nema. Također ne treba nastjeti objašnjenju po kojem jednom lopovu treba oprostiti jer da je dobar Hrvat, a drugome ne, jer da je lošiji Hrvat. Lopovi su (kao i komunisti) veliki internacionalci i kozmopoliti, pa među njima nacionalista nema. Sve jedno im je od koga kradu i otimaju i hoće li im plijen biti u kunama ili ecuima. Bitno da je što veći. Kad već spomenemo komunizam, ima i onih koji drže da su riječ komunizam i lopovluk sinonimi, a takvom je stajalištu bližak i autor ove kolumnе. Da je tako, pokazat će bez sumnje i rezultati akcije razotkrivanja nezakonitosti u pretvorbi koja je krenula nešto prije ove rubrike i za koju se nadamo da neće biti kratka daha, te da neće stati na takozvanim sitnim ribama. Već sada, naime, nazire se da su među sumnjivima bivši komunisti (raspoređeni danas po različitim političkim strankama) uvjerljiva većina. To je i logično, budući da se stare navike teško mijenjaju, te da se lopovi najbrže prilagođavaju promjenama, jer su najmanje podložni pozitivnim emocijama. Oni su oslobođeni nacionalne euforije, domoljubnog zanosa i idealna demokracije, te su ratno vrijeme i doba uzavrelih emocija savršeno iskoristili za smirenje prikupljanje imovine i novca. Mnogi od njih spremni su, doduše, manji dio opijačkog blaga podijeliti onima vrele krvi koji se siromašni vratise iz rovova, ali time žele kupiti ugled. Još žalosnije je što mnogi lopovi koji su opijačkali bivšu "društvenu imovinu", bolje rečeno, koji su opijačkali Hrvatsku, sada mogu u "svojim" tvornicama zapošljavati razvojačene branitelje, pa pred

Piše:

Mijat TOMIĆ

očima javnosti izgledaju kao dobročinitelji. Nije li žalosno vidjeti specijalca koji je u borbi za Hrvatsku prošao mnoga bojišta, a danas je u ulozi tjelohronitelja nekog lopova s krvatom koji je za to vrijeme pljačkao Hrvatsku!? No, krenulo je i nadajmo se da neće tek tako stati. Državni organi sve su odlučniji, a javnost sve naoštrenija. Svačije djelo izaći će kad-tad na vidjelo.

Na pitanje tko je opljačkao Hrvatsku, izlijano od prečeste upotrebe i uopćenih odgovora, oporbene stranke u Hrvatskoj uvijek su imale isti odgovor: "Zna se!" To se mnogima činilo i logičnim, budući da je HDZ na vlasti, a tko je bliži vatri, taj se i ugrije. Situacija se, međutim, izmijenila kad su u vladajućoj stranci shvatili da im gori pod nogama, te da neće očuvati vlast ukoliko ne raščiste s "mangupima u vlastitim redovima" i ne provozu imenom i prezimenom sve lopove iz svoje i drugih stranaka. Krenulo se statističkim pokazateljima koji, doduše, kriju imena novokonponiranih bogataša, te ne otkrivaju tko se obogatio na zakonit, a tko na nezakonit način, ali pokazuju da je fama o bogatim hadezeovcima u najmanju ruku jednostrana. Naime, mediji su objavili da je među ukupno četiri tisuće dioničara s ulozima većim od 100 tisuća DEM među ukupno četiri tisuće dioničara s ulozima većim od 100 tisuća DEM 267 ili 6,6 posto članova HDZ-a. Ostali, dakle, pripadaju nekim drugim strankama ili su službeno izvan politike. Među dioničarima koji imaju između 100 i 500 tisuća DEM, hadezeovaca je 226 ili 6,9 posto od ukupno 3.230 "osrednje" bogatih dioničara. Između pola milijuna i milijun DEM steklo je u Hrvatskoj ukupno 447 osoba, od čega je 15 ili 3,3 posto u HDZ-u. Nadalje vlasnika dionica vrijednih od milijun do deset milijuna DEM ima 314, a od toga su 25 ili 7,9 posto članovi HDZ-a. I na koncu, među superbogatašima koji posjeduju dionice vrednije od deset milijuna DEM, jedan je član HDZ-a, a takvih superbogataša ima ukupno 10. Čiji su ostali? Osim HDZ-a niti jedna stranka se još nije izjasnila o svojim milijunerima.

Mnogo je nezakonitih, a još više, vjerojatno formalno zakonitih, a u biti krajnje nemoralnih načina na koje se u Hrvatskoj stječalo bogatstvo. Jedan od njih su takozvani menadžerski krediti koje su svojedobno uglavnom bivši socijalistički direktori banaka davali svojim kolegama, bivšim socijalističkim direktorima društvenih poduzeća. Tim novcem mnogi su pokupovali poduzeća, otpustili radnike, rasprodali imovinu i još uz to nisu vratili kredit banci. Kako su za nerijetko vrlo visoke kredite davali hipoteke u obliku

malo vrijedne nepokretne imovine, sada su bez brige, to prije što banka i državni organi, tko zna iz kojih razloga, ne idu u javnost s podacima o menadžerima i kvazimenadžerima, a nema još ni nagovještaja revizije menadžerskih kredita, koja je, nema sumnje, neophodna. Ipak, neki mediji uspjeli su iščakati poneke podatke. Tako "Obzor" u broju od 18. studenog 1996. godine piše: "U tijeku pretvorbe hrvatske su poslovne banke odobrile 18.559 tzv. menadžerskih kredita, ukupne vrijednosti oko 280 milijuna DEM. U toj košari papirne pretvorbe, jer banke su rukovoditeljima u bivšim socijalističkim poduzećima kredite za kupnju dionica u poduzećima u kojima su radili uglavnom odravale na ime tzv. stare devizne štednje, Privredna banka Zagreb participirala je s više od 81 milijun njemačkih maraka (3388 pojedinačnih kreditnih angažmana). Nadalje "Obzor" piše: "A neke od "čuvenih" kupnji PBZ-a, vjerojatno bez premca ulaze u analne pronicljivog investiranja. Tako je prije dvije godine PBZ za 95 milijuna maraka kupio lanac trgovačkih kuća **Nama**, tvrdeći kako je riječ o iznimno dobrom poslu jer se njime povezuju poljoprivreda, koja je također u lisnicu banke, i turistička privreda (?). Dakle unutar vlastitog portfelja stvara se autonoman poslovni sustav, koji bi, navodno, trebao rezultirati promptnijom naplatom potraživanja. Rezultat? Nedavno je u paketu zajedno s ostalim poduzećima PBZ ponudio 41,49 posto vlasničkog udjela u **Nama**, uz napomenu da je jasno kako kupca za prodaju nominalno vrijednih 300 milijuna kuna (84 milijuna DEM) danas nije lako naći. Ili pak što je s poslovnog aspekta značila svojedobna kupnja "Vjesnika", lista s golemim dugovanjima, koji je u finansijskim nedakačama već godinama? O kupnji "Elana" bolje je i ne govoriti." Kritizirajući direktora Privredne banke Zagreb, Martina Katičića, novinar "Obzora" Vidmir Raič citira dio izvješća inozemnih finansijskih stručnjaka o stanju u PBZ: "Kvaliteta poslovodstva je slaba i do datno pridonosi problemima banke... dok, upravljanje bankom predstavlja značajan uzrok njezinih kreditnih problema." Prema napisu u "Obzoru", uprava PBZ-a pripremila je vlastiti Prijedlog programa za restrukturiranje banke.

"Obzor" u istom broju, iz pera novinara Antonia Pehara, donosi tekst o menadžerskim kreditima koje su davale i druge hrvatske banke. Prema tom napisu hrvatske su poslovne banke odobrile čak 18.559 takvih kredita na rok otplate od četiri do 12 godina, uz godišnju kamatu od 5 do 12 posto te uz poček od jedne do dvije godine. Kao zalog, kaže se u članku, banke su prihvatele dionice koje su kupovane odobrenim kreditima. Tim kreditima su kupovani udjeli i dionice u 214 bivših društvenih poduzeća.

U zanimljivom članku o takozvanim menadžerskim kreditima, među ostalim stoji i ovo: "Ipak zanimljiva je činjenica da su naјveći menadžerski kreditori bile poslovne banke koje su danas u sanaciji. Umjesto da dozive likvidaciju, saniraju se dobrotom hrvatske države. Riječka je banka dodijelila najviše, čak 12.099 menadžerskih kredita u ukupnom iznosu od 47,174 milijuna njemačkih maraka. No po ukupnoj sumi prednjačila je Privredna banka Zagreb s iznosom od 81,841 milijuna maraka. Privredna banka Zagreb dodijelila je 3388 kredita, a Splitska banka je odobrila 89 kredita u iznosu od 7,714 milijuna njemačkih maraka."

Koliko su menadžerski krediti rizičan posao, najbolje svjedoči činjenica da je samo pet banaka dalo kredite iz vlastitih izvora: PBZ, Hypobanka, Croatia banka, Slatinska i Istarska kreditna banka u ukupnoj vrijednosti od samo deset milijuna njemačkih maraka."

Ovo su podaci koje su prikupili novinari "Obzora", ali prema pisanjima lokalnih riječkih dnevnika "Novog lista" i "Primorsko-goranskog dnevnika". Riječka je banka, navodno, odobrila ne 47 već cijelih 170 milijuna DEM takozvanih menadžerskih kredita kojima su pokupovane dionice Brodokomera, remontnog brodogradilišta Viktor Lenac, Trgovačkog poduzeća Opatija, Jadroagenta, Transadrie, MGK, Drvenjače Fužine, poduzeće RIO, crikveničkog Jadrankomerca i mnogih drugih poduzeća. Prema neslužbenim podacima, većina onih koji su podigli kredite, novac ne vraćaju pa je već podignuto pedesetak prijava protiv takvih "menadžera", ali banka i državni organi još ne izlaze u javnost s imenima krivaca. Očito je da su oni koji su bankarskim novcem pokupovali socijalistička poduzeća, te oni koji su im kredite dodijelili pod sumnjivim okolnostima, još uvijek previše jaki da bi ih se smjelo prozvati. O tome "Obzor" piše: "Prvi pokušaj "obračuna s njima" namjeravao je još 1993. provesti ex-premijer Nikica Valentić, nakon viši retroaktivno preispitati menadžerske kredite. Tako je bivši premijer uveo i nova pravila poslovnim bankama za odobravanje menadžerskih kredita, koja ne treba navoditi s obzirom na to da se po njima nije postupalo, jer novih kredita nije ni bilo. Ipak, donešen je i Zakon o ništavosti menadžerskih kredita, tako da je već odobrene kredite trebalo uskladiti s novim zakonskim odredbama, među kojima je, kao instrument osiguranja, najosjetljivija imovina menadžera. No, budući da se i kod procjene te imovine vrijednost može napuhivati, činjenica je da brojna usklađenja nisu učinjena, a Zakon tu predviđa povrat dionica u portfelj Hrvatskog fonda za privatizaciju."

Pošteni Hrvati očekuju od svoje države da otkrije i objelodani imena svih onih koji su na nezakonit ili nemoralan način iskoristili takozvane menadžerske kredite za pljačku hrvatske imovine.

OSVRT NA 1996. GODINU

U ranije objavljenom službenom presjeku rada u protekloj godini, namjerno sam preskočila osobne uspjehe nekih naših predsjednika podružnica, želeći istaknuti njihovu zauzetost i požrtvovnost za postavljanje spomen obilježja na mjestu logora i robijašnica. U tome su posebno zasluzni dva predsjednika podružnice HDPZ-a, a to je u Požeško-slavonskoj i Bjelovarsko-bilogorskoj županiji. Tko god je pažljivo pročitao "Zatvorenik" br. 56. i br. 57. video je da je slikovnoj pisanom riječi dokazno potvrđeno što se dogodilo u Požegi i Vel. Pisanici.

No, u sjeni ostaju glavni poticatelji ili bolje reći izvršni djelatnici koji su proveli odluku Vijeća i Predsjedništva HDPZ-a. Radi toga osjećam potrebu da se ovim putem javno zahvalim što su gosp. Josip Devčić i gosp. Đuro Posavac uložili tako puno truda te da se u svečanom ozračju i dostoјnom redu postave spomen obilježja u Požegi i Vel. Pisanici.

Gosp. Devčić je nesebično - upornošću iskusnog crvenog djelatnika animirao predstavnike vlasti kao i političke djelatnike u svojoj Županiji pa je u tom jedinstvu uspjeh bio neminovan.

Iz reportaže u "Zatvoreniku" br. 56. rečeno jetko su "krunski" sudjelnici. Zbog toga im ja u ime HDPZ-a i ovom prigodom posebno zahvaljujem. Molim gosp. Devčića da shvati teškoće koji je morao uslužno zadovoljiti onoliko mnoštvo ljudi.

Snažljivost vel. Devčića ubrzo je sve rješila. Sam veličanstven ugodaj proslave ostaje nezaboravan čin. Ponos se zrcalio na licima bivših robijašica-političkih osuđenica, što je divan sunčani dan potisnuo sjećanje na sivilo kroz koje su te viteške žene prošle. I sad, u predvečerje života, uzdignuta čela čekaju dan utoka u smrću, jer su ostvareni njihovi snovi.

Na drugom dijelu Domovine, u leljuvajući bilogorskoj ravnici, iz prvih dana zloluča bio je bodljikavom žicom omeđen a ljudskom nevoljom ispunjen logor gdje su uz Hrvate i pripadnici nacionalnih manjina u Hrvatskoj zajedno sjedinjeni u patnji i nestajanju, trpjeli mržnju i osvetu partizanske "oslobodilačke" vlasti.

Zbog svega kako se nizao lanac patnji i stradanja morali smo dostoјno označiti sva ta mesta zločina. I što nije postignuto u 1996. nastaviti će se u 1997. god. Velika Pisanica je slikovito i reporterски prikazana u zadnjem br. "Zatvorenika". Međutim, posebno priznanje za nenaplativ trud izričem kao predsjednica HDPZ-a gosp. Đuro Posavcu, predsjedniku Bjelovarsko-bilogorske podružnice HDPZ...

Zapravo gosp. Đuro Posavac je prvi potakao da se u Pisanici postavi obilježje za mnoge, jer je kroz Pisanicu tekla nepregledna rječka stradalnika hrvatske vojske na Križnom putu. Mnogima je iz te rijeke tu bio uvir, jer se nikad nisu vratili svojim kućama.

Gosp. Posavac je čitavu godinu animirao mnoge ugledne i političke ljudi da pomognu što dostojniјe upriličiti sam čin podizanja spomen-znamenja.

U tako upornu radu, blisku suradnicu i podupiratelja, Đuro je našao u gđi. Đurđi Adlešić, saborskoj zastupnici koja je odmah shvatila značenje podignuća spomen-obilježja svim žrtvama srbokomunističkog zlosila. Gđi. Adlešić pridružio se gosp. župan Ledinski, kao i u posebnoj skrbi gosp. gradonačelnik grada Bjelovara prof. Kurtak. Svi su oni materijalno pripomogli da se svečanost obilježavanja obavi u bratskom ozračju zajedničkog stola.

Na licu prisutnih uzvanika a posebno sa časnim predstavnicima Sabora i Vlade osjetilo se zadovoljstvo što su u sredini političkih patnika za Hrvatsku.

Gosp. akademik Pavletić, predsjednik Hrvatskog Sabora nije krio svoje oduševljenje, što je potvrdio i vrlo sručnim razgovorom sa predstavnicima HDPZ.

St. Gradiška... lako je tu prvi postavljen znamen vitezovima patnje - svakako je tu i temeljni znamen ljubavi za Domovinu. Tu je plamen pakla i mržnje posebno palio i sažiao Hrvatsku mladost. Ali, kako Nazor u svojim "Hrvatskim kraljevima" pjeva o Zvonimirovoj ladi, tako je upravo i s političkim robljem srbo-komunističke tiranije: lomili su, trgali su, al' još uvijek - tu su... s uzdigнутim čelom uproglo pogleda u bolju budućnost.

Oko St. Gradiške zalagali su se mnogi "stari" robijaši na čelu sa tajnikom Zagrebačke podružnice gosp. Cicom Naglićem, tajnikom HDPZ-a gosp. Slavićem, gosp. Andelkom Mijatovićem, Sretom Tripalom, Velimirom Seiwerthom i mnogim drugima koji su svojim izborom odredili mjesto gdje postaviti ploču. Sam čin otkrivanja" ploče znamena patnji gdje su u samicama proveli duge god. robije povjerenje prema dogovoru i izboru, dvojici časnih uznika te robijašnice, gg. Filipu Mađaru i Blažu Bordiću.

Nezaobilazno je izreći hvalu i općinskom načelniku St. Gradiške gosp. Anti Kikiću te građanima okolnih mjesta na brzi i pripomoći, a sjećamo se i radosnoga misnog slavlja u krugu KPD; gdje se molilo za mnoge čje kosti trunu na nepoznatu mjestu u krugu i okolo zidina.

Ovo je tek djelomičan pregled niza događanja u protekloj 1996. god. S radošću sam istakla ovih nekoliko primjera djelatnika u našem društvu, što ne znači da i drugi predsjednici podružnica nisu bili jako angažirani.

Velik su teret na svojim plećima iznijeli predsjednik riječke podružnice gosp. Slavko Radičević i njegovi suradnici u vrijeme održavanja V. Međunarodnog kongresa u Opatiji, uza sve druge napore koje čini za HDPZ. Ja mu i ovdje zahvaljujem.

Karlovačka podružnica već drugu godinu izdaje vlastiti list "Karlovački politički zatvorenik", s informacijama o svom radu, događanjima u HDPZ-u, kao i aktualnom političkom i književnom sudjelovanju članstva. Zahvaljujem na primjernom radu.

U nesebičnom radu zasigurno prednjači zagrebačka podružnica jer ima najveći br. članova. Ustrojstvo te podružnice nametnulo je veliki posao predsjedniku gosp. Juri Knezoviću i drugim članovima. Oni pripremaju članske iskaznice koje će razdjeliti članstvu prigodom uplate članarine za 1997. god. Taj veliki posao središnjica mora materijalno poduprijeti, jer je trud vrlo velik, a njegovi plodovi dragocjeni.

Predsjednica HDPZ-a: KAJA PEREKOVIĆ

MARIJA HRANILOVIĆ: MOJA SU BRAĆA DALA ŽIVOTE ZA HRVATSKU!

Hrvatski je otpor protiv Jugoslavije bio konstantom, a nakon atentata na S. Radića i drugove poprimio je revolucionarne oblike. Prva prava ustaška akcija bio je atentat na Antona Schlegela, zagrebačkoga slobodnog zidara, vlasnika moćne "Jugoštampe" i pouzdanika kralja Aleksandra Karadorđevića. Zbog atentata na smrt su 1931. osuđeni Marko Hranilović i Matija Soldin, a niz je hrvatskih rodoljuba završio u tamnici. O tome i o mnogim drugim i dosad slabo poznatim epizodama iz povijesti hrvatske revolucionarne organizacije govori gospođa Marija Hranilović, Stankova i Markova sestra, i sama njihova sudionica. Objavljujemo i niz dosad neobjavljenih fotografija iz njezina obiteljskog albuma.

Osim onodobnog tiska, kasnijim je na-raštajima najpotpuniji prikaz procesa protiv Marka Hranilovića, Matije Soldina, Stjepana Javora i drugova ostavio hrvatski povjesnik dr. Rudolf Horvat, na str. 486-491. knjige "Hrvatska na mučilištu" koju je 1942. u Zagrebu objavilo **Kulturno-historijsko društvo "Hrvatski rodoljub"**, pod uredništvom Akifa Karabegovića. O tom dobu razgovaramo s gospođom Marijom Hranilović.

Koji su razlozi da ste se i Vi, a pogotovo Vaša braća, politički angažirali u sasvim mlađo dobi?

Moja je obitelj starinom bila naglašeno nacionalno svjesna. Otac mi je bio viši austrougarski časnik i, unatoč tome staje znao kako je položaj Hrvata u Austro-Ugarskoj težak, ipak nije ravnodušno doživio slom Monarhije. On je bio starčevičanac, pa je bio svjestan opasnosti od velikosrpske misli i znao je da idemo iz zla u gore. Zle su slutnje potvrdili već prvi dani u novoj jugoslavenskoj državi, koja je našu obitelj i u materijalnom pogledu dovela u težak položaj. Naime, zamjenom krunkih novčanica za dinare u omjeru 4 : 1, mom su ocu oduzete tri četvrtine mirovine na koju je imao pravo. Mogao je to promijeniti da je izrazio pokornost novoj državi, ali on to nije uradio. Tako smo s ostacima njegove mirovine živjeli do 1923. godine, kad je otac umro.

Vaš brat Stanko je u međuvremenu već počeo politički djelovati?

Najstariji od nas troje, Stanko, rođen u

Piše:

Tomislav JONJIĆ

čeо redovito odlaziti na Kaptol 4, gdje je bilo sjedište HSP-a. Tijekom vremena postao je jedan od istaknutijih mlađih članova

Marija Hranilović 1944. godine

Stranke, pa mu je koju godinu kasnije povjerenovo vodstvo jedne značajne pravaške organizacije, **Hrvatske radničke omladine**. U to je vrijeme **Hrvatsku pra-**

"... već od 1927. moj brat Stanko sudjeluje u organiziranju ilegalnih akcija. (...) Kasnije su mi i Stanko i Marko prijavljivali kako je već 1927. započelo organiziranje petorki koje su se polako naoružavale..."

siječnju 1906. godine, već je s 18 godina pristupio **Hrvatskoj stranci prava**. Osim obiteljskog odgoja, na to je presudno utjecao dr. Mile Budak, s kojim smo stanovali u istoj kući u Zagrebu, u Vlaškoj ulici 46. Skupa s dr. Budakom, Stanko je po-

vašku sveučilišnu omladinu predvodio Branimir Jelić.

Nakon 1925. godine odnosi između HSP-a i HSS-a su bili pogoršani..

jako je. Iako je i prije bilo napetosti između dviju stranaka, do ozbiljnog je

loma došlo kad je Stjepan Radić 1925. godine priznao jugoslavensku državu i Vidovdanski ustav. Pravaši su to doživjeli kao težak udarac hrvatskom otporu, a značajni uspjesi na zagrebačkim gradskim, kao i na skupštinskim izborima 1927. pokazali su kako je HSP na pravom putu. Stoga već od 1927. moj brat Stanko sudjeluje u organiziranju ilegalnih akcija, a u to se vrijeme pripremao za pisanje knjige o političkim previranjima koja su dovela do stvaranja jugoslavenske države. Kao novinar, 1927. je pokrenuo i list pod imenom "**Zora**", tiskan dijelom hrvatskim, a dijelom njemačkim jezikom.

Vec 1927., dakle, prije skupštinskog atentata počinju pripreme za oružanu borbu?

Ne znam je li tada već bio planiran oružani otpor, ali znam da su se događale stvari koje su se bitno razlikovale od prijašnje političke borbe. Kasnije su mi i Stanko i Marko prijavljivali kako je već 1927. započelo organiziranje petorki koje su se polako naoružavale. Mi smo 1927. preselili u Vončinu ulicu. Kako je kuća bila prilično skrovita, u njoj su redovito održavani tajni sastanci. Tko je sve sudjelovao, ne znam. U svakom slučaju ni majka, ni ja, koja sam tada imala već 20 godina, nismo smjele znati tko su Stankovi gosti. Jednog su dana kod nas odvojeno došla dva muškarca koji nisu najbolje govorili hrvatski. Stanko je kazao da će kod nas i prenoći, pa su tek sutradan uvečer otišli. Bilo nam je neobično da su dva dana kod nas, a da ne izlaze. Valjda je i njima bilo neugodno, pa su se predstavili: jedan je bio Vančo Mihajlov, a drugome sam ime zaboravila. Sjećam se da se predstavio kao odvjetnik, tvrdeći da je čak zastupao kralja Aleksandra u nekom sporu oko lovišta i dijela zemlje koje je pripalo Rumunjskoj.

Je li Vam poznato da bi netko iz vodstva HSP-a komunicirao tom prigodom s Vančom Mihajlovićem?

To ne znam, ali znam da tih četrdesetak sati kod nas nitko nije smio doći. Znam i da je malo nakon toga Stanko

najavio kako će ići u Skopje. Tamo je održavan veliki proces protiv makedonskih mladića, koje je branio dr. Ante Pavelić, tada ugledni zagrebački odvjetnik, prvak HSP-a i narodni zastupnik. Stanko je putovao u Skopje kao novinar, a vjerojatno je imao i drugih, političkih zadaća. I inače je bio spretan pri uspostavljanju veza s ljudima, lako je izvješćivao s procesa, znam da je jednom, još u njegovu tijeku doputovao u Zagreb i ubrzo se vratio u Skopje, ne rekavši obitelji razloge tako naglog dolaska kući. Iz naše su kuće inače, dva puta poslana po 22 paketa hrane i odjeće skopskim optuženicima. To su prikupili pristaše Hrvatske stranke prava. Ubrzo nakon skopskog procesa, Stanko se počinje pripremati za odlazak u emigraciju. Vjerojatno je izbor pao na njega zbog njegovih izvrsnih organizacijskih sposobnosti i komunikativnosti. Povrh toga, Stanko je govorio njemački, madžarski, talijanski, slovenski i engleski jezik, a dobro se služio i francuskim. Na Liparima je uz atentatora na Aleksandra, Vladu Černozemskog-Kelemenu, naučio i bugarski.

"U našoj kući su redovito održavani tajni sastanci. (...) Jednog su dana kod nas odvojeno došla dva muškarca koji nisu najbolje govorili hrvatski. (...) Jedan je bio Vančo Mihajlov, a drugome sam ime zaboravila. Sjećam se da se predstavio kao odvjetnik..."

Znate li što potanje o njegovu odlasku u emigraciju, naputcima koje je dobio...?

Vrlo dobro se sjećam njegova odlaska u emigraciju, jer je on bitno utjecao na život obitelji. Naime, mukotrpnim smo radom bili skupili nešto novca, pa je majka planirala početi gradnju kuće na Salati. Međutim, Stanko je izjavio kako je obiteljski novac potreban njemu u emigraciji. Dodao je kako će HSP taj novac vratiti, da su mu to obećali njezini prvaci, lako joj nije bilo draga da sin odlazi u emigraciju, majka mu je onda dala skoro sav novac. Nikad ga nismo dobili natrag. Tako je Stanko 13. svibnja 1928. godine, dakle, još prije skupštinskog atentata, otišao u emigraciju. Kako nam je kasnije pričao, u dogovoru s dr. Pavelićem, odmah je oputovao u Beč, gdje se sastao s generalom Sarkotićem i pukovnikom Perčevićem.

U Beču ipak nije ostao dugo?

Ne. Odmah je, prema dogovoru s dr. Pavelićem i drugima, produžio u Ameriku. Planiralo se da će on organizirati hrvatsko iseljeništvo u Americi. Izgleda da je u tome imao i uspjeha. Od velike su mu pomoći bili hrvatski misionari, poglavito naš rođak, župnik Milan Hranilović, a na ruke su mu išle i makedonske iseljeničke organizacije. Stanko je imao velikih planova, pa je tražio veze i radi toga upisao neku večernju diplomatsku akademiju. Ipak je

Milka Hranilović sa svojih troje djece: Markom, Marijom i Stankom

uskoro morao napustiti SAD. Beograd je bio zabrinut zbog njegove djelatnosti, pa je pod krinkom poziva u vojsku kanio navesti američke vlasti da Stanka uhite i iz-

stan. Ujedno je on bio jedan od ključnih ljudi koji je održavao sveze s domovinom, pa smo i mi preko pravaških krugova posredno od njega primali poruke.

Stankov odlazak u emigraciju uvjetuje i veći Markov politički angažman?

Marko je bio najmlađi od nas troje, rođen u prosincu 1908. godine, lako je i prije pokazivao interes za politiku, ozbiljno je u njoj počeo sudjelovati uoči Stankova odlaska u emigraciju. Marko je osnovao petorku u kojoj su još bili Mijo Babić, Matija Soldin, Zvonimir Pospišil i Dragutin Križnjak, koji će poslije prisati na suradnju s policijom. To je bila jedna od petorki u Zagrebu, a njihov je rad, kako sam poslije čula, koordinirao Stjepan Javor, poznati hrvatski rodoljub i ujedno vlasnik trgovine vatrogasnih aparata nadomak Iličkog trga. Osim djelatnosti u domovini, te su petorke održavale sveze s emigracijom, pa je tako i Marko više puta išao u Madžarsku, gdje se susretao s Gustavom Perčecom, te u Rijeku, gdje se sastajao s Antunom Hercegom.

Znate li zašto su se hrvatski revolucionari okomili baš na Antona Schlegela?

Marka je ilegalna politička djelatnost toliko zaokupila, da je zanemario, a potom i napustio školu, zbog čega ga je naša majka Milka oštro prekoravala. Kako bi bar dijelom udovoljio njezinoj želji da završi kakvu školu, kod g. Paspe je izučio električarski obrt, a onda se, po uzoru na "Mateka", kako smo svi zvali Soldina, odlučio učiti tipografskom poslu. Pred kraj naukovanja, nešto prije uhićenja, bio se odlučio vratiti školi, pa smo majka i ja obavile sve pripreme za njegov upis u privatnu večernju gimnaziju. Uhićenje je, međutim, poremetilo sve te planove. Uhićen je četiri mjeseca prije nego što je svršio tipografski nauk. Radio je, naime, kod jednog poznatog tiskara u Dugoj ulici. Ne mogu se sjetiti imena tog tiskara, ali je on bio poznati mason i u njegovo se

Milka i Marija Hranilović na Markovu grobu
1935. godine

ruče Jugoslaviji. Stanko je o tome bio obaviješten, pa je uz pomoć nekih prijatelja krišom ubačen na brod, kojim je negdje 1929. otplovio u Europu. Odmah je otišao dr. Paveliću koji se već nekoliko mjeseci nalazio u emigraciji, a tada je bio u Italiji. Kako je tada bilo još malo emigranata, Stanku su odmah udijeljene nove zadaće: održavati sveze s talijanskim redarstvom i primati nove hrvatske emigrante. Radi toga mu je dr. Pavelić odobrio trosobni

tiskari tiskalo masonsco glasilo "Šestar". Kako je emigracija budno pratila sva kretanja u domovini, trebalo je izvješćivati i o raspoloženju u masonsckim krugovima. Stoga je Marko uspjevao uvijek ukraсти po jedan primjerak tog lista, iako im je broj bio strogo ograničen. "Šestar" je, skupa s drugim vijestima, dostavljan Perčecu i preko njega dr. Paveliću. Da su masoni nastupali protuhrvatski bilo je svima poznato. Marko je, međutim, u masonsckom klubu odnosno njihovu sastajalištu kod Iličkog trga čuo Schlegelov razgovor s nekim masonima, u kojem se Schlegel hvalio kako je još davno predlagao uvođenje diktature i kako se svim silama trašio da Aleksandra nagovori na bezobzirno slamanje hrvatskog otpora. Kad je to Marko prenio u Madžarsku, došao je Perčecov nalog da se Schlegela likvidira. Time se htjelo upozoriti sve pobornike diktature, ali ujedno pokazati Hrvatima da duh otpora još živi. Poruke i nalozi od Perčeca su prenošeni ili izravno, Markovim odlascima u Madžarsku, ili su dolazili ugovorenom šifrom koja se nalazila skrivena ispod poštanske marke na običnom pismu, poslanom na moje ili čije drugo ime.

Tako su počele pripreme za atentat...

Prateći Schlegela i zahvaljujući obavijestima koje im je dao jedan tipografski radnik kojega su podmitili, dečki su utvrdili uobičajeni Schlegelov dnevni raspored. Skovan je plan: Babić i Pospišil će ga čekati ispred kuće, Soldin će malo podalje osiguravati akciju, a Marko se, prateći uvečer Schlegela iz grada, objesio straga za fijaker i tako sa Schlegelom došao pred vrata njegove kuće u Deželićevu ulici. Križnjak nije sudjelovao u akciji, jer su Marko i drugovi još otprije počeli slutiti da s njim nešto nije u redu. Mislim da je u Schlegela pucao Babić, u trenutku kad je ovaj otvarao ulazna vrata. Schlegel se srušio na stube, a dečki su se dali u bijeg,

zimu. Unatoč tome su naši dečki nastavili s akcijama. Najkrupnija od njih bila je diverzija na zgradu vojarne u Branimirovoj ulici. Tamo su u noći između 5. i 6. kolovoza 1929. postavili oko 4 kg eksploziva. Od strahovite eksplozije nije nitko stradao, ali je ona u gradu proizvela snažan dojam. Dečki su opet uspjeli pobjeći, iako je Soldin na tadašnjem "Trgu N", današnjem Trgu hrvatskih velikana, naletio na stražara i bio prisiljen na nj baciti bombu koja ga je samo ranila.

Karikatura Stanka Hranilovića iz veljače 1942. godine

Jugoslavenska je policija ipak stezala krug oko ove petorce?

Policija je polako prikupljala obavijesti, ali očito još nije bila sigurna u svoje pretpostavke. Sjećam se da je dan prije Velike Gospe 1929. godine Marko dobio obavijest kako ga u kolodvorskoj garderobi će-

besa. Taj je sin bio oženjen Srpknjom po imenu Rada i službovaо je kao jugoslavenski časnik u Beogradu, lako smo s njegovim ocem bili obiteljski prijatelji, njegov je posjet na blagdan i traženje Marka, bio zabrinjavajući. Majka je rekla da je Marko u crkvi, pa je Arbes otiašao. Da je bio špijun, pokazuje i podatak da je nakon što smo mi uhićeni, ponovno otiašao na službu u Beograd. Krug se počeo stezati. Koncem listopada, Babića, koji je radio kao vozač u "Siemensu", jedno su jutro u garaži dočekala dvojica detektiva. Babić je bio primoran pucati, pa je jednog ubio, a drugog ranio i uspio pobjeći. Bilo je jasno da policija sve zna, pa me Marko žurno pozvao da dođem. Napustila sam radno mjesto u Informativnom uredu Hinka Glockea, nekadašnjoj banci Hinku Glocke. Marko mi je dao paketić u kojem su bila pisma iz emigracije i jedna krpica, za koju ne znam što je predstavljala, ali se sjećam da je na procesu imala značenje glavnog dokaza protiv nas. Marko je za tražio da sve to sakrijem na sigurno. Sakrila sam ih duboko u svom pisaćem stolu u uredu, kaneći ih ubrzo prenijeti na bolje mjesto. Za to više nije bilo vremena. Uvečer, bilo je to 30. listopada 1929. godine, Marka, Pospišila i Babića je čekala redarstvena zasjeda u veži našeg stana u Petrovoj ulici. Detektivi su pokušali uhiti Marka, ali su Pospišil i Babić pucali i jednog detektiva ubili, a drugog ranili. Dečki su odmah pobegli i sakrili se kod prijatelja Stjepana Horvateka. Kasnije će se saznavati da je Križnjak odao policiji gdje bi se oni mogli nalaziti. Tamo su i bili uhićeni. Stjepan Javor uhićen je 31. listopada.

Vi ste u prvi mah izbjegli uhićenje?

Ja ionako nisam sudjelovala u svim tim akcijama, pa se policiji u prvi mah nisam učinila zanimljivom. Znala sam, međutim, da i mene čekaju saslušanja i premetačine, pa sam odmah poduzela korake kako bih bolje sakrila one dokumente. Bojala sam se sama otići u ured, pa sam zamolila starog pravaša i obiteljskog prijatelja g. Smokvinu koji je, kao i Perčecova obitelj, stanovao u blizini, da to učini umjesto mene. Smokvina je otiašao u ured, našao dokumente, ali ga je neki službenik sprječio da ih iznese iz ureda. Smokvina je popustio, a odmah potom me policija privela u ured radi identifikacije stvari. Tako su dokumenti, desetak-petnaest pisama i ona značajna kropa, pali u ruke policiji.

Tako je počela višemjesečna istraga?

Istraga i pritvor su trajali skoro dvadeset mjeseci. Mene, doduše, nisu tjelesno mučili. Zatvorili su me u oveću sobu s prostitutkama i tako mi pokušavali skršiti volju, a saslušavali su me nebrojeno puta, i to uglavnom noću. U sobici za saslušanje uvijek je bilo nekoliko referenata koji bi me unakrsno ispitivali (nekima se sjećam i imena: Stefanović, Bošković...) a sućelice

"Stanko odlazi u emigraciju 13. svibnja 1928. godine, dakle, još prije skupštinskog atenata. Kako nam je kasnije pričao, u dogovoru s dr. Pavelićem, odmah je oputovao u Beč, gdje se sastao s generalom Sarkotićem i pukovnikom Perčevićem. (...) Odmah je, prema dogovoru s dr. Pavelićem i drugima, produžio u Ameriku. Planiralo se da će on organizirati hrvatsko iseljeništvo u Americi. Izgleda da je u tome imao i uspjeha..."

jer se odmah poslije pucnja oglasio policijac. Taj je čak uspio uhvatiti Soldina za gumb kaputa i otrgnuti ga, skupa s komadićem tkanine. Stoga je kaput odmah spašen, a policijska potraga kod zagrebačkih krojača nije dala ploda, lako policija tada nije uspjela pronaći atentatore, pojačan je nadzor nad svima za koje se slutilo ili znalo da su protivni jugoslavenskom re-

kaju dva kovčega. Kako mi je rekao, unutra je bilo oružje. Kovčeg je Marko s Babićem, Soldinom i Pospišilom uspio ubaciti u automobil kojim je upravljao Stjepan Kopčinović i skloniti ih na sigurno. Ipak, imali su osjećaj da ih netko prati. Na sam blagdan Velike Gospe, u našoj se kući - a stanovali smo tada u Petrovoj 77b - iznenada pojavio sin poznatog pravaša Ar-

mi je stajao veliki pas koji je neprekidno režao i prijetio da me raskine. Zanimljivo je spomenuti da sam čeliju sudskog zatvora jedno vrijeme dijelila s Ankom Butorac i s Agatom (Jagicom) Oreški, ženom jednog od onih poznatih komunista. Bilo je tada uhićeno dosta komunista. Inače, u istražnom zatvoru su po četiri žene bile smještene u malu čeliju s dva kreveta. Uvjeti su bili jedva izdrživi.

Dečki su prošli puno gore. Nemilosrdno su ih premlaćivali, vješali između dvije stolice da vise "o pušći". Soldinu su cijeli vrat i stopala spalili cigaretama. Marku su izbili zube, a onda su mu zavezali ruke i noge i tako ga, pričvršćena uzetom, spuštali s trećeg na prvi kat i opet natrag. Kad bi pao u nesvijest, polijevali bi ga vodom. Zapovjednik straže Bošković jednom ga je u Bedekovićevoj sobi tako bacio o peć da se smatralo kako zbog udarca glavom mora umrijeti, pa je čak takva vijest puštena u novine. Majka ga je vidjela u okovima, s kuglama na nogama, izgledao je zastrašujuće. U zatvoru je dobio tešku tuberkulozu...

Usprkos tomu, nitko od uhićenih nije priznao.

Sve je bilo posijano špijunima. U mojoj sobi dovedena jedna žena koja mi je ubrzo ponudila olovku. Htjela sam napisati i nekako dostaviti kratku poruku bratu, hoteći ga samo izvestiti kako mi je, ali se jedna takva ceduljica kasnije našla u spisu. Ta je žena bila policijski agent. Čitavo su vrijeme mučenja bila neizdrživa. Jednog dana je uhićena i u mojoj sobi dovedena gospođa Javor. Pripovijedala mi je kako su je doveli u muževu čeliju, a poslije sam čula da su mu dovodili i kćeri. Starija je imala petnaestak, a mlađa nekoliko godina manje. Gospođa Javor mi je rekla kako izgleda njezin Stjepan: visio je u njoj naglavce, strahovito izubijan. Kad je video da su mu i ženu uhiliti, izjavio je da će priznati svoju odgovornost, samo neka je puste. Javor, dakako, nije teretio nikoga, a još na suđenju su mu, iako je ono održano s velikom odgodom samo zato da bi se optuženici oporavili, noge ispod okova curile. Nije uopće mogao hodati.

Kako je tekao sam proces?

Sudilo nam se pred Sudbenim stolom na Zrinjevcu. Prvi dan suđenja, 4. svibnja 1931. prijavilo se stotinu branitelja, na čelu s dr. Maćekom, dr. Budakom, dr. Kumičićem, dr. Protulipcem, dr. Jakovljevićem, dr. Prebegom i drugima. Mene je branio dr. Dražić. Toliki je broj odvjetnika demonstrirao hrvatsku slogu i solidarnost, a braniteljima moram i sad odati priznanje: bili su uglavnom stalno na raspravi i na sve su nas načine nastojali oslobođeni. Sjećam se kako je sudac Bubanj bjesnio kad je Marko, na upit o državljanjskoj pripadnosti, izjavio kako je "državljanin zarobljeni Hrvatske". Uvjereni sam da sam osobno iza paravana na galeriji vidjela generala

Peru Živkovića, a govorilo se i da je Aleksandar krišom pratilo dio procesa.

Sam je proces bio neobično napet i ono što je sud na koncu utvrdio, u biti je odgovaralo istini. Dan prije nego što se trebala kao svjedok pojaviti na procesu, moja je majka zatvorena u Petrinjskoj ulici. Ujutro su je doveli da svjedoči, ali je Marko

Do izvršenja smrtnih presuda proteklo je još neko vrijeme. Što se događalo u tom razdoblju?

Skupa s majkom bila sam tri mjeseca internirana u Sošicama. Tada odjednom dobijem poziv od šefa zagrebačke policije, dr. Bedekovića, da dođem u Zagreb. Mislila sam da ću ponovno biti strpana u

"Marko je u masonske klubu odnosno njihovu sastajalištu kod Iličkog trga čuo Schlegelov razgovor s nekim masonima, u kojem se Schlegel hvalio kako je još davno predlagao uvođenje diktature i kako se svim silama trsio da Aleksandra nagovori na bezobzirno slamanje hrvatskog otpora. Kad je to Marko prenio u Madžarsku, došao je Perčecov nalog da se Schlegela likvidira..."

od majke zatražio da ne svjedoči. Ona ga je, "kao žena jednog pukovnika koji je hrabro služio svojoj hrvatskoj domovini", teška srca i poslušala. Odmah je internirana u Žumberačko mjesto Sošice, odakle su starinom moji s očeve strane. Iz atmos-

Marija Hranilović u prostorijama Matice hrvatske 1938. godine

fere oko suđenja, bilo je jasno da nas čekaju drakonske kazne. Pitala sam dr. Maćeka koliku kaznu mogu očekivati, a on je odvratio: "Morate biti pripravni na deset godina, ali nećete ostati dugo, jer ćemo upriličiti Vaš bijeg..." Kad je 30. lipnja 1931. proglašena presuda, osuđena sam na 18 mjeseci zatvora, u što mi je uračunat pritvor i istražni zatvor, pa sam puštena i odmah internirana u Sošice. Masoni su u vrijeme procesa vršili strahoviti pritisak da bi posebno Marko i Matek bili strogo kažnjeni. Marko i Soldin su osuđeni na po dvadeset godina robije i smrt vješanjem, Javor i Herceg na dvadeset godina robije, Križnjak na osamnaest, Horvatek na petnaest... Osuđeno je ukupno osamnaest osoba.

zatvor, pa sam se za svaki slučaj javila svom odvjetniku dr. Dražiću. Bedeković je, međutim, imao druge nakane. Podsjetio me da mi je brat Marko osuđen na smrt, da su meni, 24-godišnjoj devojci oduzeta građanska prava, a da se brat Stanko ne smije vratiti kući. Sve se to može popraviti, govorio je Bedeković, tražeći od mene da pišem Stanku i da ga pozovem na povratak kući. Posluša li taj poziv, svi bismo dobili tzv. časno pomilovanje. Bojeći se da je riječ o provokaciji, rekla sam da ne znam gdje se Stanko nalazi. Tada nisam znala da Talijani redovito izyešćuju jugoslavensku policiju o hrvatskoj emigraciji, ali - unatrag: oni su hotimice kasnili s dostavljanjem obavijesti i tako igrali na dvije karte, na suradnju s Beogradom i na suradnju s Hrvatima.

Ponuđeno mi je da o tim ponudama razgovaram s Markom. On je, iako mu je smrt visjela nad glavom, bez sekunde premišljanja odbio takav prijedlog. Od Bedekovićeva prijedloga da pišem Stanku nije bilo ništa, ali sam mu ja u emigraciju drugim putem poslala obavijesti. Nekoliko dana prije justifikacije, s majkom sam puštena iz internacije, pa smo se vratile u Zagreb, u Maksimirsku ulicu br. 9, kamo smo u međuvremenu preselili.

Planiran je i bijeg osuđenika, ali se plan izjalovio?

Marko i Javor su bili u istoj čeliji, a s njima je bio i neki kriminalac. Taj je pušten desetak dana prije nego što su Marko i Matek pogubljeni. Donio je Markov i Javorov plan bijega i pokazao se voljnim pomoći. Bojala sam se da je posrijedi provokacija, ali smo uz pomoć poznatog pravaša Vidaka koji je stanovao u susjedstvu, planirali bijeg preko krovova. Objektivno je plan imao malo izgleda za uspjeh, ali smo ga ipak odlučili izvesti 25. rujna 1931. godine. Naše je uznike o tome trebalo izvjestiti na poseban način. Majka i ja smo Marku i Javoru svakodnevno donosile ručak, a gospođa Javor doručak i večeru. Bilo je dogovorenog da obrok koji se sastoji od dva jaja i kajzerice predstavlja znak da

će bijeg biti izведен sutra, tj. u noći od 24. na 25. rujna 1931. godine. Malo nakon što smo im donijeli taj znak, državni odvjetnik Kosijer nas je izvijestio kako se pogubljenje ima održati baš tog 25. rujna u 5 sati ujutro! Kao da su nam sve lađe potonule! Majka i ja smo grčevito tražile razgovor s našim Markom, a imali smo pravo provesti

kasnije oduzeto 20 % plaće, jer nas nije silom spriječio da otvorimo kovčeg.

Kad smo kovčeg otvorili, ugledali smo našeg Marka. Na vratu se jasno video modri ožiljak od konopca, a u ušima zgrušana krv. Imao je, međutim, nevjerojatno lijep osmijeh, kao da je živ i kao da je posebno dobre volje. Kovčeg smo ponov-

drugi koji su nam pomagali. Tako me je, recimo, poznati splitski Hrvat dr. Ivo Cuzzi već 1932. pozvao da na nekoliko tjedana budem njegov gost u Splitu. K njegovoj sam obitelji tako dolazila i idućih godina, a s njim i njegovom gospodrom tad bih se družila s dr. Berkovićem, Šimom Podujom, Paškom Kalitemom i drugim istaknutim splitskim Hrvatima, lako nas je policija stalno pratila, nismo se bojali sastajati.

I vodstvo Matice Hrvatske Vam je nastojalo pomoći?

Godine 1932. Matica je Hrvatska osnovala "Pramaticu", pa sam tu namještena, jer u "Matici Hrvatskoj" formalno nisam smjela dobiti posao. Tu sam ostala sve do 1939. godine, s prekidom u doba atentata u Marseilleu, kad sam ponovno, skupa s majkom, internirana do siječnja 1935. Matica mi je, naravno, isplatila plaću za sve to razdoblje. Iz Matice pamtim niz zanimljivih zgoda. Tako sam, primjerice, pomagala dr. Franju Jelašiću pri prikupljanju građe za knjigu povodom 100. obljetnice Matice. Nagovorila sam prof. Lukasa da primi tadašnje siromašne sveučilištarce Icu Kirinu i Mirku Vutucu. Zajedno s njima sam krišom pod knjigama u skladistu sakrivala promičene materijale, revolvere...

Možda je najzanimljivije spomenuti kako su spašavane knjige dr. Mile Budaka, koji je došao u nemilost režima Banovine Hrvatske. Banovinske su vlasti odlučile potajno zaplijeniti Budakove knjige smještene u Matičinu podrumu, pa su prof. Lukas, dr. Jelašić i drugi iz Matičina vodstva odlučili knjige skloniti kod zagrebačkih Židova. I sama sam sudjelovala u tajnom pakiranju i prijevozu knjiga koje su zagrebačke židovske obitelji brižno sačuvale.

Kako ste doživjeli da vlasti Banovine Hrvatske plijene knjige hrvatskih pisaca?

Dr. Mačeka sam, kako rekoh, osobno poznavala. Između nas pravaš i njega nije se osjećala posebna razlika tamo negdje do 1935. ili 1936. godine. Bili smo uvjereni kako između njega i dr. Pavelića postoji tjesna suradnja. Primjerice, mene je gospođa Javor, kad je njezin muž Stjepan umro u srijemskom mitrovčkoj kaznionici, poslala dr. Mačeku moliti dopuštenje da Javor bude pokopan u arkadama, skupa sa Stjepanom Radićem. Gospođa Javor je time htjela spriječiti oskrvnuće tijela njezina muža, a mi smo u Mačekovu trenutnom dopuštenju gledali demonstraciju hrvatske sloge, lako su se na različit način borili za hrvatsku slobodu. Stjepan Radić i Stjepan Javor počivaju u zajedničkom grobu. Razlike se, međutim, produbljuju i nakon uspostave Banovine počinju prerastati skoro u otvoreno neprijateljstvo.

Nakon atentata u Marseilleu, više niste imali veze sa Stankom?

Te su veze već od 1931. bile jako otežane, a nakon atentata na Aleksandra su i prekinute. Znali smo samo da Stanko živi

"Banovinske su vlasti odlučile potajno zaplijeniti Budakove knjige smještene u Matičinu podrumu, pa su prof. Lukas, dr. Jelašić i drugi iz Matičina vodstva odlučili knjige skloniti kod zagrebačkih Židova..."

posljednju noć s njim. Dok je rodbina kriminalaca osuđenih na smrt tu mogućnost mogla koristiti, nama nisu ni to dopustili. Tako su Marko i Matek posljednju noć proveli s uzničkim isповједnikom, isusovcem paterom Millerom, koji je svoje uspomene na tu noć zabilježio.

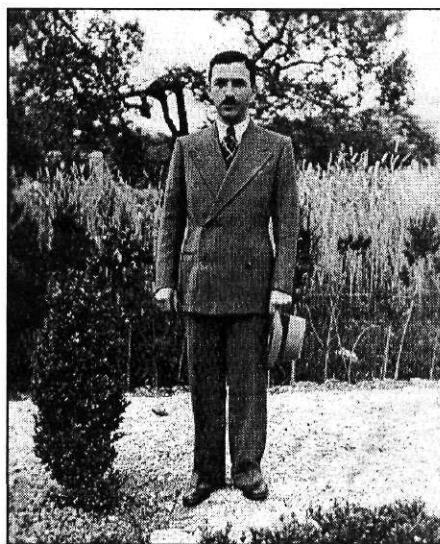
Pustili su nas tek par minuta prije pet sati. Te je noći bilo strahovito nevrijeme, pa smo mi i Soldinovi bili iscrpljeni, neispavani, gladni i promrzli, čekajući pred vratima tamnice. Dirljiv je i kratak bio naš rastanak. Majka se ipak junački držala. Sjećam se točno njezinih riječi: "Marko, sine moj, klekni, date tvoja majka blagoslov!" Kad je Marko kleknuo, ona je rekla: "Blagoslivljam te u ime Oca i Sina i Duha Svetoga", a onda je dodala: "Marko moj, jedina će mi utjeha biti, ako se i u posljednjem času svog života budeš hrabro ponio."

Ja sam od Marka tražila da mi nešto napiše u spomenar. Na jednom je listu napisao: "U zadnjim časovima, zadnji pozdrav. Marko." Taj list u spomenaru i danas imam. U toj je noći Marko napisao oporoštajno pismo majci, bratu, sestri i hrvatskom narodu. Suci su, međutim, dali izrezati sve ono što se odnosi na Hrvatsku i hrvatski narod. Rastavili su nas, a jedva sam ga uspjela zagrliti. Jednako su grubi bili i kad smo se oprštali s Matekom Soldinom. Naše se muke ne mogu opisati.

Ni oko pokopa tijela nije išlo lako?

Tog smo dana, negdje oko osam sati majka i ja, skupa sa Soldinovima, otišli kod Bedekovića i zatekli ga pijana u društvu još nekoliko osoba. Grubo je odbio naš zahtjev da nam preda tijela. Dva dana kasnije čuli smo da je na mali na Savskoj cesti viđen kamion s dva mrtvačka kovčega, kako odlaže preko Save. Malo potom je došao glas da je Marko krišom pokopan u Sošicama, a Soldin u Stupniku ili Rakovu Potoku. Odmah su nam priskočile poznate pravaške obitelji Zebić, Zaplotić i Wemer. Ustupili su nam automobil, pa smo s nekoliko naših Hrvata odjurili u Sošice. Našli smo ljudi i otkopali svježi grob. Župnik nas je molio da to ne činimo, bojeći se represalija režima, a bilježniku je

no zatvorili i pokopali ga na istom mjestu. Tu će ležati još trideset godina. Naime, moja je majka 1959. umrla u Zagrebu i ja sam tvrdi odlučila prenijeti Markove ostatke u zajednički, obiteljski grob. Godine 1961. u dogovoru sa župnikom župe Sv. Marka te krašičkim župnikom i liječnikom,

Stanko Hranilović u emigraciji 1939. godine

zatražila sam ekshumaciju mog oca, koji se također zvao Marko i koji je bio pokopan u Sošicama. Tako sam, pod izlikom ekshumacije oca, zapravo ekshumirala brata, uz dosta ga muke prenijela u Zagreb i pokopala skupa s majkom, na Mirogoju, u katoličkom groblju, prvi red, sedmo polje, grob br. 34. Malo kasnije prenijela sam i očeve zemne ostatke na Mirogoj.

Markovim pogubljenjem nije završena kalvarija Vaše obitelji?

Nipošto. Htjeli su nas ponovno internirati, ali je nadbiskup dr. Bauer uspio polučiti da ostanemo u Zagrebu, bar "do opoziva" takve odluke, lako sam završila trgovacku akademiju, nisam mogla dobiti zaposlenje, jer su mi bila oduzeta građanska prava. Stoga je intervenirao predsjednik Maček i osigurao nam 1.000 tadašnjih dinara mjesečno, dok se stvari ne srede. Tu sam pripomoći dobivala od listopada 1931. do ožujka 1932. godine. Bilo je i

jako teško, kao, uostalom, i drugi hrvatski emigranti. Oni su bili uglavnom zatočeni. Stanko je s Kopčinovićem, Lisakom i Baljkom bio u Chietiju. Kad, negdje 1938. godine, došlo je Stankovo pismo. Pisao je o teškim prilikama u kojima živi i pozvao nas u posjet. Po biskupu Šimraku koji je

"Obratile smo se dr. Mačeku koji je obećao da će intervenirati kod ministra Ciana. Malo potom nas je uputio jednom talijanskom pouzdaniku koji je stanovao u Ozaljskoj ulici. Ime sam mu zaboravila, ali je ono u svakom slučaju zvučalo talijanski. Posredovanjem dr. Mačeka od te smo osobe dobili dokumente za ulazak u Italiju, pa smo 2. prosinca otputovali Stanku i ostali kod njega do 21. prosinca 1940. godine..."

putovao u Italiju, poslali smo mu odijelo, a ja sam našla načina redovito mu slati nešto novca. Uspostavljena je redovitija pismena veza, pa smo počeli planirati i posjet Italiji. Nedostajale su nam putne isprave. Obratile smo se dr. Mačeku koji je obećao da će intervenirati kod ministra Ciana. Malo potom nas je uputio jednom talijanskom pouzdaniku koji je stanovao u Ozaljskoj ulici. Ime sam mu zaboravila, ali je ono u svakom slučaju zvučalo talijanski. Posredovanjem dr. Mačeka od te smo osobe dobili dokumente za ulazak u Italiju, pa smo 2. prosinca otputovali Stanku i ostali kod njega do 21. prosinca 1940. godine. Majka i sestra srele su se s bratom nakon više od trinaest burnih godina. Tamo sam vidjela kako Hrvati žive: Stanko je jeo jednom na dan, a sav novac koji sam mu slala, trošio je na novine i knjige...

Kakav je, po Vašem sudu i po Stankovu pripovijedanju, bio odnos između hrvatskih emigranata?

U to je vrijeme bilo dosta napetosti. Njih je bilo i prije, ali ne u takvoj mjeri i ne zbog ozbiljnih razloga. Prije je bilo sitnih sporova o prvenstvu u organizaciji i o vanskim znacima tog prvenstva. Kasnije je internacija i težak život produbila te ispočetka male razročnosti. Stanko se, recimo, nije slagao s nekim odlukama dr. Pavelića, pa je do njih došlo do ozbiljnijeg razmimoilaženja.

Taj se spor prodljio na razdoblje nakon 10. travnja 1941. godine?

Stanko, Vujeva i još dvojica kojima se ne mogu sjetiti imena, nisu se vratili s Poglavnikom u travnju 1941. Nismo znali što se događa, a onda smo točno 1. svibnja 1941. majka i ja dobile obavijest da nas poziva Poglavnik. Najprije nas je primio njegov tajnik A. Sabljak, a onda nam je u susret došao sam Poglavnik. Susret je bio neobično srdačan. Dr. Pavelić je imao oči punе suza i odmah je predložio da poradimo na Stankovu povratku. Odmah smo dobili karte za Rijeku, pa sam krenula tamo, ali smo se mimošli: Stanko je već bio na putu u Zagreb.

Odmah se uključio u proces uspostave države?

Bio je kod kuće negdje oko mjesec dana, a onda ga je dr. Pavelić pozvao. Kad se vratio s Gornjega grada, Stanko je ispričao da je susret bio vrlo srdačan i da mu je Poglavnik ponudio da izabere služ-

tvo jednog poduzeća u Ilici br. 48, kao i mali tekstilni pogon u Samoboru, u suradnji s nekim trgovcem. Taj je bio stari prijatelj Slavka Kvaternika, ali je i kao čovjek i kao trgovac bio loš. Unatoč svim teškoćama, živjeli smo pristojno, a 1944. u Podsusedu, nedaleko od Poglavnikove kuće, izgradili smo davno planiranu kuću. Dobra se sjećam simpatičnog i skromnog Poglavnikova oca...

Važno je napomenuti da je malo nakon uspostave NDH pokrenut proces protiv sudaca i istražitelja/iz našeg procesa. Hrvatska je država htjela kazniti one koji su se istakli u progonima Hrvata, pa sam i ja pozvana kao svjedok. Sjećam se da nisam nikog posebno teretila, osim Bubnja koji se tijekom procesa 1931. ponašao posebno grubo prema nama. Ne znam uopće kako je proces završio.

Prave nevolje počinju tek slomom Nezavisne Države Hrvatske...

Početkom svibnja 1945. mi je prof. Filip Lukas javio kako jedan autobus putuje za Rim i kako za mene i majku ima još dva mjesta. U prvi smo mah odlučile prihvati poziv, ali smo se predomislile. Stanko ionako nije htio bježati. Bio je uvjeren kako je dovoljno da se privremeno sakrije, pa će mu nakon prvoga osvetničkog vala biti lako dokazati da nije kriv ni za kakav zločin. Kanio je zasnovati obitelj sa svojom zaručnicom. Krio se, dakle, nekoliko dana, a onda se vratio u stan. Ubrzo su došli po nj i odveli ga. Došao je glas daje u logoru na Radničkoj cesti, potom da je odveden na Gornji grad, da su ga strahovito premlaćivali... Uvjerenja sam daje završio u Jazovki, jer se tvrdilo da je blizu te jame nađen papirić na kojem je krvlju napisano samo: "Hranilović".

Majka i ja ga nismo uspjele pronaći, jer sam i ja uhićena 16. svibnja 1945. i izvedena pred sud. Moji su radnici, njih oko stotinu, plakali za mnom i htjeli svjedočiti da sam prema njima postupala više nego dobro. Uostalom, neki od njih su i danas još živi i s njima sam u dobrim odnosima. Njihova predstavka sa 102 potpisa išla mi je u prilog i to je vjerojatno pomoglo da sam 31. svibnja 1945. osuđena na samo dvije godine robije. Izdržala sam je, skupa s toliko junačkih Hrvatica, u Velikoj Pisanici, Popovači i Požegi.

Majka je odmah izbačena na ulicu, pa je nadbiskup Stepinac telefonski zamolio časne sestre da ju prime na stan. Kasnije su nas, posebno nakon mog izlaska s robije, stalno bacali od nemila do nedrage, osam nas puta bacajući na ulicu ili nas preseljavajući. Izbacivali su me s posla čim bi se saznalo tko sam, a još deset-jećima su me privodili na saslušanja...

U idućem broju objavljujemo autentično svjedočanstvo patera dr. Josipa Milera, D. /., uzničkog isповједnika, o zadnjoj noći na smrt osuđenih Marka Hranilovića i Matije Soldina.

Majka i sestra u posjetu bratu u emigraciji 1940. godine

i pada, Stanko je, revoltiran, ostavio službu. Bez obzira na to što je Lisak više puta dolazio i molio ga da se predomisli, Stanko se nije dao pokolebiti. Otvorio je papimicu u Jurišićevoj ulici i od nje živio do konca rata. Na temelju bilježaka koje je donio iz emigracije i mnoštva fotografija kojima je, kao zaljubljenik u fotografiju, raspolagao, planirao je napisati knjigu o hrvatskoj emigraciji. Te su bilješke spašljene 1945. godine, a od fotografija smo uspjeli sačuvati jedan dio.

Kako ste Vi proživjeli razdoblje NDH?

Majci je odobrena počasna mirovina u iznosu od 3.000 kuna, a meni je odmah u početku ponuđeno da preuzmem vlasniš-

HRVATSKA KNJIGA MRTVIH**ODNAROĐIVANJE I PROGON HRVATA
U ZALJEVU HRVATSKIH SVETACA***Magla, što li, Kotor skriva?**Ni' to naši jauk turobni?**Antun Mihanović, Horvatska domovina*

Bokeljski Hrvati katolići u subotu 9. studenoga 1996., u malenomu mjestu Muo nadomak pristaroga grada Kotora, svečanim su misnim slavljem proslavili blagdan blaženoga Gracije, rođenoga 27. studenoga 1438. u tom nekada ribarskom naselju. Podpuna radost bokeljskih Hrvata bijaše pomućena, jer slavlje nisu uzveličali i biskupi iz splitske metropolije kojoj Kotor pripada. Zabranje im to srbohrvatske vlasti. Pritisak na Hrvate nastavio se dakle i nakon podpisivanja Sporazuma o normalizaciji odnosa Republike Hrvatske i SRJ. Politikom pritisaka i nasilja pokušava se preostale bokokotorske Hrvate katolike učiniti Bokeljima i Jugoslovima, da bi ih se na koncu pretvorilo najprije u pravoslavne Crnogorce a zatim u pravoslavne Srbe.

U Boki Kotorskoj najveći je pritisak uvek bio na grad Kotor, osobito poslije Drugoga svjetskog rata. Na Tivat Srbi osobito pritišću u zadnje vrijeme. Kotor kao i druga mjesta u kotorskoj občini (Perast, Dobrota, Prčanj i ostala mjesta) prepuni su hrvatske baštine. Nu pritisci su učinili svoje. U Kotoru u kojemu je po popisu iz godine 1910. bilo 69% (šezdesetdevet posto) Hrvata, po popisu iz godine 1991. bijaše ih samo 7% (sedam posto). Računa se da u Boki Kotorskoj danas (god. 1996.) živi samo oko 11.000 (jedanaest tisuća) Hrvata. O sudbinu bokokotorskih Hrvata prof. dr. Zvonimir Janović, predsjednik društva Hrvatska bratovština "Bokeljska mornarica 809, Zagreb", kaže:

"Boka Kotorska, geografski to je zaljev, fjord, smješten na krajnjem jugu Dalmacije, iz Jadrana prodire kod poluotoka Prevlake i rta Oštros, oko 24 km do krajnje točke, grada Kotora, ispod oštih hridi planine Lovćen... U novijoj povijesti to područje se sastoji iz tri općine: Kotor, Tivat i Herceg-Novi, a nastanili su ga Hrvati, kao i druge krajeve, dakle u VII. stoljeću. Kako zaključuje naš poznati povjesničar dr. Mustač, od spomenika kralja Tomislava i Bašćanske ploče pa preko Ljetopisa popa Dukljanina, starih povijesnih kronika i svremenih povjesničara, očito je da su Hrvati po dolasku u ova područja nastanili krajeve duž Jadrana. Od Istre do Albanije te od Jadranu do Drave na sjeveru i na istok od Sutle do Drine. - Najznačajniji grad Boke Kotorske, svakako je Kotor... Taj stoljećima hvaljeni grad posjeduje veliko bogatstvo duhovnih i materijalnih spomenika od grčkih i rimske nadpisa i skulptura do hrvatskoga pletera... U Kotoru je

*Piše:***Mato MARČINKO**

1166. godine na ruševinama istoimene male crkve sagrađena i posvećena katedrala Sv. Tripuna, zaštitnika grada i čitave Boke Kotorske. Smatra se najstarijom katedralom u Hrvata, a starija je dakle i od pariške Notre Dame... Godine 1918. kao jedna od hrvatskih zemalja ulazi Boka Kotorska u sustav Jugoslavije, da bi 1945. bila nazvana "Crna Gora i Boka", a kasnije je samo dio Republike Crne Gore. Sve zbog tzv. "bratstva i jedinstva" jer su Hrvati i tako imali previše mora. Raspadom iste Jugoslavije, Hrvatska je iz objektivnih razloga priznala tzv. avnojevske granice, tako da je stvaranjem Jugoslavije Boka ušla u njezin sustav kao dio Hrvatske, ali, eto, nijezinim raspadom nije, nažalost, ponovo postala dijelom samostalne Hrvatske. - Boka iškonski pripada Hrvatskoj, međutim, od osnutka Jugoslavije stalno se, svim sredstvima, nastojalo smanjiti broj Hrvata. Primjerice, dok je 1910. godine u cijelom području bilo više od 50% (petdeset posto) Hrvata, danas je njihov broj sveden na nekoliko postotaka. Međutim, činjenica je da se u dosadašnjim popisima jedan dio njih izjasnio kao Jugoslaveni, očito pod pritiskom. Za Boku je karakteristično da je katolički/hrvatski život nastanio upravo gradove, dok je pravoslavno i ino pučanstvo boravilo u ruralnim područjima unutrašnjosti, što je vidljivo iz navedenog popisa 1910. g. gdje Herceg-Novi ima 70% (sedamdeset posto) katolika, Kotor 69% (šestdesetdevet posto), a Tivat više od 95% (devetdesetpet posto). Budući da su baš priobalna naselja i gradovi bili žarište pomorstva koje je stoljećima bilo pokretač razvijatka područja, te da je isto stanovništvo bilo nosiocem kulturne koja je dosegla zavidnu razinu i zborog koje je u novije vrijeme cijeli zaljev proglašen svjetskim kulturnim i prirodnim nasljeđem pod skrbni UNESCO-a, za to je povijesno najzaslužnije katoličko, dakle hrvatsko pučanstvo. Na svakom je koraku u Boki pečat hrvatske kulture - to je velika, prije svega kulturna baština i to hrvatska... Na pročelju crkve sv. Nikole u Perastu urezan je nadpis u kamenu koji podsjeća na pobedu Peraštana nad Turcima 1654. godine. Nadpis je na hrvatskom jeziku, napisan latinicom. To je ujedno najstariji

vanjski nadpis latinicom na hrvatskom jeziku na cijeloj obali od Istre do Bara. Nadbiskup Andrija Zmajević 1674. g. svoje djelo **Crkovni ljetopis** također je napisao na hrvatskom. O tome svjedoče (obilježje hrvatstva!) reljefi s pleternom ornamen-tikom na ostacima crkava iz IX. i X. stoljeća. Kada je riječ o katoličkim crkvama i kapelicama... u jednom malom Kotoru bilo je ukupno 30 (trideset) crkava, od toga samo dvije pravoslavne s tim da je jedna, crkva sv. Luke na poticaj Napoleonova generala, darovana. U franjevačkom samostanu u Kotoru čuva se knjižica s oko 20.000 knjiga i 50 (petdeset) inkunabula, najstarijih tiskanih knjiga prije 1500. godine. Glas Koncića je Boku Kotorsku nazvao i **Zaljevom hrvatskih svetaca** jer ih je ondje razmjerno najviše (Sv. Leopold Mandić iz Herceg Novog, blažena Ozana Kotorska i blažena Ana Marija Marović iz Kotoru i blaženi Gracija iz Mula). Po nekim podacima, podrijetlom iz Boke je, kao jedini hrvatski papa, Siksto V. - ... Prije Drugoga svjetskog rata u Boki Kotorskoj dje-lovalo je 17 (sedamnaest) hrvatskih društava... - Hrvate Boke Kotorske ne će održati broj već želja da sačuvaju prošlost i svjedočanstvo koje su nam ostavili pradjedovi kroz prohujala vremena. To se nameće kao imperativ u ovaj povijesni trenutak. Također, hrvatska politika i diplomacija morale bi što više i što glasnije problematizirati Boku, kao hrvatski etnički i kulturni prostor... Drugim riječima, moramo vratiti Boku u svijest i savjest Hrvatske, kao uostalom sve Hrvate izvan matične zemlje Hrvatske..." (**Hrvatska Boka**, "Hrvatski domobran", god. VI. broj 5./39V, Zagreb, listopad 1996., str. 4. - 5.).

Od god. 626. do 806. "hrvatski etnikum i hrvatska država protezala se od Istre do Himare planine niže grada Valone" (Dominik Mandić, **Hrvatske zemlje u prošlosti i sadašnjosti**, 2. izd., Chicago-Rim, 1973., ZIRAL, str. 16.). U to doba "Bar nije bio u bizantskoj upravnoj jedinici, koja se zvala **Dalmacija**, nego je pripadao hrvatskom državnom prostoru" (Dominik Mandić, **Crvena Hrvatska u svjetlu povijesnih izvora**, 3. upotpunjeno izdanje, ZIRAL, Chicago-Rim, 1973., str. 22.). Hrvati su "sve zemlje od rijeke Raše u Istri do Vojuše u Albaniji, kojirti su zavladali i gdje su se naselili, nazivali: "Zemlja Hrvata" (Terra Chroatorum) ili Hrvatska" (D. Mandić, **Crvena Hrvatska**, str. 115.).

Crnogorski povjesnik S. M. Štemdimlija (pravo mu je ime Savo Marković Štemdimlija) god. 1937. u svojoj je knjizi **Crvena Hrvatska** napisao: "Pretri današnjih Crnogoraca došli su u svoju zemlju kao Hrvati i tu, pod tim imenom, živjeli nekoliko vjećova... Opisujući Crvenu Hrvatsku Pop Dukljanin kaže, da su se u njoj nalazili ovi gradovi: Kotor, Budva, Bar, Ulcinj, Skadar, Trebinje, Pilot i dr., a također i ove oblasti: Hum, Trebinje, Podgorje i Zeta..." (S. M. Štemdimlija, **Crvena Hrvatska**, izd. **Laus**, Split 1991., str. 11. i 13.). U pogоворu ovoga splitskog izdanja Štemdimlijine **Crvene Hrvatske**, Vatro Murvar piše: "Boka Kotorska, centralni dio Crvene Hrvatske, svakako je jedan od najčarobnijih kutića lijepih hrvatskih zemalja. Kao što je to istaknuto u prvom poglavljiju (Štemdimlijine **Crvene Hrvatske**), Boka je kroz cijelu svoju povijest bila nerazorivo povezana s hrvatstvom i ona je prepuna tvorevinama hrvatske kulture i hrvatskog duha. Ako bi Boka Kotorska u budućnosti ostala odvojena od Dalmatinske Hrvatske, ona bi zajekala samu sebe i svoju tisućletnu povijest. Već u ovom kulturnom i tradicionalnom aspektu, a da se i ne spominju ekonomski i zemljopisne činjenice, Boka Kotorska bezuvjetno pripada toj južnjačkoj jadranskoj Hrvatskoj. Njena zapuštenost i zaostalost će prestati onoga časa, kad se ona ukopča u onom smjeru, kamo je upravljaju svi njeni interesi." (Ovaj je Murvarov pogовор pod naslovom **Na periferiji hrvatsvta** objavljen u Hrvatskoj reviji, god. XL/svezak 4./160. - prosinac 1990.).

Hrvati u današnjoj Poljskoj, prije dolaska u današnju domovinu, zvahu se Bijeli Hrvati. Na Azovskom moru živjeli su "crveni", to jest južni Hrvati. "Jadranski su Hrvati u novoj domovini htjeli ovjekovjećiti svoj način dolaska na jug, pa su zato i svoju novu domovinu podijelili na bijelu i crvenu, tj. zapadnu i južnu. Time su htjeli pokazati svijest o zajedništvu cijelog hrvatstva i njegovome jedinstvenu podrietlu od Harahvatiša do Splita i Bara... (bizantski) car Leon u popisu pokrajine, koje je te godine (732.) otrogao rimske patrijarhu, ne spominje Dalmaciju, što nam je dokaz, daje Dalmacija pripadala hrvatskoj državi i da je ova bila suverena... Dalmacija je do achenškog mira (812.) pripadala hrvatskoj državi, a po tome i tzv. rimska (bizantska) Dalmacija, tj. primorski gradovi i otoci. Split je brzo bio hrvatiziran, a vjerojatno uglavnom i ostali gradovi..." (Dr. Ivo Guberina, **Državna politika hrvatskih vladara**, Zagreb 1944., str. 10., 120. i 121.).

"Crvenu Hrvatsku sačinjavale su ove omanje oblasti: Neretvanska od Cetine do Neretve; Humska Zemlja ili Zahumlje (današnja Zapadna Hercegovina) od Neretve do Dubrovnika; Travunja ili Trebinjska oblast (današnja istočna Hercegovina) od Dubrovnika do Kotora; Duklja (Zeta ili Crna Gora) od Kotora do Albanije; Bosna, koja se prostirala oko gornjega toka rijeke Bosne... U 30. glavi svoga djela (**O upravi carstvom**) bizantski car (Konstantin VII. Porfirogenet) govori o granicama starih hrvatskih zemalja Duklje, Travunje i Za-

humlja ovako: "Duklja se primiče utvrda-ma dračkoga temata: Lješu, Ulcinju i Baru pa ide sve do Kotora..." (Dr. fra Oton Knezović, **Poviest Hrvata**, svezak I., Madrid 1961., str. 23. i 351.). Između drugih biskupa, koji bijahu nazočni na crkvenom saboru u Splitu god. 925., navode se biskupi u Stonu, Dubrovniku i Kotoru. "To nam govori, da su zemlje, kojima su se te biskupije prostirale, naime Zahumlje, Travunja i zapadni dio Duklje, bile na području tadašnje hrvatske države..." (Dr. o. Dominik Mandić, **Rasprave i prilozi iz starije hrvatske povijesti**, Rim 1963., str. 383.).

U zaključcima splitskoga sabora iz god. 928. izričito se kaže "da je čitava Hrvatska od Kotora do Kvarnerskih otoka i Siska crkveno uređena u od starine providena biskupijama koje su "sve napućene i Božjom pomoći imaju obilje svećenika i (kršćanskog) naroda..." (Franjo Šanjek, **Crkva i kršćanstvo u Hrvata** 1. Srednji vijek, KS, Zagreb 1988., str. 53.). Split-ski ljetopisac Toma Arcidjakon u svojoj **Kroniki** navodi da je "nakon pokrštenja Gota i Hrvata" ponovno uspostavljena negdašnja crkvena organizacija i da je "cijela Hrvatska od starine crkveno uređena i providena "biskupijama uz (jadran-sku) obalu od Kvarnera do Kotora i na sjeveru do Siska..." (Franjo Šanjek, **Kršćanstvo na hrvatskom prostoru**, KS, Zagreb 1991., str. 4.).

Proučivši sve povjesne izvore i kritički razčlanivši povjesnu literaturu, Benedikta Zelić-Bučan je zaključila: "Treba naglasiti da je... pretežni dio objektivne historiografije utvrdio na temelju podudarnosti komplementarnih vijesti iz više izvora prisutnost hrvatskog naroda u ranom srednjem vijeku daleko izvan okvira Bijele (Dalmatinske) Hrvatske, sve tamo do sjeverne Albanije. Na kraju još možemo primjetiti da to potvrđuju i novija lingvističko-paleograska, kao i povjesno-umjetnička istraživanja... Tako su kritička analiza i komentar teksta (bizantskoga cara Konstantina VII. Porfirogeneta) DAI u gl. 29.-36. pružili podršku nekima autora dosta osporavnom tekstu **Ljetopis popa Dukljanina** o Južnoj Hrvatskoj i kao etničkoj, a ne samo geografsko-političkoj stvarnosti... Na osnovi svega izloženog smatram da je sasvim utemeljena pretpostavka da Porfirogenet u svim onim slučajevima kada spominje Hrvate i Hrvatsku i izvan pogl. 31

O Hrvatima ... uvijek ima pred očima područje hrvatske zemlje koju je domaći pisac Pop Dukljanin nazvao Južnom (Crvenom) Hrvatskom, a gdje mnogi kasniji bizantski pisci također nalaze Hrvate i Hrvatsku. I ne samo bizantski nego i brojni drugi domaći i strani putopisci, geografi i kroničari. Dovoljno je spomenuti... mletačkog kroničara Andriju Dandolu (XIV. st.), koji zna za Crvenu Hrvatsku... arapskog geografa Al-Idrisija (sredina XII. st.), koji na istočnoj jadranskoj obali, u svoje doba, znade za dvije hrvatske države. Prva mu se zove **Hrvatska i Dalmacija** i seže do Dubrovnika, a druga je **Isklavonia**. Sigurno je mislio na onu prvu hrvatsku državu kada za grad Dubrovnik na-

pominje da je to najjužniji grad Hrvatske... A u onom drugom nazivu **Isclavonia** lako prepoznajemo **Regnum Sclavorum** Popa Dukljanina i rimske pape, kojim oni nazivaju Dukljsko kraljevstvo. Zapadni izvori, posebno Mlečani, Franci i pape pod imenom Sclavi i Sclavonia redovito misle na Hrvatsku i Hrvate... svi oni i toliki drugi, zajedno sa samim dijelom DAI, a i s nekim Porfirogenetovim vijestima, potvrđuju prisutnost hrvatskoga nacionalnog imena i državnosti na području Dukljaninove Crvene Hrvatske ili Porfirogenetovih Sklavonija na Južnom Jadranu" (**Clanci i rasprave iz starije hrvatske povijesti**, HKD Sv. Jeronima/sv. Ćirila i Metoda, Zagreb, 1994., str. 58., 77. i 93.-94.).

Kako smatra Trpimir Macan, hrvatska je država u doba narodnih vladara doživjela vrhunac za vladanja Muncimirova sina Tomislava (910.-928.). "Bila je dovoljno jaka da se odupre napadaju Mađara i da im sjedinjenjem sjeverne i južne državne jedinice prepreči put do mora. Savez s Bizantom donio je Tomislavu upravu nad dalmatinskim gradovima, dakle izlaz na more na cijeloj obali s prometnim lukama, a i priliku da se ubrza pohrvaćivanje gradskoga stanovništva. Jak na kopnu i na moru, Tomislav je oko 925. uzeo kraljevski naslov i uskoro potukao bugarsku vojsku u sjeveroistočnoj Bosni. Pridonio je i sređivanju unutrašnjih prilika, poduprijevši za sukoba oko crkvene jurisdikcije zaključke o jedinstvenoj jurisdikciji na čitavom području od rijeke Raše do Kotora i od mora do Drave" (Trpimir Macan, **Susreti s hrvatskom Klio**, HKD Sv. Jeronima/sv. Ćirila i Metoda, Zagreb 1991., str. 10.). "Tomislav je sjedinjavanje uspješno rješavao kako ratovima tako diplomacijom... Na crkvenim je saborima u Splitu 925. i 928. uredena jedinstvena crkvena organizacija na cijelom državnom području od mora do Drave i od Raše do Kotora... Kako su se u bogoslužju pored latinskoga jezika i latinice, sačuvali crkvenoslavenski jezik hrvatskog obilježja i glagoljica, bili su položeni temelji razvitku hrvatske narodne kulture i njezinu tadašnjem prožimanju zapadnoeuropskim civilizacijskim i kulturnim utjecajima i tekovinama" (Trpimir Macan, **Hrvatska povijest**, MH, Zagreb 1955., str. 28. i 31.).

Kada je u slomu Rimskoga Carstva i susjednim narodnostnim mijenama Kotor postao glavnim gradom Boke, veli Trpimir Macan, njegovim će postupičnim uzponom početi i povijest bokeljskih Hrvata. "Pop Dukljanin još u srednjem vijeku spominje na tom području Crvenu Hrvatsku, koja je barem do polovice X. st. bila sa zapadnom Bijelom Hrvatskom jedna država. U našem će stoljeću bokeljski povjesničari napisati: "Drevnu je crkvenu povezanost grada Kotora sa Zapadom, a time i sa zapadnom civilizacijom, definitivno učvrstio moćni utjecaj prvoga hrvatskoga kralja Tomislava" (Pavao Butorac) i "Boka kotorska glavna čest Crvene Hrvatske bez dvojbe je naseljena Hrvatima. Ovo potvrđuje povijest, narodni običaji i bokeško narjeće" (Antun Milošević) - U mijenama srednjovjekovne vlasti, pa i za one podulje

nemanjićke, Kotor je sačuvao svoju autonomiju a Boka - što je bitnije - na onom području gdje je rastao i slomio se katolički limes, svoj katolički značaj i orijentaciju. To će je i ubuduće odlučno i prepoznatljivo obilježavati, a hrvatskom narodu sačuvati bokeljsku zajednicu. Tako je sve do Osmanlija Boka ostala katoličkom. Od tada se u nju naseljuje pravoslavno pučanstvo, poslije podloga srpskom nacionalnom elementu... Znamenito pak jest da je baš tada, za protuturskih ratova, živnulo kulturno djelovanje. Ono će se i po svojoj latinskoj, i po svojoj talijanskoj, i po svojoj hrvatskoj sastavnički skladno uklopiti u hrvatski kulturni krug na obali, što će prerasti u trajnu pripadnost hrvatskoj kulturi njegovih nositelja, bokeljskih katolika, starosjedilaca i autentičnih predstavnika starine i duha... Na temelju svoje stoljetne zapadnjačke pripadnosti pokušali su Bokelji u prevratnim desetljećima na početku XIX. stoljeća osigurati svoje probitke, materijalnu i vjersku sigurnost i slobodu te zaštititi se od crnogorske politike i još više

gičnu periferijsku kob, a nemirno je, progoniteljsko i jugoslavensko XX. stoljeće primijenjenoga šovinizma doveo Bokelje na rub opstanka iseljujući ih, istiskujući, kidajući predaje, gaseći prastara ognjišta, pretvarajući Boku u neprepoznatljivu provinciju." (Trpimir Macan, **San o Boki**, "Dubrovnik", Nova serija, Godište IV., 1993., broj 4., str. 168.-169.).

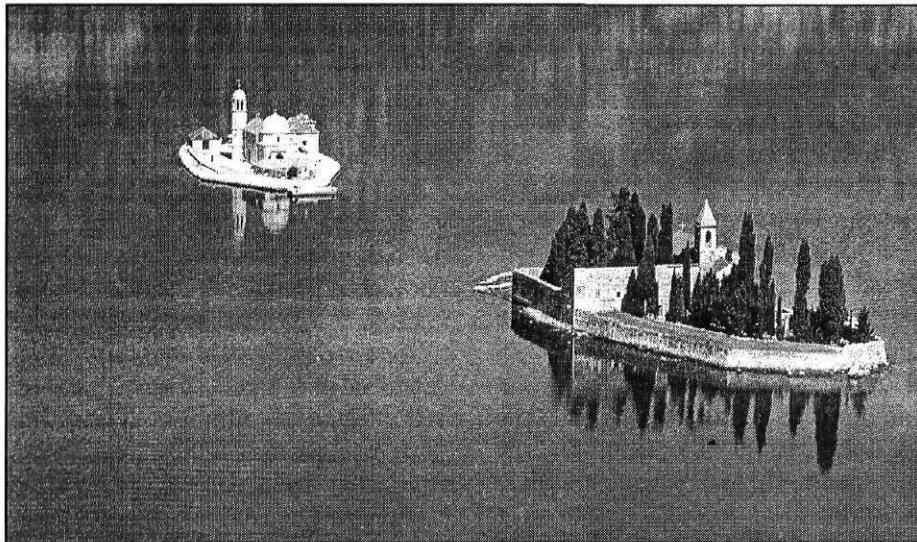
U zaklučku svoje rasprave o Ljetopisu Popa Dukljanina, koji je (Ljetopis) nastao u Duklji u drugoj polovici XII. stoljeća a auktor mu je barski nadbiskup Grgur, rodom Zadranin, Eduard Peričić kaže: "Podjela Hrvata na Bijele i Crvene, odnosno Bijela i Crvena Hrvatska kao nekada jedinstvena država - zar je samo piščeva fikcija ili možda na nama nepoznatim izvorima utemeljena istina? Postoje, naime, sasvim određene indicije da on nije izmišljao već referirao." (E. Peričić, **Sclavorum regnum Grgura Barskog - Ljetopis Popa Dukljanina**, KS, Zagreb 1991., str. 271.).

Hrvate i Duklji (Crvenoj Hrvatskoj) spominju i bizantski pisci. Hrvatsko ime za

širem području. Stoga nijesu bili samo i jedino vjerski motivi iz kojih je suzbijan zapadnjački utjecaj u Duklji i na južnom primorju uopšte. Tu su nesumnjivo postojali i politički motivi, naročito kada je riječ o Duklji i o njezinim pokrajinama." (Savo Brković, **O postanku i razvoju crnogorske nacije**, Titograd 1974., str. 18.).

Dukljanski kralj Mihajlo, koga bizantski pisci nazivaju "vladarom onih koji se nazivaju Hrvatima", oslanjajući se na katoličku crkvu, uspijeva god. 1089. dobiti od Rima kraljevsku krunu i nadbiskupiju u Baru. U početku XII. st. u Kotoru je podignuta prvostolnica sv. Tripuna na mjestu starije, vjerojatno još iz IX. st., prvostolne crkve. U doba vladavine Nemanjića u Kotorskemu statutu uopće se ne spominje bilo kakva uloga srbskoga kralja; Kotoranima se da pače strogo zabranjuje da se međusobno parniče pred srbskim kraljevskim sudom. Neki smatraju daje **Bokeljska mornarica**, najstarija bratovština bokeljskih pomorača, nastala već u početku IX. st., nu sigurno je da je svakako nastala najkasnije sredinom XIII. st. Suci **auditori**, posebna ustanova zabilježena jedino u Kotoru, odgovara pojmu **examinatora** - iztražitelja u ostalim hrvatskim srednjovjekovnim primorskim gradovima ili pojmu **prijava (prijevoda - assessoria)** u starom hrvatskom narodnom pravu. God. 1371. Kotor se priklanja zaštititi hrvatskoga i ugarskoga kralja Ludovika Velikoga, pod čijom su zaštitom bili i ostali južnohrvatski (dalmatinski) gradovi. Nasljednici istoga kralja Ludovika na hrvatskomu prijestolju, kraljica Marija i majka joj Elizabeta Kotromanićka, darovaše Kotor god. 1385. hrvatskobanskomu kralju Stipanu Tvrku I. Kotromaniću, koji je u bokokotorskem zaljevu sagradio grad Herceg-Novi. God. 1403. Kotor je ponovno pod zaštitom hrvatskoga kralja - Ladislava Napuljskoga. Od god. 1814.-1918. Boka Kotorska je pod vlašću hrvatskih kraljeva iz kuće Habsburg kao dio **Kraljevine Dalmacije**.

Očitovanje hrvatskog narodnog osjećaja u Boki Kotorskoj može se pratiti od XIV. st. Predstavnik i predvodnik bokeljske kulture bijaše - kao i u ostalim hrvatskim krajevima - Katolička crkva s hrvatskim rodoljubnim svećenstvom. Žarište pismenosti su benediktinski samostani. Crkvene knjige pisane su općim jezikom crkve, latinskim ali i starim hrvatskim pismom glagoljicom. Kotorski glagoljaši spominju se već u XV. st. Vatroslav Jagić je čak napisao, da je Zeta (nekadašnja Crvena Hrvatska) "rasadnik glagoljice". Promicatelji glagoljice bili su benediktinski samostani, u kojima se bogoslužje služilo na starohrvatskom jeziku. Rad benediktinaca u širenju pismenosti te pisanju i prepisivanju knjiga, nastavili su franjevcii i benediktinci, (nastaviti će se)

Bokokotorski zaljev, otočić i crkvica Sv. Jure i Gospe od Škrpjela

prakse pograničnih provala, pljačke i ubojstava. Tada izražene želje da se i u Boki razvije stijeg ugarsko-hrvatskoga kralja sadržavaju težnju za sjedinjenjem s Hrvatskom, i kao daleku povjesnu uspomenu, i kao plod mnogih i nepretrgnutih veza, i kao suvremenu potrebu. - Uskoro se nad Bokom nadvilo velikosrpsko svojatanje, a onda ju je zahvatilo hrvatski narodni preporod, pa su se već na početku 1860-ih Bokelji našli u prvim redovima pristaša sjedinjenja Dalmacije s Hrvatskom. Kasniji je narodni razvitak učvrstio Bokelje u hrvatskom narodnom osjećaju, ali sva nastojanja nisu rezultirala uključenjem Boke u hrvatsku državu... - U Boki se bila stisnula staro Crvena Hrvatska, tu se stegnuli katolicizam i zapadna civilizacija na samom rubu Balkana, njegovih državica i konfesijsa. Tu se gnijezdilo hrvatstvo od starohrvatskog pletera i romaničkih crkava do renesansnih i baroknih palača i vrtova, od pasjaka do moderne pjesničke riječi. Nepovoljan je povijesni slijed dodijelio Boki tra-

jezik očuvalo se u današnjoj Crnoj Gori sve do XIX. st., a u primorskim područjima sve do danas. Vatroslav Jagić je u **Gradi za povijest književnosti Hrvatske** (knj. 26., str. 240.) zabilježio pripovijedanje Antuna Mažuranića, koji je u lipnju 1841. putovao s Ludovikom Gajem i Vukom Stefanovićem Karadžićem po Dalmaciji i Crnoj Gori, kako se Vuk S. Karadžić veoma razočarao što su im svuda po Crnoj Gori kao i u primorju i u Dalmaciji odgovarali da govore jezikom hrvatskim i da su oni Hrvati. Za širenje utjecaja srbsko-pravoslavne Crkve u Zeti odnosno Crnoj Gori, Nemanjići su se služili svim sredstvima, pa su u doba progona krstjana Crkve bosanske istrijebljeni svi književni i rukopisni spomenici koji su nastali i obstojali u dukljanskim Hrvata od doselidbe do konca XII. st. Crnogorski povjesnik Tomaš Marković iznosi da "zapadnjaštvo i katolicizam nijesu bili nikad do kraja uništeni na našem južnom primorju iako su bili sasvim pritiješnjeni i ograničeni u svom širenju i uticaju na

JE LI ZAISTA 22. LIPNJA 1941. ZAPOČEO POKRET OTPORA POROBLJAVANJU?

Iako je shvatljivo zašto je Hrvatski Sabor 22. lipnja odredio državnim blagdanom, time nije odgovoren na pitanje ima li opravdanja za rušenje Nezavisne Države Hrvatske? Je li na nacionalnoj razini prihvatljivo ono što je uhu tzv. međunarodne zajednice ugodno čuti i smije li se politička stranka ili pokret na vlasti ikad poistovjetiti s državom, pitanja su koja nadilaze osobnu polemiku. Riječ je o načelnim stvarima koje je nemoguće zaobići, pa s tom nakanom objavljujemo tekst saborskog zastupnika g. Ivana Gabelice i otvaramo mogućnost polemike. Neka glas hrvatskih političkih zatvorenika bude autentičnim glasom Hrvatske.

U svom članku "ŠTO JE A ŠTO NIJE ANTIFAŠIZAM?" objavljenom u broju 52/53 "Političkoga zatvorenika" gospodin Slavko Meštrović s pravom dokazuje da počinitelji pokolja i drugih zločina nad hrvatskim narodom u Drugom svjetskom ratu i u srbokomunističkoj Jugoslaviji nisu bili nikakvi antifašisti. Ali unatoč takvomu zaključku, koji se iz njegova članka mora izvući i s kojim se ja u cijelosti slažem, članak obiluje nizom neprihvatljivih tvrdnji. Neću se na sve takve tvrdnje osvrnati. Osvrnut ću se samo na jednu, koja ima dalekosežno značenje. Naime, gospodin Meštrović izričito tvrdi:

"Povjesna je istina da je pokret otpora porobljavanju započeo 22. lipnja 1941. u okolini Siska i da su ga poveli Hrvati, pa je suvremena Hrvatska taj datum odredila datumom početka otpora i preimenovala ga u državni praznik: "Dan antifašistički borbe".

Nesporna je činjenica da je 22. lipnja 1941., dakle na dan napadaja nacističke Njemačke na boljševičku Rusiju, po odluci Okružnoga komiteta Komunističke partije Hrvatske u selu Žabno, u blizini Siska, osnovan Sisački partizanski odred. Zapovjednik odreda bio je Vlado Janić-Capo a politički komesar Marijan Cvetković, zloglasni šef zagrebačke OZNE u vrijeme odvođenja ranjenih domobrana iz zagrebačkih bolnica i njihova bacanja u Jazovku. Pripadnici Sisačkoga partizanskog odreda "odmah su počeli s akcijama, poglavito diverzijama na željezničkoj pruzi u blizini Siska. Sredi-

Piše:

Ivan GABELICA

nom srpnja protiv odreda je pokrenuta ustaška ofenziva bez većeg uspjeha, pa već sredinom rujna borci... poduzimaju napade na sjedišta općina Topolovac i Palanjek" ("Enciklopedija hrvatske povijesti i kulture", Zgb, 1980., str. 586.). Dakle, "junaci" Sisačkoga partizanskog odreda ne napadaju njemačke vojne postrojbe. Oni u početku ne napadaju ni ustaške ni domobranske postrojbe. Oni napadaju i ruše željezničke pruge i općine, dakle prometnice i tistanove mlađe hrvatske države, koje su nužne za civiliziran život svakog Hrvata, a to znači i svakog hrvatskog seljaka i hrvatskog radnika.

Ali "junaci" Sisačkoga partizanskog odreda nisu prvi započeli s takvim "junaštvima". Od prvog časa nastanka Nezavisne Države Hrvatske isključivo na nju se ustremljuju svojom mržnjom četnici i komunisti. Njezin život ni jednog dana ne prolazi u miru. Na sam dan njezina proglašenja jugoslavenski mornarički časnici provlažuju u hotelsku sobu Petra Milutina Kvaternika u Crikvenici i ubijaju ga uzvikujući: "Uhapšeni ste i sudit će vam proleterski sud po proleterskim zakonima!" Dana 13. travnja 1941. grupa naoružanih Srba napada oružničku postaju u Strmici, kod Knina, i ubija oružnike. Slični se događaji idućih dana zbivaju i po nekim drugim selima Kninske krajine. **"Hrvatski narod"** 27.

travnja 1941. obavještava čitateljstvo o odmetništvu u Kninskoj i Drniškoj krajini i u drugim mjestima Dalmatinske zagore. Odmetnici napadaju hrvatske seljake, ruše željezničke pruge i mostove i čine druge zločine. Pri tomu talijanske i njemačke postrojbe ostavljaju na miru. Osobito je zgrajanje izazvao zločin počinjen 10. svibnja 1941. u Hrvatskom Blagaju, kada je skupina odmetnika pucala u neonaoružano hrvatsko civilno pučanstvo i poklala cijelu obitelj Joze Mravunca. Počinitelji ovih zločina su četnici, ali k njima spontano pristupaju i komunisti, među kojima ima i Hrvata (Ivan Košutić: "Hrvatsko domobranstvo u Drugom svjetskom ratu", Zagreb, 1992., str. 257. - 295.). Dakle, napadaji na Nezavisnu Državu Hrvatsku, na njezino pučanstvo, na posebničku i državnu imovinu te na njezine vojne i građanske vlasti, nisu počeli ni 22. lipnja ni 27. srpnja 1941. Jedan i drugi nadnevak su mitovi. Prvi nadnevak je "mit hrvatskih, a drugi je mit srpskih komunista. Ni jedan ni drugi mit nisu u službi istine niti u probitku hrvatskoga naroda.

Svi ti odmetnici protiv Nezavisne Države Hrvatske, pa i pripadnici Sisačkoga partizanskog odreda, služili su se neljudskim i neciviliziranim metodama borbe. Jesu li unatoč tomu ciljevi njihove borbe s hrvatskoga nacionalnog stajališta opravdani?

Borce Sisačkoga partizanskog odreda nije ustaški teror otjerao u šumu. Prema njihovu vlastitom svjedočanstvu, odmah po uspostavi Nezavisne

Države Hrvatske Vladu Janića-Capu pozvao je ustaški logornik u Sisku i rekao mu: "Mi znademo da ste Vi komunist. Ali budite lojalni Nezavisnoj Državi Hrvatskoj i ništa Vam se ne će dogoditi. Sva će Vam vrata biti otvorena. Ali ako ne budete lojalni, znate što Vas čeka: metak u zatiljak!". Na sličan način ovaj događaj prepričava i dr. Franjo Tuđman. (Dr. Franjo Tuđman: Interview, objavljen u "Startu" 13, 4, 1991.). Sličnih svjedočanstava o toleranciji vlasti Nezavisne Države Hrvatske prema hrvatskim komunistima ima više. To znači, da se bijeg hrvatskih komunista u šumu 22. lipnja 1941., ali i inače, ne može tumačiti ustaškim terorom nego drugim razlozima. Koji su to razlozi?

dali. Ne ću se upuštati u analizu boljševizma odnosno komunizma, jer držim kako je neosporno, da je to najgori oblik totalitarizma. Iz toga slijedi, da po samoj definiciji gospodina Meštrovića pripadnici Sisačkoga partizanskog odreda nisu nositelji nikakve slobodarske ideje ni antifašisti, pa prema tomu u okolini Siska 22. lipnja 1941. nije započeo nikakav pokret otpora porobljavanju.

Baš naprotiv!

Prirodna je težnja svakoga naroda za državnom nezavisnošću. Samo u vlastitoj, nezavisnoj i slobodnoj državi narod može ostvariti puninu svog bitka i razviti sve svoje tvarne i duhovne mogućnosti. Tek stjecanjem državne nezavisnosti narod postaje puno-

priznajemo tu okupaciju i komadanje (Jugoslavije - op. m.), jer nije napravljeno po želji naroda, već nasiljem imperialističkih osvajača" (Branko Petranović - Momčilo Zečević: "Jugoslavija 1918. - 1984.", zbirka dokumenta, Beograd, 1985., str. 414.). U skladu s ovim stajalištem partizanski pokret nepokolebivo je stajao na jugoslavenskim državotvornim stajalištima, fanatično se i najdosljednije za cijelo vrijeme Drugoga svjetskoga rata boreći za obnovu Jugoslavije. Boreći se za opstanak Jugoslavije službeno komunističko vodstvo u Hrvatskoj punih 45 godina nakon pada Nezavisne Države Hrvatske krvavo progoni hrvatske rodoljube, koji ističu bilo kakav oblik hrvatstva. Partizanski pokret, predvođen komunistima, dao je Srbinima najubođitije oružje, da u Domovinskom ratu istrebljuju hrvatski narod s njegovih tisućljetnih ognjišta. Uostalom, u Drugom svjetskom ratu partizani i četnici su se natjecali tko će više likvidirati Hrvata. U taj lanac počinitelja zločina nad hrvatskim narodom valja smjestiti i Sisački partizanski odred. 22. lipnja je uspomena na te zločine i ništa više.

Dakle, Sisački partizanski odred, kao i partizanski pokret u cjelini, po svojoj ideologiji i po svojim političkim ciljevima jugoslavenstvo je i totalitaristički. A to jugoslavenstvo u praksi je značilo velikosrpstvo i protuhrvatstvo. Hrvatski su se komunisti u Drugom svjetskom ratu borili protiv svoga naroda za tuđe probitke. U želji da osvoje vlast hrvatskom su narodu nametnuli komunizam i velikosrpsku vladavinu. Postupili su kao najgori kvislinzi. Stoga 22. lipnja 1941. nije nikakav Dan antifašističke borbe, ako, ponavljamo, antifašizam shvatimo u smislu kako ga gospodin Meštrović označuje. Hrvati nemaju apsolutno никакva razloga slaviti taj dan kao državni blagdan ili, kako gospodin Meštrović kaže, kao "državni praznik". To je za Hrvate dan izdaje, sramote, tuge i užasa. Samo prokletnik može rušiti svoju državu i svoj narod staviti pod jaram tuđega naroda. A borci Sisačkoga partizanskog odreda upravo sli se za to borili. I to s kakvom nasladom..

Pavelić i dio vlade NDH u pravoslavnoj crkvi u Zagrebu

Na sam dan napadaja nacističke Njemačke na boljševički Sovjetski Savez, dakle 22. lipnja 1941., Staljin je pozvao sve komuniste i komunističke partie u svijetu da priteknu u pomoć Sovjetskom Savezu. Sve te partie pa i Komunistička partija Jugoslavije, a njezin dio je bila Komunistička partija Hrvatske, bile su učlanjene u Kominternu. Kominterna je upravljala svim tim komunističkim partijama, a Staljin je stvarno upravljao Kominternom. Stoga sisački komunisti, odlazeći u šumu, nisu učinili ništa drugo nego ispunili svoju boljševičku dužnost koju im je nalagalo njihovo članstvo u Kominterni posredstvom Komunističke partije Jugoslavije, kojoj su pripa-

pravnim članom međunarodne zajednice naroda. Nezavisna Država Hrvatska bila je upravo izraz takvih tisućljetnih težnja i htijenja hrvatskoga naroda. Stoga je svaki napadaj na Nezavisnu Državu Hrvatsku bio i napadaj na opstanak hrvatskoga naroda. Pritomu politički režim moramo lučiti od same države. A hrvatski komunisti od samoga njezina nastanka osporavaju Nezavisnu Državu Hrvatsku kao državu. Josip Broz Tito, neosporno i današnji duhovni vođa svih komunističkih nostalgija u Hrvatskoj, u svomu obrazloženju zašto su hrvatski komunisti u sastavu Komunističke partije Jugoslavije, u svibnju godine 1941. apodiktički tvrdi: "Mi komunisti ne

U DVORIŠTU CENTRALNOG ZATVORA U SARAJEVU

Jugoslavenska je pamfletistica pet desetljeća trubila kako je rat protiv Nezavisne Države Hrvatske bio i vjerskim ratom, kojega je nametnuo ustaški režim, hoteći tobože stvoriti "katoličku Hrvatsku". Da je istina upravo suprotna, pokazuje i tekst g. Ivice Borasa, kojega bez preinaka i skraćivanja prenosimo iz časopisa "Republika Hrvatska", br. 75/XVIII, listopad 1968. Kao glasilo Hrvatske republikanske stranke časopis je tada izlazio u Buenos Airesu. Ovako su zajedno u smrt išli Hrvati različitih vjeroispovijedi.

PROHUVJALE su duge i teške godine od onog ljetnog dana tragične godine 1945., kad je s lijeve strane u Dvorištu Centralnog Zatvora u Sarajevu izvršena sramna osuda vješanjem nad hrvatskim velikanima, koje su izručili kulturni Angloamerikanci, da im sude šumski razbojnici.

Dne 16. srpnja 1945. ostat će mi u nezaboravnom sjećanju, dok sam živ. Toga dana, oko devet sati ujutro, otvorili su krvnici hrvatskog naroda vrata ćelije br. 19 u prizemlju Centralnog Zatvora u Sarajevu i s komadića papira pročitali su, da su smrtne kazne izrečene pred Vojnim Sudom XXVII. divizije pravomoćne i da se imaju odmah izvršiti. Prvi na listi bio je dr. Savo Besarović, hrvatski ministar, drugi je bio hrvatski ministar dr. Meho Alajbegović, treći hrvatski general Domanik, četvrti hrvatski pukovnik Ajanović i peti vič. Božidar Bralo. Odmah su ih izveli na dvorište, gdje su već bila postavljena vješala, a zatim su izvedeni ostali, koji su bili osuđeni na smrt, da bi gledali, kako se izvršava kazna, koja je i njih čekala. Bilo nas je oko 120 "smrtnjaka", te su nas postavili u dva reda s lijeve strane zgrade, u velikom krugu, koji je služio za šetnju.

Dr. Savo Besarović, dr. Meho Alajbegović i vič. Braloizašli su sami, dok su general Domanik i pukovnik Ajanović izneseni na bolesničkim nosilima.

Zatim je došao predsjednik suda, partizanski general Veso Jovanović, rodom iz Kalinovnika, Javni Tužilac Bosne i Hercegovine Andelko Tvrtković, rodom iz Fojnice, te krvnik, partizanski kapetan Mitar Vujčić, rodom iz sela Čelebića, kotar Livno, čuven jer je klapo Hrvate u selu Raško, kotar Dubno. Javni tužilac Tvrtković pročitao je osudu i rješenje Višeg Vojnog Suda, da je kazna smrti pravomoćna i poz-

Piše:

Ivica BORAŠ

vao je osuđene, da kažu, što tko ima da rekne kao svoju zadnju riječ.

Dr. Savo Besarović viknuo je, da se orilo u prostoru Centralnog Zatvora: "Imao sam čast, da sam bio Ministar u Vladi Nezavisne Države Hrvatske. Umirem kao Hrvat za moju domovinu Hrvatsku. Živio Poglavnik dr. Ante Pavelić! Živio Hrvatski Narod! A vi, braćo, koji ostanete na životu, osvetite nas. Upamtite krvnici hrvatskog naroda, da će vas stići kazna osvete, jer hrvatski narod nije repa-bez korjena." Mirno je prišao vješalima, popeo se na klupu i još jednom mahnuo rukom svima nama, koji smo gledali. Zatim mu je krvnik Mitar Vujčić prebacio omču preko vrata i izmaknuo klupu.

Drugi je bio na redu dr. Meho Alajbegović, koji je viknuo smješći se: "Neka živi Nezavisna Država Hrvatska! Živio dr. Ante Pavelić! Živio hrvatski narod! Živjela moja Hrvatska!" Odmah se popeo na klupu i već mu je dželat prebacio omču preko vrata.

Zatim je došao vič. Bralo, koji se okrenuo svima i prvo bacio pogled na ćelije gore i dao im svoj zadnji blagoslov, a zatim blagoslovio nas dolje, koji smo ga gledali, te je poviknuo: "Živjela Hrvatska i živio hrvatski narod! Umirem braćo, samo zato što sam Hrvat i katolik." Zatim je na latinskom rekao: "In Te, Domine, speravi" (U Tebe se uzdam, Gospodine). Krvnik Mitar Vujčić okrene se Javnom Tužiocu Andelku Tvrtkoviću i reče mu, da Bralo nešto govoriti fašističkim jezikom. Za to vrijeme Bralo se popeo na klupu i još jednom blagoslovio nas, koji smo ostali i koje je čekala ista sudbina.

Generala Domanika i pukovnika Ajanovića dižu s nosila i prebacuju im omče preko vrata. Po svim znacima obojica su već bili mrtvi, ubijeni batinama, što nam je kasnije pripovijedao sam Andelko Tvrtković, dok je bio u Zenici osuđen kao informbirovac skupa s Vesom Jovanovićem koji je u Zenici zaglavio.

*

U toku čitavog suđenja držanje naših velikana bilo je dostojanstveno i dosljedno. Nikada se nisu zbumili, niti su ostali bez odgovora, bilo sudu bilo Javnom Tužiocu. Proces je dovršen u jednom danu, te su izrečene najteže kazne. U toku suđenja dr. Savo Besarović je znao reći: "Ja znam, da će nama svima pasti glave na ovom lakiđijaškom procesu, kojega vi zovete Sud ali ako će i pasti, znamo, da će pasti samo za Hrvatsku i za hrvatski narod, koji ostaje, jer bez žrtava nema slobode hrvatskom narodu." Na pojedinu konkretna pitanja dr. Besarović je znao uskraćivati odgovor, što je znalo razbjesniti sudske vijeće. Jednako je uskraćivao odgovore hrvatski ministar vanjskih poslova dr. Meho Alajbegović. Na sudu se žalosno ponio hrvatski general Ante Prohaska, koji je teretio generala Domanika i pukovnika Ajanovića, tako da je pukovnik Ajanović, koji je sjedio do generala Prohaske, najednom skočio i opadio mu nekoliko šamara. General Prohaska je tada osuđen na 15 godina robije, a koristio je vojnu amnestiju od 9. srpnja 1947., te mu je kazna smanjena na 6 godina.

Posebno je sud teretio dra. Savu Besarovića, da je surađivao s vrhbošanskim nadbiskupom dr. Ivanom Ev. Šarićem, na što im je dr. Besarović odgovorio, da je nadbiskup Šarić ponos cijele Bosne i Hercegovine, ponos hrvatskog naroda.

*

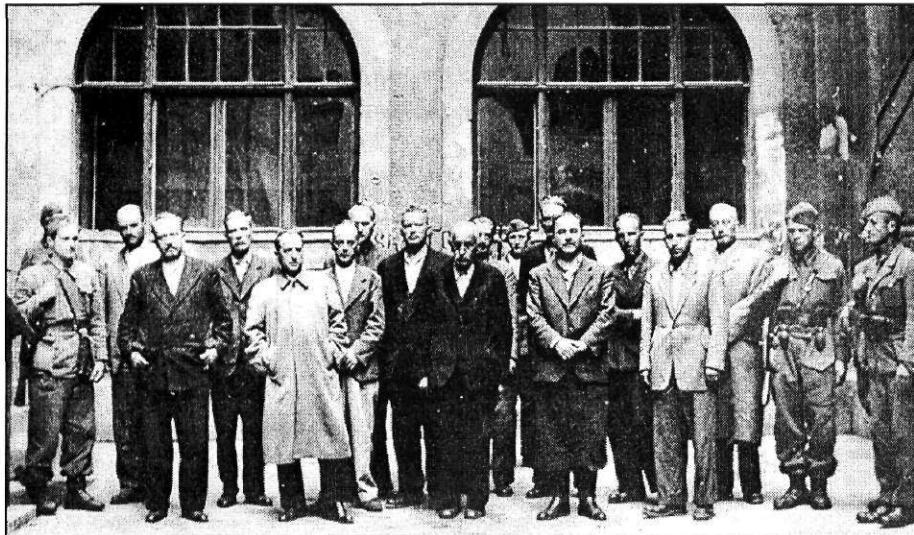
Dok smo bili zajedno u smrtnoj ćeliji, znao mi je govoriti dr. Savo Besarović: "Borasu, Ti si mlad. Trpi, šuti i pamti. Hrvatska Te ne će zaboraviti." Dr. Meho Alajbegović nam je govorio: "Eto, nas Hrvate izručiše kulturni Angloamerikanci krvnicima hrvatskog naroda. Prolijeva se krv cvijeta hrvatske mladosti, a plač ucviljenih majki

jer je suđenje bilo javno. Partizani su bili doveli gomilu svojih podivljalih ljudi, da viču i traže smrtne osude, ali bilo je i rodbine optuženih. Govorili su Sarajlje, da nije Sarajevo upamtilo većih junaka, nego što je bila skupina dr. Besarović, dr. Alajbegović, vlč. Bralo, general Domanik i pukovnik Ajanović. Slušao sam jednog pravoslavca, nekog Božu Cerovinu s Bjelava, koji je

bio s nama na robiji, a koji je bio prisutan na suđenju. On mi reče, da su Besarović, Alajbegović i Bralo ponos svoga naroda i da je narod plakao, kada su se izricale smrtne osude i da je svima bilo jasno, da su optužbe bile na brzu ruku sastavljene od Ozne i da nije bila dopuštena nikakva obrana.

Novi pridošlice pripovijedali su nam, da je u te dane narod padao u nesvijest, kad je slušao, gdje se iznose tolike lažne optužbe i za sve se traži smrtna kazna vješanjem. Svaki dan se sudilo u Sarajevu kao po akordu, što više to bolje. Sudilo se u skupinama od 30 do 40 ljudi i žena, bivših vojnika i građanskog pučanstva. Strijeljanja su se vršila na Merhemića ciglani i u Kovačićima, a neki su vođeni u Sarajevsko Polje i na Stup, gdje i dandanas postoje masovne grobnice.

Šaljem ove retke sa željom, da ih nadopune i drugi očevici, a posebno da se sjetim naših velikana, koji su junački dali živote za Hrvatsku.

Dio vlade NDH neposredno nakon izručenja jugoslavenskim vlastima

dopire do Allaha. Stići će kazna i njih, kad li tad li, upamtite." Ostalo mi je nadalje u pameti, da je u ćeliji jednom vič. Bralo rekao: "Eto mi smo Hrvati katolici bili predzidje kršćanstva. Bolje bi bilo, da smo bili predzidje hrvatstva, jer što smo dobili za uzvrat - u crno zavijenu Hrvatsku".

Želim ovdje napomenuti, da ja uopće nisam trebao ni biti u Sarajevu, jer je meni bio nadležan sud u Tuzli, no u to doba vodile su se borbe oko Doboja i Dervente. Gerilsku je akciju vodio satnik Marinko Polić, te su se partizani bojali, da bi jednog dana upao u Usoru ili Štok u Tuzli i sve nas oslobodio, pa su nas zato otpremili u Sarajevo, odakle smo bili vraćeni u Usoru i kasnije u Tuzlu, kad su partizani dobili pojačanje KNOJ-a. U to vrijeme satnik Marinko Polić bio je strah i trepet OZN-e i mnogi od njih nisu se usudili izaći na ulicu, kad se smrklo, jer im je prijetila opasnost, da bi mogli nestati. Kasnije, dok sam bio na izdržavanju kazne u Zenici i u Foči, dolazili su uvijek novi osuđenici. Meni je naročito upadalo u oči, što su govorili Sarajlje, koji su htjeli biti prisutni na suđenju dra. Besarovića i drugova,

stranputica

o mrtvima uvijek sve najlepše
sveli su se daleki vidici
kao jedan u nevina jutra
morat ćemo istoj stranputici

u prašinu rasuli se snovi
sloboda je zalutala u tmici
puti teški opet svjetlo traže
morat ćemo istoj stranputici
ostala je za nas samo Nada
san o letu i umrloj ptici
nema leta tek je priviđenje
morat ćemo istoj stranputici

O oprostu zaborav nek суди
još su svježi vapaji i krči
gorku ranu gorkom travom liječit
morat ćemo istoj stranputici

I mrtvima domajo si mati
teški nek su i naši gubici
krenut ćemo svi ko jedan
istim putem istoj stranputici

Petar S. Ujević

USPOMENE NA MOG BRATA IVANA

Stjepan Curi iz Delnica prisjeća se sudbine svog brata Ivana. Pismo pok. Ivana, napisano ocu u rujnu 1946. godine, zorno opisuje metode jugoslavenskih komunističkih vlasti.

Moga brata pokojnog Ivana Cura nakon završetka rata 1945. godine zrobili su i stavili u zatvor u Rijeci, a nakon toga u zatvor u Delnicama. On je bio od 1941. do završetka rata u hrvatskoj vojsci kao ratni izvjestitelj. Bio je i na istočnoj fronti sve do Staljin-grada.

Nakon zatvora u Delnicama odveden je u zatvor u Ogulin. U Ogulinu je osuđen od vojnog suda na kaznu smrti. Kasnije mu je ta kazna zamjenjena na kaznu 20 godina prisilnog rada s lišenjem slobode i 5 godina gubitka građanskih prava. Kaznu je trebao izdržavati u Glini u vojno kažnjeničkom logoru komande bihaćkog vojnog okruga. Tamo su ga i odveli. Za sve ovo navedeno ne znamo točne datume.

Iz Gline prebacuju ga u Veliku Pisanicu (pokraj Bjelovara). Dana 02. veljače 1946. godine prebacuju ga iz Velike Pisanice u logor u Lepoglavu. U logoru je bio do 26. 07. 1946. godine.

Tada ga iz logora uzimaju i odvode u Zagreb. Ja Vam o tome prilazem njegovo pismo koje je pisao roditeljima iz kojeg je sve vidljivo.

Napominjem Vam da osoba koja je došla po njega da ga odvede (koju on u pismu spominje pod nadimkom MISAN) bila je iz Delnica, a ime i prezime joj je Josip Pleše, a radio je u Zagrebu u UDBI ili OZNI i to na visokom položaju.

U Zagrebu su pok. brata poslali na tečaj iz stenografije, ali pod imenom i prezimenom Vlado Čahulin što je vidljivo iz uvjerenja koje Vam prilažem. Vjerojatno su mu pod tim imenom i prezimenom izdali i osobnu iskaznicu.

Negdje u prvoj polovini 1947. g. dopustili su mu da ide doma u Delnice, ali da ga ne smije nitko vidjeti niti

Piše:

Stjepan CURL

PRIJEPIS PISMA

Dragi tata!

Zagreb, 7. IX. 46.

Sada ću Ti opisati kao stvar sa mnom stoji. Pročitaj to negdje na samu, mami isto možeš reći, a onda pišmo spali.

znati da nije u logoru. Dva ili tri puta u tjednu morao se noću javljati UDBI. Kako su naši roditelji imali poljoprivredno imanje od Delnica udaljeno oko 5 km, tamo je bila i mala drvena kućica gdje se moglo preko ljeta i prespavati, to su dopustili da može biti i on s nama, ali se je morao dva ili tri puta tjedno javljati miliciji u mjesto Ravna Gora. Ravna Gora je udaljena od tog mjesta gdje smo se nalazili a zove se Poljane oko 4 do 5 km ne cestom nego preko brda. Ne znam datum, ali nakon nekoliko mjeseci javljanja on je otiašao da im se javi, ali se nije više vratio. Šef UDBE u Delnicama bio je Delničanin (umro je), a zvao se Viktor Rački. Kako se brat nije vratio, roditelji su ga pitali: Gdje je naš sin Ivan? Njegov odgovor je bio ne jednom nego više puta - Nemojte se brinuti, njemu je dobro samo za sada ne smijete znati gdje se nalazi. To je trajalo godinama.

Pisali smo žalbu i na kabinet Tita, ali smo dobili odgovor da se obratimo sudu. Učinili su roditelji i to preko Općinskog suda u Delnicama, ali odgovora nije nikada bilo.

Prema svemu navedenom nama njegovoj braći jasno je da su ga komunistički krvnici i ubojice ubili, ali nas interesira jesu li ga ubili u Ravnoj Gori odakle se nije više vratio ili u Delnicama, ili su ga vratili u Zagreb pa su ga tamo ubili? Iz njegova pisma, koje Vam prilažem, vidljivo je da su komunisti htjeli da on za njih radi, ali on na to ne bi nikada pristao. Nije se bojao ni smrti, jer je bio veliki Hrvat, volio je našu Hrvatsku i dao je svoj život za nju.

Rekao je da je došao samo zbog mene. Ja da mu moram obećati da ću za njih raditi, a on da će ići u Zagreb i da će me izvući napolje. Rekao je da za sada ne bi išao u Delnice, jer da bi se Delničani lutili što sam već pušten, nego da bi bio neko vrijeme u Zagrebu. Tu bi dobio legitimaciju na tuđe ime, ja bi si morao nabaviti odijelo i cipele, a oni da bi me pomagali za stan i hranu. U logoru da bi se prikazala stvar kao da sam pobjegao, a to isto da bi morao javiti i vama. Rekao mi je da ću živjeti kao čovjek, a ako ne pristanem da me ni Bog neće izvući iz Lepoglave. Rekao je da su već onda, kad sam bio još na ozni u Delnicama mislili da me ne daju na sud, ali da su posebne prilike to tražile. I sada mi je dao rok za misliti.

Ja sam si mislio ovako:

Ovdje nas ubijaju. Prozovu na rad, odvedu u šumu ili u polje, pobiju, onda se vrate i kažu da su ovi htjeli pobjeći pa da su u bijegu ubijeni. Ili bace čovjeka sa krova trokatne zgrade i razbijaju se. Oni su nas stalno tako ubijali i svi smo živjeli u strahu. Svaki dan mislio sam: danas će možda prozvati mene. A bio sam i bolestan. Jedva sam stajao

na nogama. U mjesec dana bio sam pao za 20 kg. Mislio sam da će dobiti sušicu. Jesti nisam mogao.

Evo, takovog slabog i živčano uzrujanog zvao me Misan k sebi.

Pa sam si mislio: ako odbijem njegov prijedlog mogu već sutra biti ubijen. Ako me i ne ubiju, dobit ću sušicu i crknut ću kao pas. Ja sam morao pristati, glavno mi je bilo da izđem iz zidina i da ozdravim. Rekao sam mu da pristajem i to sam mu potpisao. Dao mi cigaretu, rekao da Te video, i da će skoro doći po mene.

Tu stvar odmah sam pisao Slavku. Trojici ljudi u logoru, s kojima se poznam i koji su vrlo pametni, rekao sam o čemu se radi. Oni su mi rekli da drugo nisam mogao ni učiniti, jer da sam odbio da bi me sigurno ubili. Rekl su mi kada dođem u Zagreb neka istu stvar prikažem nekim našim ljudima, i ja sam već to uredio.

8. kolovoza eto Misana opet. Rekao mi je da je došao po mene. Dao mi 1.000 din. za put. Moje stvari morao sam ostaviti tamo, jer drugi su morali misliti da sam pobegao, a sa stvarima se ne može bježati. Kako je on još tako imao posla, to sam Lepoglavlju napustio 10. VIII. Zamjenik upravnika sam me je odveo kraj straže tako da niko ne primjeti. Znaš da mi baš nije bilo ugodno pri duši. Ja njima nikada ništa ne vjerujem, pa sam stalno mislio da je sve to igra i da me još danas čeka smrt. No ja sam se smrti veselio, ja sam žudio da se što prije riješim muka. No kad smo došli na cestu reče mi zamjenik upravnika: sada idi ovom cestom do Ivance. Tamo sjedni na zagrebački vlak. Tu ne smiješ na vlak, jer logoraši rade na stanici pa bi Te vidjeli. Suze su mi zalile oči i ja sam lagano krenuo. U teškim bakanđama, kratkim hlačama i košulji, žut od žutice po licu, žute oči, mršav kao Krist na križu.

Jedva sam se vukao cestom, a sunce je peklo da mu je krivo što jedan ratni zločinac je izašao živ iz Lepoglave. Kraj ceste s obadvije strane kukuz. Opet sam pomislio da to sve skupa nije trik, koji me mora koštati glave. Iza svakog kukuruza može vrebati strojnica i svaki čas može mi ona razderati prsa. Kasnije će me mrtva dovesti u logor i reći: evo, ubijen je na bijegu. No smrti se više ne plašim. Smrt koraca sa mnjom ispod ruke već od 7. V. 45. Tako sam slab i znojan

došao s nekim seljacima, kojima sam se priključio do Ivance. Otišao sam u brijačnicu. Kada sam se video u zrcalu nisam se mogao prepoznati. Crn, žut, blijed, znojan, mršav, svakakav - samo ne čovjek, samo ne mladić od 26 godina. No sjetio sam se, kao što se uvijek sjetim kad mi je teško, na Hrvatsku za koju jedino živim, i lakše mi je bilo.

Stjepan Curi u vojničkim danima

U 3 sata sjeo na vlak. I Misan je putovao, ali nismo bili skupa da nas ne bi tko video zajedno. Ja sam mislio na braću koju sam ostavio u Lepoglavlju, na poštenе hrvatske sinove koji tako herojski snose sve - koji tako zanosno umiru, pate i stradaju jer ljube Hrvatsku i jer neće komunizam.

U Zagrebu sam odsjeo u "Esplanade Hotel. Odmah sam pisao pismo Slavku, jer sam mislio da je doma. Drugi dan je Misan došao k meni, uzeo pismo jer je putovao tamo, i Vi ste to pismo dobili. U pismu sam Slavetu javio našim tajnim pismom što je na stvari, no to Ti nisi mogao pročitati jer ne znaš naše tajno pismo. Pismo sam Vam pisao zbog odijela i cipela, jer onakav nisam mogao napustiti sobu.

Još isti dan pomislio sam da je možda Slavko kod ujne. Zato napišem još jedno pismo, i 12. naveče prošćem Trnjem i bacim pismo kroz prozor ujne. Još istu veče eto Slavića k meni, i već slijedeći dan bio sam obučen. U hotelu mi je bilo preskupo platiti stan svaki dan 90 din. pa sam išao na stan u jedno prenoćište, gdje sam plaćao dnevno stan 50 din. Išao sam doktoru koji mi je prepisao lijekove i počeo

sam se liječiti. Jeo sam samo voće i mljeko, a svaku veče išao sam k ujni, koja mi je skuhala dobru dietnu hranu.

No 50 dinara dnevno za stan bilo mi je puno. Zato sam pitao Misana da li bi mogao ići na stan k ujni, a on je pristao i rekao neka selim odmah. Sada sam kod nje. Ozdravio jesam ali sam još uvijek slab. Prije 3 mjeseca imao sam 85 kg a sada imam 68,50. Stalno se znojem, jesti ne mogu puno, a niti ne pušim iako sam nervozan. No ja se nadam da će se brzo oporaviti, jer kod ujne imam dobru hranu, lijepi mir i odmor.

Što oni zapravo namjeravaju sa mnjom ne znam. Do sada sam dobio 2.000 din. Ja sam uvjeren da neki glavniji i u Delnicama znaju da sam ja vani, jer su sigurno u dogovoru.

Od prvoga dana gledamo na sve strane da se mogu prebaciti u inozemstvo, no do sada još ništa nismo mogli naći. Mi tražimo i dalje. Ja njima ne vjerujem i ja ih se moram riješiti. Kad bi mi dali najviše položaje, ja s njima ne bi mogao živjeti, jer su krvavi do očiju, jer su ubojice. Ja sam bio pošten vojnik, i moje oružje je bilo pero i govor, pa da se s krvnicima složim, radje bi se objesio za kakav plot. Njima su i tako dani odbrojani, njih mrzi svaki pošten čovjek, njih prezire čitav svijet. Ako sada izvjesni misle da će ih ja spašavati, to se varaju. Jer na njih vrebaju stotine drugih. Njih optužuju grobovi ubijenih na Japlenškom Vrhu, na Rebarju, na Vrtaljkama i gdje sve nisu pošteni svijet. I ja da takove spašavam, ja da za takove radim. Ne, ja to neću. Ja će nestati ili u inozemstvo ili u šumu. Ja će radije poginuti nego postati izdajica onih ljudi, koji su sa mnjom bili po zatvorima i onda ubijeni.

Ti malo pipaj po Delnicama što se govori za mene. Možda oni misle mene skoro poslati u Delnice; to ja ne znam. Možda me sad u Zagrebu samo iskušavaju. Međutim ja sam pametniji od njih. Žao mi je što već nisam negdje preko gdje su oni koji čekaju čas da opet oslobođe Hrvatsku.

Čujem da Veljko piše da je gladan i da bi rado išao doma. Dragi tata lopovima, tatima i švercerima tamo nije dobro. Jer takovi dolaze u sukob sa zakonom, i onda jauču. Poštem ljudima je dobro i zadovoljni su. Zato neka Te ništa ne zbumuje ono što

čućeš da je vani loše. Loše je za hoštaplere i vucibatine, koji su i krivi da je naša država propala. Ako se nikako neću moći prebaciti van, onda će morati ili se negdje sakrivati ili u šumu.

Ti pisao ne govori nikom pa da Te tko i pita. Tek ako se meni što dogodi, to imaš dokumenat. Kovaču ne pričaj ništa, on je svakakav. To što smije znati - zna - i ništa više. Stanka zna još ma-

je čuo u Delnicama da se u Lepoglavi dobro vladam, te da će skoro doma, jer on ne zna da sam tu. I takve stvari me zanimaju, pa mi javi.

Vidiš, sve to nisam ni sanjao. Jel to sreća ili je nesreća - ne znam. Svakako je sreća u tome što sam napustio Lepoglavlju baš u času, kada je bolest sa mnom zavladala, a kako tamo nema lijekova ni mliječne hrane, to bi bio sigurno dobio sušicu.

Dragi tata! Ne ljuti se što sam u Zagrebu razgovarao sa Stankom. Ti znaš da je ona već mislila da bude moja, pa oni paketi itd. - te sam htio sve to riješiti. - S njom sam govorio i stvar doveo na čistac. Ja neću da itko misli da će biti moja žena, jer to je meni zadnja briga, a da kasnije ipak govoriti da sam ju zatezao i varao - isto ne bi htio. -

Sada zna na čemu je, da ja hoću da budem sam - a vi opet s Vaše strane kao da ništa ne zname i kao da Vas se ništa ne tiče.

Meni djevojaka ne treba, moja je djevojka moja domovina sada, a kada dođe oslobođenje živjeti će samo za Vas.

Jožiću sam pisao, Tonetu neću. Možda bi me Tone mogao prebaciti. Kad bi Ti mogao ili htio k njemu u Crikvenicu, ili kad bi mu pisao da odmah dođe u Zagreb k Slavku.

Dragi Tata! Novce čuvamo koliko možemo. Od onih 5.000 dali smo ujni 1.000., a drugo čuvamo. Sada si moram cipele kupiti, jer nosim Vinkove. Kupio sam si dvoje gaćice. Sa ujnom Ti govoriti i pomogni joj u svemu koliko najviše možeš.

Evo, toliko sam Te htio upoznati sa mojim stanjem, da budeš na čistu. Svakako nije sada bolje nego u Lepoglavlju, a ako me misle ubiti - nek ubiju, ubili bi me bili i u Lepoglavlju. -

Ovo pismo spali ili ga negdje dobro sakrij, da Ti danas sutra može služiti kao dokument. Ali ga dobro sakrij, da ga ne mogu pronaći i u slučaju premetačine.

Ja će pak biti budan i oprezan, a ako prva prilika dođe odlazim u inozemstvo. Tu života nema.

Srdačan pozdrav Tebi, mami i braći, te malom Srećku.

Vaš Ivo

Čim će opaziti da mi prijeti opasnost, ja će nestati. O tome sam se već sporazumio sa ujnjom i s još nekim ljudima.

Dragi tata! Ujna mije kao mati. Ona pazi i bdije nad mojim zdravljem. Ona se toliko žrtvuje za mene. Dragica isto, a i njen muž. Časti ju koliko možeš i idi joj na ruku da si nabavi što više krumpira. I u drvima joj pomogni. Bog zna koliko će je još trebati. Ja će to već vratiti Tebi, ja vjerujem da i Ti znaš da to više ne može dugo tako. Sada smo na hrani i stanu kod ujne i Slavko i ja, a to u gradu puno stoji. Tise, dragi tata dogovori s njom, kako ćete to uređiti, a Slavić i tako za tjeđan-dva dolazi doma. Kako će ja još dugo ostati - ne znam.

Ja imam legitimaciju pod drugim imenom. Ti Tata, moraš i smiješ znati samo to da sam pobjegao. To što sam

nje. A da sam pobjegao - ni to nitko drugi ne treba znati osim onih koji znaju. - A Ti ako skoro vidiš Misana, nastoj da ga vidiš, idi k njemu i reci mu da si čuo da sam pobjegao, pa me pred njim špotaj da što sam to napravio. Zatim ga zamoli bi li on mogao nešto pomoći da mi se ništa ne dogodi. Pa ćeš vidjeti što će Ti reći.

Da, sve je to malo čudno i meni još uvijek nije jasno što oni zapravo misle. Jer da su me mislili ubiti mogli su me ubiti u Lepoglavlju kao i druge. Ovako ih to i novaca košta a i mogu im pobjeći. Na drugoj strani opet možda Misan i hoće da pobegnem nekuda, da me možda na taj način spasi. On to neće reći, možda se to i boji reći, a možda to i ne misli, što ja znam.

Kad se ujna враћa piši mi Tvoje mišljenje, i ako si od koga što čuo, da znam. Dušan Račkov je rekao ujni da

ODGOJNE METODE KPD-a

Sudbina žena osuđenica u komunističkim tamnicama još je nedovoljno rasvijetljena. Po mnogočemu je bila i težom od sudbine muškaraca, a kad je riječ o časnim sestrama, te su muke bile još i veće. Nekih se zatvorskih epizoda prisjeća s. Slavka.

Jednog jesenskog dana, u rujnu 1947., kretala je kroz ulice Banja Luke prema željezničkoj stanici jedna kolona političkih zatvorenika na izdržavanje kazne u Zenicu. Vezani lancem dvoje po dvoje, ukrcani smo u jedan stični vagon. Sreća što je vožnja trajala samo nekoliko sati, pa nije bilo većih problema. (Ja sam npr. bila svezana s R Antom Artnerom, opatom samostana Trapisti). U skupini smo se nalazile i nas tri sestre (časne), kao "vrlo opasni državni neprijatelji", osuđene na izdržavanje kazne uz prisilni rad u trajanju više godina (8, 10 i 14). U Banjoj Luci nam je 1946. godine oduzeta škola i sve pripadajuće zgrade. A narod je izražavao svoje nezadovoljstvo plačući za vrijeme opoštajne Sv. Mise, pa je trebalo sestre prikazati kao opasne neprijatelje novonastale "socijalističke države". U Zenici su nam skinuli lance i rasporedili nas u muški i ženski logor. Nas tri sestre su, po ulasku kroz kaznioničku kapiju, odvojili i svratili u stražarnicu gdje nas je dočekala Jela Pečanac, pomoćnik upravnika i zapovjednik ženskog logora, riječima: "Pitomice, nije zgodno da ste u svojim odorama. Ovdje ima još vaših kolegica, i one su vam poslale ovo za prvu nevolju."

Na stolu smo ugledale hrpu odjevnih predmeta i marama za glavu. (U zatvoru smo zatekle još 30 sestara raznih redova.) Nije preostalo drugo nego skinuti redovničko odijelo i pronaći bilo što, da se zatim, u svojoj muci, nasmijemo pogledavši jedna drugu u novoj "monduri".

Nemam namjeru opisivati naš život i rad u Zenici, gdje smo provele 4 godine u skučenim i nehigijenskim okolnostima do svoga dolaska u Stolac gdje je za nas - "političke" - započela nova Kalvarija i gdje su primjenjivane razne represalije u svrhu našeg

Piše:

S. Slavka MATIJANÍC

"preodgoja" (odnosno "prevaspitanja"). Želim opisati samo jedan primer tih "preodgojnih" metoda.

DISCIPLINSKA BRIGADA - Ne sjećam se više pojedinosti ni točnih datuma, ali znam da je to bilo negdje od siječnja do svibnja 1952. ili 1953.

kasnije, smilovali su se i nečim ih poprskali. - Sa strahom smo skupile ono naše sirotinje i čekale sudbinu. Usred "doma" nalazila se jedna manja kuća s tri sobe i samicama s druge strane. Ipak jedno malo olakšanje i iznenadenje. U dvjema sobama bilo je po pet kreveta na kat, za naše pojmove nečuveni komfor, premda je između kreveta bilo tek toliko prostora da se moglo proći. U svaku sobu smješteno nas je po deset.

godine. Radile smo inače u čilimari bosanskih i perzijskih čilima. Jednoga dana upala je u čilimaru jedna sarajevska komisija od 4 člana. Na čelu komisije bio je Vlado Šegrt. Slijedila je naredba: "Banda, koju pročitam, neka izide i postroji se!" Pročitano je 20 imena među kojima je bilo i moje.

"Sada idite u svoju sobu, uzmite stvari i u stroj!"

"Političke" su bile odvojene u sobi br. 1, nekadašnjoj austrijskoj konjušnici. Možete si zamisliti taj "komfor": po podu u nekoliko redova naši bijedni ležajevi, a na stropu čitava gnejzeda stjenica koje su noću padale po nama. Na naše pritužbe, tek nešto

sad je počela "obrada": najteži poslovi, utovari i istovar svega i svačega, kopanje po njivi, isprajnjavanje zahodskih jama, i konačno, tucanje kamena na cesti. Bilo nam je zabranjeno svako općenje s ostalim "pitomcima" te svako - ionako ograničeno - pisanje kućama i primanje bilo kakvih pošiljaka izvana. Hrana je bila ograničena na oko 25 dkg kukuruze, ujutro malo neke crne tekućine, a u podne i navečer porcija rijetkoga graha ili krumpira. Glad je postala neopisiva, sa svim svojim posljedicama po zdravlje žena, pogotovo kada je nestala i posljednja mrvica zalihe. Ipak je među nama vladala kolegijalnost. Kao

ilustraciju naše solidarnosti navest će samo dva primjera.

Jednom je nas nekoliko pozvano na utovar kukuruza. Žvakale smo onako sirova zrna kukuruza i njima punili džepove da na povratku počastimo one koje su ostale u sobi. - Drugi put nas nekoliko je poslano na rušenje svinjaca. Pri tom sam ja bila "glavni inžinjer". Najednom je jedna povikala: "Slavo, Slavo, evo dvoje jaja!" (preko ograda je bio kokošnjac.) Sve smo se sletjele i vijećale što ćemo s njima, na što se jedna (Tanja Fertali) javila: "Ponijet ćemo u sobu, ja još imam žlicu šećera, pa ćemo umutiti, i svakoj po žlicu!" Rečeno, učinjeno. Gozba se, po povratku u sobu, sretno završila, ali ujutro evo ti upravnika Jove (inače velike dobričine): "Slavo, ima li još jaja?" Zabbezknula sam se da je to već stiglo do uprave, ali kako? Nije mi preostalo drugo, nego nasmijati se i reći: "Ma, gospodine upravniče, (oni, naime, nisu bili drugovi nama zatvorenicima), zar je to već stiglo do vas!?" (Nasmijao se i rekao: "To je naša stvar!", ali to je nama bilo i te kakovo upozorenje).

Tortura je završila tucanjem kame na na cesti. Bila je veljača - susnježica i vjetar koji je prodirao do kostiju. Kombinezoni su nam bili skroz promičeni, a gdje ih osušiti? Nije preostalo drugo nego čekati drugi dan da ih vjetar na nama osuši, jer za sušenje bio je samo mali zidić oko dviju zahodskih jama.

Posljedice, konačno, nisu izostale. Prva se na radu srušila u nesvijest jedna visoka i jaka Hercegovka (Janja Šutalo). Drugi dan je bila na redu Tanja (Fertali) i tako svaki dan nova žrtva.

Napokon, moguće zbog gunđanja poštenih građana koji su prolazili pokraj nas, ponovno je stigla glasovita "četvorka". Tog dana zadržani smo u sobama i počelo je ispitivanje. Jedna po jedna odvođena je pred komisiju. Po povratku, jedne su se pakirale i odlazile, a druge ostajale, ali nije se smjelo ništa pitati. Konačno je došao red na mene. Dočekao me istražitelj Vlado Šegrt.

"Sjedi, Slavo! Pa, kako je?" upitao je.

"Vi to vrlo dobro znate! Onako kako ste naredili!"

"Pa?" samo je rekao.

"Što pa?" upitala sam.

"Hajde govor!" izderao se.

"Što da govorim?"

"Hajde, ne pravi se budala! Govor!" ponovno se izderao.

"Ma, što da govorim?" sad sam i ja povisila glas, na što je on dreknuo:

"Hajde, govor o sebi ili drugima!"

"A tako! Sad mi je jasno!" ustala sam i pošla k vratima:

"Zovnite stražaricu da me vodi natrag!"

Nije više ništa rekao, i zaista, pozvao je stražaricu koja me je vratila u sobu.

Sad mi je bilo jasno da su oni svojim postupkom nastojali slomiti nas, najprije fizički, a zatim i psihički, da

tako postignu svoju svrhu našega "opravka".

Ipak se stanje promijenilo. Nismo više išle na vanjski rad, nego su nam donijeli u radionicu hrpu vreća na krpanje, a zatim su nam ubacili šivače strojeve da lančano šijemo hlače (naravno po normi). Konačno nam je bilo dopušteno da možemo pisati kućama i primati pakete. Moj je stigao prvi, na sam Veliki četvrtak, i nestao začas u našim izglađnjeljim želucima. Tek u svibnju, vratili su nas u našu sobu br. 1.

Ovo je jedna od odgojnih ("vaspitnih") metoda naših preodgojivača ("prevaspitača") kojima su se "regrutirali" između nas "cinkaroši", najomraženija kasta ljudi u komunističkim zatvorima.

Stoga nije čudo što je u omotnici koju sam morala predati OZNi po dolasku u Sarajevo, uz još tri godine gubitka građanskih prava, stajala i primjedba: "Otpušta se kao nepopravljiva!"

Višnja SEVER

SVETA TRI KRALJA

Studen...
Solika pada
po nama.
Vani je tama.
grane se njišu
sjene pišu
arabeske.

Tri kralja jaše
pustinjom.
Dok svjetlo ih vodi
do šipile,
gdje Isus se rodi.

Djetinjstvo!
Sjaj ognjišta
mjesto zvijezde,
miris jabuka,
i tamjan
u hramu božjem
ostaje
i ljubav
za Hrvatsku.

ZADNJI DAN ŽIVOTA ROBIJAŠA IVANA HALUŽANA

*Ne može se promijeniti
Božji narod ne povrate li
se odbačeni u njegovo krilo*
Umberto Eco

I

Ivan Halužan ležao je sputan u luđačkoj košulji u krevetu-kavezu i znao je, da mu spasa više nema. Ovo su njegovi zadnji trenuci, umire u strahovitim mukama, posve sam (kao što je prorekao jednom davno), daleko od svih koje je volio, daleko i od svojih drugova - supatnika robijaša, tu u ovom trulom i prljavom, neljudskom stacionaru...

Našao se na ovom mjestu prije dvije godine, tu na obali divlje i crne rijeke Save, na negdanjoj hrvatsko-turskoj granici, u strašnjoj močvari i mislio je na svoje bivše suputnike, bijedne prethodnike; na one davne robeve koji su tu ležali okovani u samicama-mračarama...

Mračare su mračnice, celije bez prozora i pokućstva u koje prodire voda... Ležali su u svojim mračarama i kada je Sava rasla, rasla je i voda u njihovim mračnim celijama, rasla malo pomalo, a oni okovani, nisu se mogli maknuti, kad im je voda došla do grla, ugušili bi se.

Kad bi Sava jako nabujala, njezina bi voda prodirala u logorski krug, rušila zidove ove stare tvrđave, zaostale još iz srednjeg vijeka, a tada bi stražari zajahali robijaše, sjeli im na vrat s nogama preko ramena i naredivali da ih sužnji nose kao onaj strašni div iz jedne od istočnjačkih priča iz "Tisuću i jedne noći"; onaj grozni div kojega se nosač nikada ne bi mogao riješiti niti oslobođiti - zbaciti sa svojega vrata i ramena...

Videći kamo je došao, sjetio se jednog starog epa u kojemu je opisan prvi Armagedon nakon kojega su nebeske vojske zasužnile **vođu pobunjenih nebeskih duhova i njegove brojne anđele u jednom svijetu, Paklu, iz kojega se više nikada neće moći oslobođiti**, ali će imati stalnu jednako živu viziju Božjeg svijeta i raja onih anđela koji su ostali vjerni Bogu. A Adama i njegovo pleme dao je Bog zasužniti u jednom malom svijetu

Piše:**Zlatko TOMIĆIĆ**

sasvim pokraj Pakla, gdje će pakleni utjecaj biti neprekidan i jak, a za razliku od Lucifera i njegovih palih anđela izgubit će viziju Božjeg svijeta sve dokle u tisuće utjelovljenja ne okaju svoju krivnju...

Mislio je kako su neka mjesta na zemlji bliža paklu od nekih drugih. Mnogi pisci, pa tako i Homer i Dante, opisivali su pakao kao mjesto u samoj našoj zemlji, u njezinom podzemlju. I uvijek je taj pakao duboko pod zemljom, no na nekim rijetkim mjestima na ovoj zemlji, pakao kao da ISCURI, probije se na samu površinu zemlje. Takvo je bilo i ovo mjesto. To je bio pakao na samoj zemlji, takvo je bilo mjesto Stara Gradiška...

A on je pripadao nesretnom i progonjenom narodu, vječno krivom, vječno optuživanom... Ovo je mjesto bilo puno Ivanovih sunarodnjaka, gdje su oni robovali, patili, umirali od gladi, studeni, vode i bolesti i svih drugih oblika smrti koji su bili tu samo za njih namijenjeni...

I sada su tu u Staroj Gradiški, već oko dvije godine.

A to je uistinu bio pakao na zemlji, nitko ga i nije drugačije zvao; nitko se odatile nije vratio zdrava tijela i zdrava uma. To je mjesto bilo gore od svakoga takvog u Sibiru.

Uslijed beskrajne patnje, koja je neizdrživa i trajna muka u ovom paklu zatočenici rade sve najstrašnije stvari: gutaju žlice, i igle, zabijaju si noževe u želudac, zapale sami sebe i kao žive buktinje trče po zatvorskem krugu dok urličući ne izgore, a nitko ne može i ne smije pomoći...

Nalazi se sada on, robijaš Ivan Halužan, na drugom katu stare, trošne zgrade, nekada željezničke postaje na odavno nestaloj željezničkoj pruzi, možda i fantomskoj, jer neki kažu da

je stanična zgrada bila izgrađena a pruga nikada... Iza prvih dobro zaključanih vrata nalazi se velika bolnička soba s nekim dvadesetak kreveta; a u njoj nikoga nema. Tu je prije ležao Halužan, posve sam, a sada je u drugoj prostoriji iza te, koja je isto dobro zaključana. U maloj sobici nalazi se samo jedan krevet, na njemu je kavez od debele žice. U tom kavezu leži on, Ivan Halužan, hrvatski robijaš, ruke su mu dobro sputane i vezane na ledima. ... Ne bi ih odriješio ni sam Đavo!

Već danima ne podnaša svjetlo. Oči mu bolno trepere; on, koji je uvijek toliko volio čitati, već tjednima nije pročitao ni retka; ne samo da ne može čitati, nego ne može više ni gledati - prisiljen je žmiriti.

Prebačen je ovamo iz samice u kojoj su ga mučili hladnoćom, smradom, vlagom, mržnjom i prijetnjama... Nisu mu dali ni dosta vode za piće i pranje - ako je vodu popio nije imao za pranje, ako se je oprao nije imao za piće... Nisu mu ni dopuštali da isprazni kiblu iz koje se sadržaj prelijevao po podu i on se gušio u svojem vlastitom smradu. Nije mu bilo dopušteno da otvori prozor - zabranjeno je bilo uopće pristupiti mu - a da ga je i otvorio, ne bi je riješio smrada. Jer je na prozoru osim debelih rešetaka bila i gusta dvostruka mreža od čelične žice. U šetnji nije bio ni jednom. Na kupanju nije bio ni jednom. Cigaretu nije dobio, ni jednu, sve su mu oduzeli...

Bio je teško bolestan, a nije smio leći na postelju. Da je slučajno legao, dobio bi više puta pendrekom po ledima od stražara.

Trinaest dana nije okusio hrane, sve je izlijevao u kiblu i bezokusna kaša iz porcije (na papirnatim vrećama u kojima je dopremana ovamo hrana za robijaše pisalo je ("nije za ljudski upotrebu")) mijesale se s gornima i mokraćom i slijevale po podu užasno zaudarajući...

Prisilili su ga, kada je ušao u samicu, da uzima velike svjetložute tablete od kojih mu je svakog dana bivalo sve

gore. Šetao je sve brže i brže po uskoj ćeliji i bivao sve nemirniji. Shvatio je da je u tim tabletama droga. I to nimalo bezazlena. Prestao ih je uzimati a onda mu je bivalo iz dana u dan još gore nego prije. Očito je došlo do sindroma apstinencijske krize.

Najprije mu je stala treperiti kralježnica. Tako je to počelo. Drhtao je svaki živac. A onda su se javili bolovi. Bolio ga je svaki živac, u svakom pršljenu i oko njega. Zatim se drhtanje počelo širiti preko cijelih leđa. Drhtanje i bol; bol koji je bio svakog dana sve neizrđljiviji. Drhtanje i bol prelazili su iz leđa u druge dijelove tijela.

Lupao je svakog dana u vrata i molio za pomoć. Dolazili su redar i stražar. Redar, zvani "Vukodlak", golemi crni čovjek; debela tijela i debele glave kao voluskara, osuđenik na 15 godina robije. Bio je plaćeni ubojica u Lici i ubijao je ljude za tisuću dinara po glavi. To je u ono vrijeme bilo oko pol mjesecne plaće prosječnog službenika. "Vukodlak" ga je silno mrzio i uvijek vikao na njega i vrijeđao ga; sada je bilo isto tako - proderao se i zalupio vratima ćelije, ne govoreći nikomu da je Halužan tražio pomoć.

Ako bi mu tko platio, onda je nešto ipak činio. No Halužan nije imao novaca, sve su mu oduzeli.

Drugi puta bi došao stražar Mustafa, musliman iz susjedne Bosne.

I taj je bio pun mržnje i jedak prema Ivanu. Strašno je uživao da mu se ruga, da ga potcjenjuje; skakao je u mjestu od silne pakosti i štrcao u njuč, gorke i otrovne riječi:

- Aaaaaa! Prestrašio si se samice, ha? Moja nježna gospodska ptičice! Ti misliš: mi tu odmah ubijamo? Jesi li možda čuo da smo nekoga ubili? Je li, junačino? Doktora bi ti, da ne bi? I, možda, lijepu medicinsku sestruru to bi ti, zar ne? -

I tako se svakog dana izvljavao u svojoj zlobi i pakosti nad njim, pun prezira, kako se već događa kada se pred polupismenim seljakom nađe pravi intelektualac prepušten mu na milost i nemilost.

Halužan je stalno kucao, zvao i molio, ali uzalud. No čutio je da ga stalno promatraju kroz "špijunku" (zurilo), okruglo stakalce na vratima ćelije, koje se otvara i rabi samo s vanjske strane ćelije.

Jednog dana je isto tako trajalo dugo promatranje; čuo je on neko šuškanje, šaptanje, smijuckanje, gurkanje s onu stranu vrata ćelije. I odjed-

nom brava naglo zaruži i škljocnu i otkluča se, teška vrata se s treskom otvoriše, a u ćeliju upade kaznionički lječnik dr. Nedjeljko Glumac.

Uletio je u ćeliju i odmah iz nje izletio!

- Dakle tako! - mislio je Halužan - i sada će napisati u izvještu da me je obišao i pregledao! I to je taj "dobri lječnik"! Za njega su zatvorenici govorili da je specijalno poslan od vlade i da će lječiti po načelima lječničke etike. A ne kao ona dvojica crnih đavola, dr. Kopitar i dr. Lisac, koji bolesne robičaše nisu htjeli pregledavati, nego su ih vrijeđali, ponižavali, tjerali uz viku i psovke van iz ambulante. To je, dakle, taj "dobri" lječnik! Pa on je gori od one dvojice. Ili je kao takav već došao a dobro se pretvarao ili su ga, kada je došao preparirali, prisilili da "lječi" kak mu oni zapovjede, i još su mu zaprijetili nečim gadnim ako bude neposlušan. Taj je njemu i prepisao one zlokobne žute tablete! Upravo on, a ne netko prije njega.

Iz dana u dan bivao je sve bolesniji: sve je bio nemirniji i tijelo ga je sve više boljelo.

II.

Tog kobnog dana mu je drugi stražar u samicama visoki golemi, glavati crni Đorđe donio vedro i krpu i odredio da ide u sić naliti vode u hodnik i oribati pod ćelije. Taj ga je stražar uvijek samo šutke gledao a crne oči sijevale su ubojnom prijetnjom i ledenoj odbojnošću; ništa nije govorio a oči su mu sve kazivale. Da pogled može ubiti, Ivan bi već bio mrtav!

Da oriba pod ćelije! A daske na podu imale su široke šupljine i ispod poda bila je praznina, duboka pedalj - dva, puna vlage, da su odozdo kroz pukotine dasaka izbijale smeđe-crne kužne glijive gnjusnog izgleda. I sada tu, u tu vlăžnu rubu ispod poda trebao doći još dva tri sića vode, da bude još hladnije i vlažnije! Sve je ovde točno proračunat i strogo određeno po ažatskom okrutnom sustavu...

I oribao je teškom mukom pod.

A bio je iscrpljen od trinaestodnevног gladovanja, od bolova, nije imao ni probave ni stolice i javili su se krupni bolni šuljevi na zadnjem crijevu, a i samo crijevo raspuklo se i obilno je kvarilo. Lječničke pomoći nije bilo i nije je niti moglo biti.

Tog popodneva hodao je sve brže i brže od vrata ćelije i do blizu prozora (valjda metar-dva k prozoru jer nije

smio bliže). Pala je noć. U ćeliji se upalilo slabo svjetlo.

Odjednom je čuo samog sebe kako užasno kriči! On to nije htio a njegov vlastiti glas čuo je iz svojeg grla. Urlikao je užasno ne znajući uopće kako je do toga došlo. Naglo su se otklučala vrata samice i unutra je ušao jedan golemi stražar.

Zgranuto ga je gledao i pitao što mu je.

- Van! Pustite me van! Hoću u hodnik, hoću iz ove ćelije izaći! Umrijet ću tu! Ja umirem! Samo malo u hodnik! Tri koraka, samo tri koraka!

I pokušao je izići van kroz vrata ali mu golijat nije dao.

Opet ga je zaključao i otiašao.

Ivan Halužan je ostao ridajući i jecajući. Sav se je tresao. Drhtao je kao tanka trska nad vodom. On nije htio vikati ni plakati, a ipak je vikao i plakao!

Vrata ćelije se opet s treskom otvorile.

Na vratima je stajao, posve sam, u bijelom ogrtaču, Stanko Kravac, kaznionički bolničar.

Stajao je u raširenim vratima s upeřenom iglom od injekcije u smjeru Halužana kao da je ta igla mač kojim ga želi probosti! A na licu mu je bio izraz strašan: mračan, bijesan, zlokoban...

I sjuri mu iglu u tijelo bez milosti govoreći:

- A kada si pozivao na pokolje onda nisi zapomagao?

I odvede ga u pratnji stražara u bolnički stacionar.

A Halužan je dugo u sebi mislio:

- Ja pozivao na pokolje? Kada i gdje sam ja to učinio? Koga sam ja pozivao na pokolje? Zar ja, koji sam uvijek u svojim mislima i riječima ispoljivao ljubav, praštanje, pomirenje? To nisam ja nikada učinio. Ja koji sam krivo optužen i nevin osuđen samo zato što sam ispoljivao ljubav prema svojem narodu i koji nisam nikada nikoga mrzio i nikada nisam nikoga podsticao da mrzi jednog čovjeka, i jedan drugi narod!... Zar sam kriv samo zato što sam bio ponosan, branio svoje dostojanstvo i svoje braće, ljubio slobodu i istinu, samo zato što sam se borio za čovjeka i neovisnost njegovog duha? Bit će da je ipak to razlog, bit će da je to moj jedini zločin. I nazvali su me zločincem i "kontrarevolucionarom", iako se nisam borio ni proti kakvoj revoluciji niti za ikakvu revoluciju.

U stacionaru mu je bilo svakog dana sve gore, baš isto kao i u samici. Dobijao je stalno neke misteriozne injekcije za srce i živce, koje nije mogao provjeriti, od kojih nije bilo bolje nego sve lošije, sve je više propadao i gubio se... A Krvavac mu je zlokobno govorio redovno prije nego mu je ubrizgao injekciju, prateći pogledom iglu injekcije dok je ubrizgivao kroz vrh igle tekućinu iz ampule:

- Eh, moj Ivane, završit ćeš ti u ludnici!

Gоворио је тако како да је то желио...

Halužan је видио и сам, да је све блиže ludnici. А činilo му се да су тому razlog upravo tobože ljekovite injekcije које svakog dana prima i u које је он вјеровао да ће га izlječiti...

Kada bi u zrcalu u ambulantni ugledao svoje lice zgrozio bi сe. Sve сe je manje prepoznavao у тој slici у mliječnom staklu. Vidio је неко crno, izobličeno lice iskrivljenih usana, а jedno oko bivalo је sve veće i veće, a друго sve manje i manje...

Noge су му биле све nemirnije: nije mogao sjediti u mjestu и да не tapka stopalima po podu. Sve је teže mokrio, подраžaj је bio све jači, а он је све manje tekućine mogao испустити kroz svoju cjevčicu. Ni stolice исто nije имао. Šuljevi су га boljeli и ујасно kvarili, а из pukotina на debelom crijevu sve jače, све је била šira i dublja. Svjetlo u očima zadавало му је ујасnu bol. Stalno се шетао hodnikom, gonjen bjesomučnim nemiriom, amo тamo, bez ikakva smirenja i spokoja.

Noću се prevrtao по postelji, nije mogao спавати, око зграде letjele су неке strašne ноћне ptice i jezivo kričale, као да најављују смрт, tresao сe od straha и имао нападаје gušenja, bio је сигуран да umire. Gušio сe a nikako već jednom da se uguši (zagrcne сe i - ode)...

Bio је u bijednoj bolesničkoj sobi, staroj, neurednoj, s trulim podovima i neoličenim zidovima punim paučine i prašine, s još nekoliko osuđenika. I oni су se tresli od straha slušajući krikove ноћnih ptica i umirali jedan за drugim. Umro је onaj krupni Amerikanac (podrijetlom naš čovjek) што су ga skinuli s vlaka jer je nešto govorio, umro је i onaj visoki crni Dalmatinac што je имао nešto u mozgu i dobijao silovite napadaje. Nitko ih nije liječio, nitko им nije pomagao u njihovim bolestima и они су moralni umrjeti. Nestati s lica zemlje!

Konačno је ostao sam u тој sobi na prvom katu. Bio је све bolesniji, зnao je to. Sve сe je strasnije cutio. Onda ga prebacise na drugi kat, u onu veliku sobu s puno postelja i tu su ga držali strogo zaključana, da ga na kraju premjeste u malu sobu (sobu smrti?) i u kavez-krevet i natuku mu silom ludačku košulju, iako nije bio lud; no ONI су odlučili да то postane.

Cijelo vrijeme tamnovanja u tamnoj samici i tu ovom strašnom stacionaru dolazio ga је mučiti svojim preslušanjima i grožnjama strašni jednooki mučitelj kojega су zvali Hijaena Stare Gradiške... A lažni zubar silom mu je iščupao sve njegove zdrave zube u gornjoj čeljusti - proti njegovoj volji! Sef stacionara, užasni Hakija, pozivao ga је i gledao svojim hladnim ubojitim okom, korio га, ledeno odbijao sve njegove molbe pokazujući mu jasno svoj prezir...

I sada leži tu i čeka smrt. Ne samo da ne može podnašati svjetlo, ne može više otrpjeti niti ikakav zvuk! A tu dolje, ispod ove zgrade, nalazi se prizemna baraka i u njoj kaznionička stolarija (robijašnica je drveni kombinat za izradu pokućstva), a ispred stolarije nalazi se jaka cirkularna pila. Svakoga časa izlazi pokoji robijaš i tu pili neku debelu dasku. Halužan se na svaki zvuk te pile strahovito trza, čini mu se da cirkular pili po njegovu tijelu, po njegovim živcima. Kada barem ne bi bio tako sputan!

Tu strahovitu bol po cijelom tijelu ne bil možda tako jako cutio! Ali ne: baš tada kada su bolovi bili najjači - nabijena mu je ludačka košulja! On zna da ovi bolovi za koje ne dobije ništa od lijekova - a možda mu i ne bi pomoglo - neće moći izdržati njegovo srce i da će pući, rasprsnuti se i bilo će stati, strašna bol razderat će mu prsni koš i vrat i on će se ugušiti! Krv će mu navrijeti na usta i nos i on će se konačno smiriti i ostaviti ovaj ružni svijet.

A ništa zlo nije uradio! Ništa nije kriv, nevin je i strada na pravdi Boga velikoga! Kriv je jer ima dušu i srce, čast i poštjenje, dobrotu i bezmjernu ljubav u sebi za sve!

Kriv je jer je vjernik i jer vjeruje u Boga i slijedi poriv Božji...

Motao mu se po glavi, smušenoj, a na trenutke veoma bistroj, neki roman o hereticima, gubavcima i inkvizitorima u kojem kao da je i on bio junak:

Ma kako to: nije kriv? Kriv je! Kriv je, jer je heretik, a heretik je jer je

proglašen gubavcem. Heretici su se uvijek sastojali od isključenih. Isključeni iz stada božjeg više se nikada ne mogu u nj vratiti zato što bi pastiri i psi pastirske morali biti inače jednog dana kažnjeni. Jer, ako izopćeni nisu bili krivi - onda su krivi oni koji su ih izopćili! A povratak izopćenih nalagao bi i ograničenje povlastica i neograničene samovlasti izopćitelja. Stoga je sve isključene, koji su prisilno postajali svijesni svoje isključenosti, valjalo žigosati kao doživotne heretike neovisno o tome u što su vjerovali i što su isповijedali. I zato je svaki heretik gubavac - isključen iz društva. Svaka borba proti herezi hoće samo jedno: da gubavac ostane zauvijek gubavcem i da se više nikada ne vrati u ljudsko društvo. Proglasili su ga gubavcem, da bi sebe prikazali zdravim i čistim, a ustvari je bilo obratno. Inkvizitori su uvijek bili ti koji su izmišljali heretike! On nije bio heretik, bio je vjernik...

Ali sve je uzalud. Zna da sada ostavlja ovaj svijet. No kao da mu i nije žao: jer ovo strašno mjesto, najstrašnije koje postoji na zemlji, bolje da ostavi, napusti, jer tu vene njegova duša. Ovo strašno mjesto na obali Save, podvodno, hladno, gdje ništa ne uspijeva i ne raste i gdje ni cvijeće nema mirisa, to je mjesto posve bez ljepote, gdje je ljepota ubijena strahovitim zračenjem zlih i oskudnih mozgova, a on ne može opstati u svjetu bez ikakve ljepote!

Gdje ne može živjeti njegova duša, ne može ni on ni njegovo tijelo i zato je bolje da umre!

Smrt je veća sreća nego ovaj život: zna da ga čeka Bog raskriljenih ruku i njegovi mudri anđeli, zna da ga čeka, jer je njegov izabranik. Izabran je da bude žrtvovan i da bude mučenik i tom se višem pozivu mora pokoriti. I predati svoju čistu i neokaljanu dušu u naručaj Boga, u krilo anđeosko kao dijete što se privija majci (kao malo golo ptice) - nježna, blaga ptičica koja vraćena u svoje roditeljsko gnijezdo iz kojeg je ispala u ovaj neprihvatljivi svijet...

I tada će ugledati ono što je oduzeto, davno u pretpovijesti svijeta, svim Adamovim sinovima; blještavo lice Božje zabranjeni Božanski svijet izgubljenog i zaboravljenog Raja...

SUBBINA HRVATA U SRIJEMSKOJ KAMENICI

Još prije uspostave Nezavisne Države Hrvatske, u travanjskom su ratu 1941. počeli padati Srijemski Hrvati. Bilješke gospođe **Anice Dujmović** i popis imena pobijenih u Srijemskoj Kamenici četrdesetih godina, dragocjeno su podsjećanje na tešku sudbinu tog nerijetko zaboravljenog dijela hrvatskog naroda.

Rođena sam 20. 06. 1923. god. u Srijemskoj Kamenici, gdje sam živjela sve do 06. 09. 1994. godine. Imala sam vrlo težak život jer su me komunisti proganjali zato što sam pomagala Hrvatima koji su bježali od njihova progona. Izgubila sam povjerenje u komuniste čim su došli u Srijemsku Kamenicu, jer su se ponašali kao četnici. Dana 23. 10. 1943. god. komunisti su ušli u Kamenicu i pred mojom kućom i župnom portom odveli 50 Hrvata u nepoznatom pravcu. Izgubio im se svaki trag. Nas 30 žena odveli su u policijsku postaju i tu su nas osam dana maltretirali, ponižavali i ispitivali. Danju su nas ispitivali, a noću puštali kući. Moj otac Mihajlo Profuntarović s još 10 Hrvata skrivaо se sve do 1946. god., kada su ga pronašli, te iste godine odveli u Srijemsku Mitrovicu gdje su ga mučili i osudili na pet godina zatvora. Ostale Hrvate sam ja potajno skrivala. Trojica od njih su umrla, a šestorica su osuđena na 2-6 god. zatvora. Mnogo sam se trudila kontaktirati prijateljski s domaćim Srbima, pogotovo sa susjedima, ali to mi je malo pomagalo. Kada sam se potužila na zlostavljanje obećali su mi da će mi pomoći, ali to nisu učinili. Ovdje u voljenoj domovini mogu posvjedočiti daje u Srijemskoj Kamenici od 1941-1946. god. poginulo 186 Hrvata. Kada je moj otac bio premješten u zatvor u Požarevcu i Borskom rudniku, brinula sam se za njega i za ostale osuđene Hrvate. Završila sam trgovacku školu, te sam vodila voćarnu u Srijemskoj Kamenici. Svećenici (fra Anastazije, fra Petar, fra Gabrijel, fra Ambrozije) svi iz franjevačke zajednice Sv. Duha iz Zagreba koji su bili u mojoj župi, ustupili su mi prostor za dućan. U voćarni sam radila s prekidima od 1957. do 1980. godine, lako stalno napadana od komunista, naši ljudi su mi pomogli da

Piše:

Anica DUJMOVIĆ

se održim. Napadali su me, izbacivali iz lokala (1962. god.), tako da sam išla u Skupštinu i žalila se na svakodnevno maltretiranje. Saslušao me je Stevan Doronjski (tad je bio predsjednik pokrajine Vojvodine) koji je stvar ipak ispitao, jer su me optuživali da pomazem ustaše i njihovu religiju. On je bio pristojan, pitao me koliko dajem u crkvu. Na to sam ja odgovorila: 5-10 dinara. Provjerio je moj iskaz i naredio da mi se inventar i radnja vrate u roku 48 sati.

Još mi je bilo teže kada se moj otac vratio iz zatvora 1953. godine. Radio je seljačke poslove te se dobro oporavio poslije zatvora kada je 4. svibnja 1959. god. jedan potplaćeni četnik gurnuo mog oca pod vlak. Moja baka i franjevci pomogli su mi da ga kršćanski pokopamo. Sve sam ove godine morala šutjeti o stradanjima Hrvata u II. svjetskom ratu, kao i poslije rata, jer je o prošlosti bilo opasno pisati. Ja sam bila vrijedna radnica, strpljiva s osobama koje mi nisu bile naklonjene, ali su nakon Titove smrti napadaji na mene bili još učestaliji. Ja i moj suprug podigli smo plantažni vinograd s 8.500 čokota vinove loze, te 170 stabala različitih voćaka. Time smo navukli zlobu srpskog stanovništva. Posjedujem kuću od 168 m četvornih u ulici Željeznička br. 4. Moj je muž Luka Dujmović pobjegao iz Rakovca 1942. god. gdje je ostavio kuću sa zemljom, jer su mu četnici stalno prijetili i na koncu mu je oduzeli. Iz prvog braka muž je imao dva sina. Jedan od njih, Josip Dujmović, oženio se Nadom Nikolić, kćerkom srpskih ekstremista. Josip je potajno izdavao naše hrvatske ideje te su nas zato

proganjali. Muž je plaćao na neki Josipov dug s 30 posto kamata. Zbog šurovanja sa srpskim ekstremistima i zbog duga, otac ga je htio ubiti. Luka je Dujmović umro naglo, 29. listopada 1979. godine.

Godine 1981. sklonila sam se u Zagreb, ali je tjeratika išla za mnom, jer sam navodno tražila ustaške emigrante, budući da sam 1969-1970 bila u posjetu bratiću u Nizozemskoj, gdje su me pratili. U Petrinjskoj ulici, u tadašnjoj miliciji, tukli su me te sproveli u zatvor u Novi Sad gdje sam bila maltretirana od 9. listopada 1981. pa do suđenja. Silili su me da priznam gdje su emigranti. Osuđena sam na 5 godina i 6 mjeseci strogoga zatvora. Izdržala sam 45 mjeseci u strogom zatvoru u Srijemskoj Mitrovici, jer mi posjet nije bio dopušten više od dvije godine. Kada sam se vratila s izdržavanja kazne, kuća mi je bila demoliранa, a voćnjak i vinograd uništeni. Svećenici iz Novog Sada i Petrovaradina te vjernici mnogo su mi pomogli popraviti kuću, a pomoći sam dobivala i preko zagrebačkog Caritasa. Gđa. Brajša mi je više puta slala novčanu pomoć. U tako popravljenoj kući nisam bila mirna niti tri godine, jer su mi ponovno prijetili, noću su me zlostavljali i pisali po kući pogrdne riječi. U crkvu sam išla u Novi Sad i Petrovaradin, a ne u Srijemsku Kamenicu, budući da su me pratili. Dekan katedrale u Novom Sadu Ladislav Gužvar i njegov pomoćnik Ante Kopilović su mi također pomogli. Žalila sam se Skupštini općine Novi Sad, ali je maltretiranje dalje nastavljeno, te sam 8. svibnja 1994. godine zatekla otvoreni prozor, ugašeno kandilo. Rekli su mi da mogu birati: zatvor, dom ili da idem kod Tuđmana. To se je više puta ponovilo. Zbog toga sam zamolila svećenika Marka Klaića iz župe sv. Rok (Tekije) i rekla mu da više ne mogu

ostati u Srijemskoj Kamenici. Iste večeri pronašla sam povjerljivu osobu koja mi je pomogla iznijeti neke stvari iz kuće, tako da se ne primijeti da odlazim. Na mađarskoj granici srpski milicionari su me ispitivali. Rekla sam im da idem u banju. Kada sam stigla na hrvatsku granicu, toliko sam se obrazovala da sam htjela poljubiti građančara. Došla sam slijepa i početkom studenoga 1994. godine u crkvi u Svetu susrela sam dr. Ćavar koja mi je potražila liječnika za moje sljepilo. Prof. dr. Vjekoslav Dor i prof. dr. Čurković uspješno su me operirali, a poglavarica s. Davorka (Sv. Križa) također mi je puno pomogla.

Puno bih toga još mogla reći. Sad sam državljanica Republike Hrvatske, primam socijalnu pomoć od 240 kuna mjesечно, a smještena sam kod sestara Majke Terezije, Branjugova 1, Zagreb.

Prilažem i popis hrvatskih i drugih žrtava u Srijemskoj Kamenici, iz II. svjetskog rata. Neki su od njih stradali još prije uspostave NDH.

Ulica Lole Ribara

1. LAZAR RAT
2. RATKO RAT
3. ANDRO RAT
4. ZVONKO RAT
5. VINKO KOSKA
6. STANKO KOSKA
7. TOMISLAV BOROŠA
8. KRUNO BOROŠA
9. TOMISLAV VIKOVIC
10. IVANNEMET
11. FERDINAND RUP
12. IVANKOVAČIĆ
13. PAVLE BERKLović
14. IVAN BERKLović
15. MIHAJLO BERKLović
16. ANTUN ČODAŠ
16. ANDRIJA KUZMANović
17. VINKO KUZMANović
18. IVICA HLADNI
19. FRANJO HLADNI
20. FRANJO VRANJIĆ
21. VINKO KENĐEK
22. IVAN MOČAJ
23. STEVAN KREMER
24. BATA KREMER
25. ANDRIJA PROFUNAROVIĆ
26. JOSIP JURIŠIĆ
27. SIMOJURIŠIĆ
28. ANDRIJA ČORDAŠ
29. STANKO KOVAČIĆ
30. MIHAJLO KOVAČIĆ
31. MARTIN ZALEŠNJAK
32. TOMISLAV ZALEŠNJAK
33. PAVLE ZALEŠNJAK
34. GAŠPAR JURIŠIĆ
35. ANDRIJA URBAN

Titova ulica

1. ANDELKO HLADNI
2. PAVLE RIKŠIĆ
3. MATIJA RIKŠIĆ
4. ANDRIJA MIŠKOVIĆ
5. IVAN MIŠKOVIĆ
6. BARICA MIŠKOVIĆ
7. ALILOVIĆ (dva brata)
8. MARKO ČERMAK
9. VINKO VICKOVIĆ
10. FRANJO ZUMER
11. IVAN KOVAČIĆ
12. ĐUROZGOMBA
13. MILOŠ ZGOMBA
14. GAŠPAR HLAĐIK
15. FRANJO OLAJ
16. ĐUROOLAJ
17. ANDRIJA SLOBODA
18. ĐURO SLOBODA
19. MIHAJLO SLOBODA
20. MARKO SLOBODA
21. MARKO HLAĐIK
22. STANKO HLAĐIK
23. IVAN VICKOVIĆ
24. FRANJO VICKOVIĆ
25. BRACA SALAJ
26. JOSIP NINDALENIĆ
27. SLAVKO NINDALENIĆ
28. VINKO NINDALENIĆ
29. ĐURO NINDALENIĆ
30. MARKO MOČAJ
31. FRANJO KOSKA
32. MATIJA KOSKA
33. DRAGAN ŠLJERAC
34. IVAN ŠLJERAC
35. ĐURO ŠLJERAC
36. JOSIP ŠLJERAC
37. TOMISLAV KOSKA
38. VINKO KOSKA

Željeznička ulica

1. ANA ŠARAJ
2. IVAN ŠARAJ
3. PETAR VICKOVIĆ
4. LUKA DITRICH
5. STANKO DITRICH
6. JOSIP DITRICH
7. GUSTIKA DITRICH
8. VINKO BEBEŽAV
9. IVAN BEBEŽAV
10. VINKO PREVEDEN
11. MIHAJLO PREVEDEN
12. IVANKOVAČIĆ
13. DANILO KOVAČIĆ
14. IVANFALZOGER
15. ANDRIJA FALZOGER
16. MATIJA VICKOVIĆ
17. ĐURO VICKOVIĆ
18. PAVLE KRASNICK
19. ZVONKO ZALEŠNJAK
20. LAZAR ZALEŠNJAK
21. ANEKSANDAR HLAĐIK
22. VINKO SELIR
23. MARKO SELIR
24. MATIJA BERKLović
25. ŠTIPA BERKLović
26. NIKOLA SALAJ
27. JOSIP KUZMANović
28. ANDRO KUZMANović
29. PETAR NIKIĆ
30. TOMISLAV DORIĆ
31. IVANDORIĆ
32. FRANJO KENĐEL
33. NIKOLA KOSKA
34. ŠTIPA KOSKA
35. STJEPAN AVI

Gajeva ulica

1. FERIKAUNTOMAJER
2. MARIJA UNTOMAJER
3. MILOŠ UNTOMAJER
4. IVAN ŠMUDLA
5. FRANJO HLAĐIK
6. MIHAJLO HLAĐIK
7. ANDRO HLAĐIK
8. MIHAJLO HLAĐIK
9. IVAN HLAĐIK
10. SIMA DORIĆ
11. FRANJO JAČA
12. IVAN HLAĐIK
13. SIMA HLAĐIK
14. FRANJO VICKOVIĆ
15. JOHAN KRASNIK
16. FRANJO RUDIKA
17. MATIJA RUDIKA
18. ANTUN HLAĐIK
19. MIRKO KUZMANović
20. MATIJA MOČAJ
21. ANDRIJA KOSKA
22. FRANJO BALTORI
23. KAMILO BALTORI
24. ĐURO BENEŽAN
25. MARKO BENEŽAN
26. STANKO BORIĆ
27. STANKO RIHTER
28. STANKO URBAN
29. IVAN JOS
30. MIHAJLO JOS
31. FRANJO PREVEDEN
32. IVAN IRIŠKIĆ
33. FRANJO BEBERAB
34. RUDIKA BENERAN
35. ĐURIKA BENERAN
36. MARKO BENERAN
37. MATIJA HLAĐIK
38. IVAN HLAĐIK
39. IVAN ELEK
40. MATIJA ELEK
41. BRACA ELEK
42. ANDRIJA TRIVATSKI
43. IMRIKA UJHADI
44. IVAN MESAROŠ
45. ĐURA MESAROŠ
46. BABOSELAC (dva brata)
47. TOMISLAV IRIŠKIĆ
48. JERKO IRIŠKIĆ
49. ĐURO BOGNAR
50. IVAN MAČOŠ
51. MIHAJLO JURIŠIĆ
52. MILAN OLAJ
53. NIKOLA OLAJ
54. VINKO MOČAJ
55. LAZA HLAĐIK
56. ŽELJKO VUČEVAC
57. DIMITRIJE KOSKA
58. IVAN ČORDAŠ
59. MATIJA DORIĆ, sin VINKO i brat NIKOLA
60. MIHAJLO MOČAJ i brat mu IVAN
61. IVANLENKEŠ
62. VIKTOR FILIPI
63. IVAN KENĐEL
64. POLDIKA (podrumar kod Adamovića)
65. IVAN JURIŠIĆ

KRVAVI SLATINSKI USKRS 1944. GODINE

*Kako su se vladali jugoslavenski partizanski "osloboditelji", krvavim brojkama govoriti i primjer Podravske Slatine. Pred našim se očima, u tekstu **Dragutina Pelikana** nižu imena pobjenih za Uskrs 1944. godine.*

Noć - jedna od mnogih slatinskih ratnih noći. Je li topla proljetna noć ili hladna zimska, to većina Slatinčana nije znala. Zatvoreni u svojim zamračenim stanovima, čekaju kad će proći svakodnevno ponavljanje provokacije i puškaranja po obrambenim položajima branitelja Slatine.

U to vrijeme Slatinu, opasanu obrambenim opkonom u predjelu vinograda, te nekoliko bunkera, čuvala je XV. ustaška bojna i jedna manja domobranska postrojba. Pretpostavlja se da je tih dana Slatinu branilo oko 400 hrvatskih vojnika.

Mjesto je za cijelo vrijeme rata bilo izloženo stalnim napadima; do konca 1942. g. četnika, a poslije partizana.

Veliki broj Srba-Slatinčana, bilo je jatacima i pomagačima, te su za vrijeme cijelog rata obavještivali četnike i partizane o stanju u mjestu, tako da su odmetnici u brdima znali koliko se vojnika nalazi u njemu. I, kao po pravilu, kad je u mjestu bila mala posada, oni su napadali. Ako su upjeli ući u mjesto i doći do istaknutijih Hrvata, njih su odveli ili ubili na licu mjesta, opljačkali što su mogli i povukli se u brda. Napadali su uvijek brojčano jačim snagama, koje su razvrstane oko Slatine uoči napadaja.

Međutim, napadaj koji je izvršen u noći između 4. i 5. travnja 1944. razlikovalo se od prethodnih.

Tog proljeća hrvatska je vojska čistila terene na Kalniku i Bilogori, te poduzela nešto lokalnih akcija u okolici Požege. Partizani, povlačeći se s tih terena na Papuk i Krndiju, svrstali su svoje snage oko Slatine s nakanom da likvidiraju što veći broj Hrvata.

Slatinu su napadale partizanske jedinice VI. korpusa. Napadaj su izvele jedinice XXVIII. divizije, a jedinice XII. divizije nalazile su se na osiguranju u zasjedama. XVIII. brigada osiguravala je liniju Dabrović - ušće

Piše:

Dragutin PELIKAN

dravskog kanala u Dravu, a Osječka brigada na liniji Voćin potok - Humljani. Prema Virovitici i Daruvaru zasedju su držale jedinice XVIII. i XXI. brigade te Daruvarski i Bilogorski odred. U napadaju su sudjelovale i jedinice Brodske brigade pojačane topničkim divizionom, konjičkim eskadronom i jednim bataljunom XXI. brigade.

Napadaj je počeo u večernjim satima i to veoma žestoko. Pretpostavlja se daje u napadu sudjelovalo između 1000 i 1500 odmetnika, partizana potpomognutih domaćim jatacima.

Branitelji su se odupirali do 10 sati drugoga dana, tj. 5. IV. 1944. Bilo je napadaja i protunapadaja s izmjeničnom srećom i velikim gubicima na obje strane. Branitelji su se uspješno branili i ulazili u uspješne protunapade tako dugo, dok im nije ponestalo strjeljiva. Najprije je pao bunker u vinogradima, a potom i bunker na "Uljarri" (sadašnja maloprodaja u Ul. B. Radića). Posada u bunkeru borila se hrabro, dok nije izginula. Iz toga bunkera spasila su se navodno samo dva branitelja. Jedan od preživjelih bio je, sad već pokojni, Đuro Pereković, a ime drugoga za sada ne znamo.

Ostali branitelji probijali su se prema Podravini, ali u nedostatku strjeljiva povlačenje je bilo neorganizirano, uglavnom bez borbe. Budući da je taj teren ravan, bez mnogo zaklona, XXI. brigada ubila je sve što se micalo. Bježali su civili i djeca, ali nitko nije bio pošteđen. U tom napadaju zarobljavanja nije bilo.

Poslije zauzeća Slatine počeo je pravi lov na vojnike te uglednije i imućnije Hrvate. Tijekom ta dva dana

izvršen je pravi pokolj slatinskih Hrvata. U tome su partizanima zdušno pomagali dojučerašnji susjadi Srbi, prokazujući Hrvate. Zajedno s partizanima Srbi su tražili preživjele vojnike, koje su zatim partizani masakrali i potom likvidirali. Uhićene su odvodili u zatvor (sadašnji Hrvatski dom i Uprava financija), gdje je bilo glavno mučilište. Partizani se nisu zadovoljili samo ubijanjem Hrvata, nego su ih prije ubijanja masakrali. U zgradu sadašnje Uprave financija, zidovi su bili poprskani krvlju, a na jednom zidu nađeno je čavljom pribijeno ljudsko srce. (Izjava žena koje su morale čistiti prostorije). Zato nikada nećemo znati koliko je Slatinčana poginulo u borbi, a koliko ih je ubijeno poslije.

Pomoć koja je dolazila iz pravca Miholjca i Našica probijala se prilično sporo, jer je vodila jakе borbe s partizanskim zasjedom. Dana 5. IV. vođene su borbe za povrat Slatine, a 6. IV. osloboditelji su ušli u Slatinu.

Toga dana pronađeno je u Slatini 396 mrtvih tijela. Za 229 poznata su imena, njih je prepoznala njihova rodbina, i ukopala ih u obiteljskim grobovima. Ostalih 167 izmasakiranih i do gola svučenih mrtvaca nitko nije prepoznao (to su bili vojnici iz Bosne i Srijema). Njih su Slatinčani ukopali u tri zajedničke grobnice na ulazu u katoličko groblje.

Prvih godina poslije svršetka rata dolazili su prijateljski raspoloženi Slatinčani i rođaci koji su pretpostavljali da su njihovi pokojnici tu ukopani. Kradom, obično noću, polagali su cvijeće na mjesto gdje im je bio zajednički grob. To nije dugo potrajalo. Boljševički vlastodršci odlučili su zatrpti svaki trag njihova postojanja. Križevi su uništeni, grobovi ne samo poravnani, nego i prekopani. Danas se samo nalaze neki drugi grobovi, a ne zna se ni za kosti tih naših mučenika.

Da bi se bar djelomično ispravila nepravda učinjena tim našim žrtvama, na poticaj i zalaganje društva "Hrvatski domobran" Slatina, na Slatinskem groblju podignut je spomenik "Križ mučenik", kao spomen na krvavi Slatinski Uskrs godine 1944.

Donosimo poimenični popis svih 229 stradalih u tomu pokolju, godinu rođenja i mjesto stanovanja.

1. Anić, Nikola, 1921., Slatina
2. Anić, Luka, 1922., Slatina
3. Antolić, August, 1927., Slatina
4. Arambašić, Dragutin, 1899., Slatina
5. Aruba, Ivan, 1917., Slatina
6. Babić, Karo, 1914., Slatina
7. Barišić, Andrija, 1921., Slatina
8. Bartolović, Marko, 1909., Slatina
9. Batričević, Dane, 1912., Slatina
10. Batričević, Bosiljka, 1922., Slatina
11. Batur, Josip, 1915., Slatina
12. Bašković, Josip, 1920., Slatina
13. Begovac, Josip, 1919., Slatina
14. Bekavac, Matej, 1914., Slatina
15. Bekčević, Bozo, 1922., Slatina
16. Benčina, Martin, 1916. Slatina
17. Bilić, Tomo, 1908., Slatina
18. Biškupović, Marija, 1921., Slatina
19. Bjelanić, Ivan, 1922., Slatina
20. Blažević, Grga, 1911., Slatina
21. Bobinac, Bozo, 1924., Slatina
22. Bogdanović, Franjo, 1914., Slatina
23. Bošnjak, Ivan, 1920., Slatina
24. Bucić, Luka, 1915., Slatina
25. Bučević, Josip, 1920., Slatina
26. Budimir, Ante, 1921., Slatina
27. Bušleta, Miljenko, 1922., Slatina
28. Car, Nikola, 1910., Slatina
29. Cindrić, Antun, 1926., Slatina
30. Crnković, Mišo, 1928., Slatina
31. Ćuk, Josip, 1898., Slatina
32. Čelik, Đuro, 1922., Slatina
33. Debak, Branko, 1926., Slatina
34. Desović, Stjepan, 1911., Slatina
35. Devčić, Dane, 1908., Slatina
36. Dorić, Ivan, 1924., Slatina
37. Dorić, Milan, 1911., Slatina
38. Drobina, Đuro, 1919., Slatina
39. Drucalović, Matija, 1907., Slatina
40. Duma, Stjepan, 1926., Slatina
41. Ferlin, Filip, 1889., Slatina
42. Fomer, Franjo, 1921., Slatina
43. Frković, Ivica, 1921., Slatina
44. Frković, Jela, 1919., Slatina
45. Frković, Vjekoslav, 1930., Slatina
46. Gazda, Franjo, 1910., Slatina
47. Gencer, Ladislav, 1881., Slatina
48. Golob, Ignac, 1926., Slatina
49. Grahovac, Joakim, 1898., Slatina
50. Grahovac, Ivica, 1920., Slatina
51. Gregurić, Mirko, 1914., Slatina
52. Grgić, Antun, 1922., Slatina
53. Hmelina, Gracijan, 1903., Slatina
54. Horvat, Josip, 1909., Slatina
55. Hrgović, Šandor, 1909., Slatina
56. Ilić, Ana, 1892., Slatina
57. Ivanović, Ivan, 1920., Slatina
58. Jakšić, Martin, 1901., Slatina
59. Jalžabetić, Dragutin, 1922., Slatina
60. Jeličević, Ante, 1923., Slatina
61. Jović, Ivan, 1923., Slatina
62. Jozin, Petar, 1914., Slatina
63. Jurić, Mile, 1926., Slatina
64. Jurinić, Antun, 1885., Slatina
65. Kardoš, Josip, 1902., Slatina
66. Kastaneti, Toni, 1919., Slatina
67. Katušić, Nikola, 1909., Slatina
68. Kekes, Stjepan, 1915., Slatina

69. Kladušić, Tomo, 1910., Slatina
70. Klemša, Dragutin, 1896., Slatina
71. Kolarčić, Milan, 1909., Slatina
72. Kovač, Pavao, 1906., Slatina
73. Kralj, Rudolf, 1924., Slatina
74. Kraus, Dragutin, 1910., Slatina
75. Krizmanić, Jure, 1906., Slatina
76. Kuboš, Pavao, 1909., Slatina
77. Kufner, Josip, 1916., Slatina
78. Kufner, Tomo, 1909., Slatina
79. Kukić, Mijo, 1921., Slatina
80. Kulić, Ivan, 1919., Slatina
81. Kurbatinski, Stjepan, 1913., Slatina
82. Kutona, Josip, 1923., Slatina
83. Lazarčić, Ivan, 1910., Slatina
84. Litz, Antun, 1914., Slatina
85. Lojna, Stjepan, 1911., Slatina
86. Majnarić, Adam, 1911., Slatina
87. Mandić, Marko, 1923., Slatina
88. Marenić, Ivan, 1919., Slatina
89. Marendić, Stjepan, 1912., Slatina
90. Marijanović, Franjo, 1908., Slatina
91. Marjanović, Lovro, 1922., Slatina
92. Martić, Đuro, 1923., Slatina
93. Matijašević, 1921., Slatina
94. Matušić, Ilija, 1921., Slatina
95. Medved, Josip, 1916., Slatina
96. Micić, Nikola, 1921., Slatina
97. Mikanovac, Ivan, 1912., Slatina
98. Miljković, Ivan, 1910., Slatina
99. Mišković, Ivan, 1920., Slatina
100. Moslavac, Miško, 1919., Slatina
101. Munjeza, Mato, 1901., Slatina
102. Musac, Stjepan, 1902., Slatina
103. Musulin, Grga, 1895., Slatina
104. Mužar, Josip, 1912., Slatina
105. Nad, Josip, 1892., Slatina
106. Nikšić, Blaž, 1914., Slatina
107. Novak, Anka, 1885., Slatina
108. Ojurović, Mile, 1909., Slatina
109. Ojurović, Martin, 1912., Slatina
110. Ojurović, Josip, 1907., Slatina
111. Orešković, Tomislav, 1925., Slatina
112. Oroz, Đuro, 1894., Slatina
113. Pacek, Ivan, 1918., Slatina
114. Palančak, Mirko, 1914., Slatina
115. Papa, Franjo, 1902., Slatina
116. Papaj, Dragutin-Karo, 1910.. Slatina
117. Pavlović, Slavko, 1904., Slatina
118. Pavlović, Milan, 1915., Slatina
119. Palackić, Marijan, 1912., Slatina
120. Pavoković, Grajo, 1923., Slatina
121. Pekanović, Stjepan, 1909., Slatina
122. Perović, Ana, 1881., Slatina
123. Petrić, Draga, 1917., Slatina
124. Petrovicki, Josip, 1907., Slatina
125. Pezelj, Tomo, 1910., Slatina
126. Pilinger, Josip, 1916., Slatina
127. Plestenjak, Feliks, 1904., Slatina
128. Plesa, Ivica, 1925., Slatina
129. Pos, Stjepan, 1895., Slatina
130. Požgaj, Josip, 1890., Slatina
131. Prpić, Josip, 1907., Slatina
132. Prpić, Stjepan, 1910., Slatina
133. Puškarić, Ivan, 1903., Slatina
134. Puškarić, Jakov, 1920., Slatina
135. Radinović, Josip, 1910-12., Slatina
136. Rakić, Sofija, 1925., Slatina
137. Rauher, Slavko, 1926., Slatina
138. Rauher, Mijo, 1901., Slatina
139. Rendulić, Martin, 1926., Slatina
140. Rodenini, Feliks, 1913., Slatina
141. Roherbach, Slavko, 1910., Slatina
142. Sabljić, Jozo, 1908., Slatina
143. Sabol, Mato, 1885., Slatina
144. Santner, Slavko, 1927., Slatina
145. Sertić, Marko, 1902., Slatina
146. Skelestija, Josip, 1914., Slatina
147. Smolčić, Antun, 1906., Slatina
148. Sokolović, Slavko, 1916., Slatina
149. Soldo, Silvestar, 1905., Slatina
150. Starčević, Mile, 1901., Slatina
151. Starčević, Ivan, 1929., Slatina
152. Šajtovac, Stjepan, 1925., Slatina
153. Šarčević, Marko, 1926., Slatina
154. Serić, Bonifacije, 1907., Slatina
155. Šikić, Mirko, 1910., Slatina
156. Šimec, Ivan, 1919., Slatina
157. Šmider, Josip, 1911., Slatina
158. Štefančić, Mile, 1901., Slatina
159. Šunjić, Jure, 1909., Slatina
160. Taborski, Marija, 1900., Slatina
161. Taušan, Josip, 1919., Slatina
162. Tomac, Dragutin, 1907., Slatina
163. Tomašević, Martin, 1911., Slatina
164. Tomić, Andelko, 1926., Slatina
165. Tomić, Nikola, 1926., Slatina
166. Tominac, Pavao, 1915., Slatina
167. Tomljanović, Drago, 1922., Slatina
168. Uremović, Mile, 1921., Slatina
169. Uzelac, Mile, 1924., Slatina
170. Vekić, Ivan, 1916., Slatina
171. Vinter, Alojz, 1908., Slatina
172. Voda, Zvonko, 1917., Slatina
173. Dorinko, Josip, 1922., Četeškovac
174. Hlavaček, Mato, 1922., Milkeuš
175. Stubičar, Josip, 1922., Milkeuš
176. Androš, Ivo, 1913., Sopje
177. Balas, Dragan, 1925., Bakić
178. Brklačić, Josip, 1926., Bakić
179. Brklačić, Štefi, 1920., Bakić
180. Karafa, Fabijan, 1921., Bakić
181. Klucki, Ivan, 1923., Bakić
182. Radinović, Josip, 1915., Bakić
183. Sokolović, Slavko, 1918., Bakić
184. Vilk, Mirko ml., 1926., Bakić
185. Vilk, Ivan, 1923., Bakić
186. Dobrenić, Ivan, 1921., Sladojevc
187. Dunković, Mijo, 1919., Sladojevc
188. Egendorf, Mijo, 1921., Sladojevc
189. Egendorf, Mijo, 1920., Sladojevc
190. Gadac, Josip, 1924., Sladojevc
191. Gumbarević, Ivan, 1921., Sladojevc
192. Gumbarević, Josip, 1914., Sladojevc
193. Horvat, Andrija, 1903., Sladojevc
194. Jelić, Ivan, 1920., Sladojevc
195. Matančić, Ladislav, 1914., Sladojevc
196. Matančić, Stjepan, 1909., Sladojevc
197. Medimurac, 1906., Sladojevc
198. Šimić, Josip, 1919., Sladojevc
199. Sergej, Marko, 1912., Sladojevc
200. Štefančić, Mijo, 1908., Voćin
201. Dorić, Jozo, 1908., Voćin
202. Foruci, 1925., Voćin
203. Kovač, Franjo, 1926., Voćin
204. Peršić, Stjepan, 1910., Voćin
205. Sigurnjak, Đuro, 1910., Voćin
206. Starčević, Luka, 1896., Balinci
207. Šimić, Josip, 1919., Voćin
208. Blašković, Luka, Čadavački Lug
209. Cidrovski, Dragutin, Čadavački Lug
210. Cidrovski, Šimek, Čadavački Lug
211. Đurasek, Tomo, Čadavački Lug
212. Gašparić, Rudolf, Čadavački Lug
213. Hodak, Ivan, Čadavački Lug
214. Andić, Marko, 1921., Brčko-Tuzići
215. Rogina, Marko, 1915., Bazije
216. Butka, Franjo, Pecka
217. Dundović, Josip, Pecka
218. Hodak, Milan, Pecka
219. Horina, Franjo, Pecka
220. Hručić, Ivan, Pecka
221. Kufner, Tomo, Pecka
222. Kufner, Josip, 1916., Pecka
223. Magnehaj, Gago, Pecka
224. Malina, Vlado, Pecka
225. Prpić, Josip, Pecka
226. Škrobot, Stjepan, Pecka
227. Tomljenović, Drago, Pecka
228. Balatinac, Josip, 1909., Čadavica
229. Medved, Adam, 1914., N. Bukovica

PISMA IZ ISTRE

Piše: Blaž PILJUH

UNUTRAŠNJI POSLOVI

A vero ima Jeljcin pravo, van ja rečen. Ča se tamo Amerika i Zapad mišaju kad Milošević rješava svoje unutrašnje stvari. A to je kad organi unutrašnjih poslova mlate po unutrašnjem neprijatelju. A ja sam po ten pitanju objektivan i nepristran. I kada gledam na televiziju kako Srbi hraste po Srbima, da se sve praši, ja se ne mišan. Ne navijan ni za vlast ni za opoziciju, ni za demonstrante, ni za policiju. Zapravo, ja navijan i za jene i za druge. I uživam. I kad koji policijot dobije jaje u glavu i kad koji demonstrant dobije z pendrekom po hrabtu. Sad mi je jasno ča je to Milošević pensa kad je bija rekao da "niko ne srne Srbina da bije". Niko osim Srbina, se kapi. A u toj sveopćoj i svenarodnoj barufi, uživaju i svi Srbi. Delaju ljudi uno ča znaju, ča njen gre ud ruke. Ča ni bija rekao Milošević da "Srbi ne umeju da rade, ali umeju da se biju". A da se nebni nesrpski narodi osjećali zapostavljeni i isključeni iz tega općenarodnega veselja, su Srbi u Ilocu unj uključili i Hrvate i Slovake. Pak su u katoličku crkvu unesli i jedno malo svojega temperamenta i mentaliteta. I zo, mlatiti po ljudima u crkvi, razbijati inventar i hitati eksploziv. Kad je badnjak, neka je badnjak. Ter i to je fešta. A ki je vidija na feštu mimo siditi, kantati i boga moliti.

Da! San bija počea z Jeljcinom. A ste čitali da Rusi lansirali satelit? I u njen svakakovo blago i muhe i zmije i šimije. Ja pensan da će to oni poslati na Mars. Pa kad tamo dođu Amerikanci neka budu razočarani. Ča su hi i u toj fazi osvajanja svemira pritekli Rusi. Zapravo, šimije. A japanski predsjednik Peru da neće ruske specijalce. Vero će morati nikoga uzeti za pomoć, kad njigovi policijoti u mudantima biže prid "Tupak-amaros"-ima. I tako, san van nadrobija uvi put svega i svačesa. Neka van to bude novogodišnji koktel. Srično van novo lito.

BISNI BREKI I ŠINTERI

Ste čuli da po Istri jopet hara bjesnoća. Ča se smijete? Ja van ozbiljno govorin, a vi sigurno pensate da ja jopet govorin o politiki. I o našin lokalnim stranačkim čelnicima. Vero ne! Bjesnoća se je zaspravljive pojivala, je pisalo i u "Večernjen listu" i u "Glasu Istre". A ni ni čudo. Ne moreš se više ni ubrunuti, a da se ne zapleteš u kakovega breka. Kamo god greš, laju i se zaliku na te, iz portuni, po čestah, po parkovima. Su postali prava napast, van ja rečen. I ne znaš koji su huji, uni na kadini, eli uni prez gospodara. A ja se dimošljao da je nikad uzdavna u Puli bija šinter. Je vožja bičikletu na tri kola z kasunon ud mriže. I je imao niki bič, pak bi breke lovija kako na lac. Mi smo ga imali strah, a vero i breki. To je, doduske, bilo vrime kad se nidan ni usudija preveč lajati. Barem ne na vlast.

Inšoma, kad bi ti breka bija ulovija šinter, biš mora poći po svojega ljubimca u niki pržun za breke, u veterinarskoj stanici. I ko si ima šoldi biš platija i si ga uza doma. A ko nisi, vrag bi uza brižno blago. A danas pak okolo gredu niki drugi šinteri i z nikan "paukon", namisto breke, love auta. Na takov način nanke malo ne doprinose suzbijanju bjesnoće. Naprotiv! Vlasnik auta pobisni gore ud nijenega breka, kad mora platiti par stotina kun, samo za to ča se je na par minutni frma na kriven mistu.

I kad već govorimo o brekima i šinterima, moran reći da san se neda da će dojti crni petak i za nike druge breke. Une koji su toliko zla učinili po Hrvatskoj i po Bosni. Ma kako je počelo, će izgleda još jedan organ međunarodne vlasti pokazati da je brek koji laje a ne ujida. A ča drugo reci! Prid sud u Hagu prvi je doša Hrvat. General HVO Tihomir Blaškić. I to sam, ni ga rabilo ni iskati ni lovit, ni privesti. A sada, potle toliko miseci ča ga drže u pržunu, prez dokazane krivice, ga ne puste da se sa slobode brani.

Nanke uz veliku kauciju, ni garanciju države Hrvatske. A Karadžić, Mladić i drugi njima podobni lipo šeću po Bosni i Srbiji i ninemu niš. IFOR, eli SFOR, kako ga sad zovu, bihi uhitija, ko se sami predaju. Vero pak če!

Čete reci da je uti sud u Hagu ipak osudija najprvo jednega pripadnika vojske bosanskih Srba. Da, da, vero je! Samo ča je on obični vojnik, "sitna riba", bimo rekli. I, sasvin slučajno, ni Srbin, nego Hrvat. A, ma! Ja ipak u pravdu virujem. Iako se je toliko puti pokazalo da je slipa. Pak ne vidi ki je zapravo glavni krivac ča se je toliko bisnih breki nakotilo. A osim tega uta pravda je spora. Kako una bičikleta na tri kola koju je nikada šinter vozio.

MUČATI, ELI NE MUČATI..?

Još se ni, kako se to reče, slegla prašina okolo tega ča je Tuđman reka i ča ni reka. I zašto je jušto sada drža jušto takov govor. A meni se pera, da bi mu uvi put bilo bolje daje muca. Kad samo pensaš, a ne rečeš

niš, ne moraš ninemu tumačiti ča si pensa z uvin i z unin. Ni ča je to protivnik, a ča je neprijatelj. Pogledajte Šuška. Okolo njega se zajno ništo "šuška", ma on muči i dela svoje. I kada novinari govore z našin ministrom ud obrane i napada, moraju osim kazetofona, bloka i lapiža nositi i klišta. Ko bi mu zgužili kakovu besudu iz usta.

A Tuđman u zadnje vrime zaspravljde dela žbalje. Ča uno je bilo lipo? Pojti u Vukovar a ne se najaviti. I ne pitati za dopuštenje lokalne srpske četnike. Skužajte, san stija reći čelnike. Pak su se ljudi ufendili. Da su znali, bi mu bili priredili buran doček. Kako i našin novinarima. Svi danas govore o praštanju, a to je bila prava prilika. San siguran da bi na sve kraje bilo praštanja iz dugih i kratkih cijevi, da su samo Srbi na vrime znali da njen dolazi njihov voljeni predsjednik.

Ja sam zapravo počea diškoraš okolo tega ča je bolje, govoriti, eli mučati. Pak sam se domislja da je, ne tako uzdavna Jakovčić govorija, da je zlonamjeran svaki ki govor i da mrež njen i Delbjankom su niki ne-suglasice. A sada bi ga zajno smjenja. Jer da tek sad, nakon Lučanovega govor u vijećnicima, zna ki je Delbjanko. Ispada da bi župan i dalje mogu biti Župan, da je muča. A, ma. Ki će neka mu vjeruje. Ja sam uzdavna primjetila da ništo ni u redu. Su ga degradirali, pak ga ni Talijani više ne zovu: "Il nostro conte", ča će reci: naš grof.

Forši bi bilo bolje da i ja mučin, ma ne moren, mi gre na živce kad se stvari prez potribe komplikiraju. Ma ča van ni jasno o čem se radi? Meni je, ud početka. To je samo razvod braka iz računa koji su bili sklopili komunisti i autonomaši. Radi zajedničkoga otpora proti nove vlasti i nove države Hrvatske. I ni van jasno zašto je Mateša sta na stranu Jakovčićeve kumpanije? Radi Zakona, Ustava, prava i pravne države? Ma dajte, vas molim! U HDZ-u nisu štupidi. Znaju daje Delbjanko usta uno ča je i bija. A bija je na vlasti i za vrime bivše Jugoslavije. I da more sutra jopet pojti u SDR kako ča je učijerdošau IDS. Iz SDR To jest iz SKH. A najavljajeda će osnovati novu "ljejvu stranku". Z lokalnim predznakom.

Insoma, HDZ-jci ovako pensaju: Bolje da na vlasti i dalje u Istri bude IDS, kad već ne moremo mi. Nego da građani svoj glas daju nikoj stranki koja je HDZ-u ozbiljna konkurenca. A mene, davan pravo rečen, ni briga ča će IDS biti marginalna stranka u Saboru. Ma mi ni svejedno, ča čemo mi Istrani, radi njih biti marginalizirani u svojoj hrvatskoj državi.

E, DA SAN U JAPANU!

A i uta moja generacija je vragu na putu, van je rečen. I ča već pensan, mi se već pera da san se rodija pod nesritnon zvizdon. Unon crlenon. I u krivo vrime. Još za unega, tamo rata. I kada je bla finija uni rat, je bila obnova i izgradnja. I mizerija. Pak su govorili da čemo jenega dana svi lipo živiti, ma da se moramo strpit. I se udricati u ime bolje budućnosti. A kada je uta budućnost došla, je ispalio da smo je nikako drugače zamisljali. Pak je i ta bolja budućnost postala mračna prošlost. I da smo živili u komunističken paklu, su rekl. A sad smo jopet u čistilištu. I nan jopet obećivaju kraljevstvo božje. Ma da se moramo strpit i odricati u ime bolje budućnosti. A meni je, da van pravo rečen, puna pipa ute budućnosti. Ne, ne rečen da san proti odricanja i žrtvovanja, vero nišan. Ma vidin da i danas, kako i nikada prije, niki imaju bolju budućnost, a niki još bolju sadašnjost.

Inšoma, ja sam se rodija ne samo pod nesritnon zvizdon, krivon zvizdon, u krivo vrime nego i na kriven mistu. I mi je ža da nišan Japanac! da ne živin u Tokiju. San čuja da bi uvi moj stan ud 40 m² u Tokiju vridija 200 000 dolari. A za takovo bogatstvo bin zajno potpisda da buden žut kako čuka, kako tikva. I da su mi voči kako vidi dijagonale. I da jin samo špagete i riže z unin zbicami za vunu pestli. I da buden mršav kako prut. A to, zapravo, ni uvjet da biš bija Japanac. Ter znamo kako njen izgledaju uni suno-rvači. Ča san jato zapravo stija reci? A, da! To ča van je povidan, te moje puste sanje o Japanu, morete i zabiti. Ma ko mi ne moremo u Japan, če izgleda Japan dojti h nan. I Južna Koreja. I Hong-Kong. A forši će Rijeka postati luka za prodor Azije u Europu? A, ma čemo viditi. Ča čemo sve izvoziti u tu Aziju i z nje uvoziti, ne znan. Ma mi se pera, da nan je sada prava prilika da rješimo jedan ud glavnih problemi u Hrvatskoj. Demografsku obnovu. Ste čitali da se u Hong-Kongu proizvode niki šuplji prezervativi. Koji imaju škulje. I da hi je inspekcija zaplinila 400 000. Sad bi bilo najbolje hi uvesti i plasirati na hrvatsko tržište. Pak bi u boljoj budućnosti, ako niš drugo, bilo par stotina milijari malih Hrvati i Hrvaticah već, nego ča su hi njihovi roditelji planirali. I bimo bili bogati. Vero bimo! Ča ni bija nikad niki reka, da je čovik naše najveće bogatstvo?

Lipo vas pozdravlja vaš

Blaž Piljuh

DO BLEIBURGA I NATRAG

*Svako sjećanje na Bleiburg i Križni put predstavlja novu ilustraciju jugoslavenskoga komunističkog zlosilja nad hrvatskim narodom. Posvećujući svoje sjećanje mrtvim priateljima, **Milan Radić** bilježi svoje uspomene iz tih teških dana.*

U spomen Mariju Pešiću i Ivici Altiću

U Časničkoj školi HOS-a bilo je pet satnija od kojih se sastojala naša bojna. Škola je bila od listopada 1944. godine smještena u Fakultetu kraj Hrvatskoga narodnog kazališta. Tada je i osnovana. U školu su dragovoljno dolazili đaci da, uz vojne obveze, uz mognu svaki dan ići na nastavu na Katarinu trgu u Zagrebu. A ja sam došao iz Đačkog doma u Hrvatskim Karlovcima, gdje sam išao u Učiteljsku školu.

Zapovjednikom Škole bio je bojnik Ivan Noso. U kasnu jesen 1944. godine bojnik Noso zamolio je sve satnije da se pokuša napisati pjesma o našoj bojni i da se uglazbi. Pojavilo se nekoliko napisanih pjesama koje su predane pitomcu Remi Karakašu da odabere što bi mogao uglazbiti. Ubrzo me je obavijestio kako je uzeo moju pjesmu i kako ju je uglazbio. Nedugo iza toga naša se bojna sastala na Tehničkom fakultetu, a prije toga je pjevački zbor već znao pjevati tu skladbu. Jedan odličan recitator-pitomac pred svima je nama i pred zapovjednikom bojne Ivanom Nosom recitirao pjesmu, a onda je prvi put i otpjevana. Primljena je vrlo lijepo i nju je svaka satnija pjevala u stroju na ulicama Zagreba. Evo te pjesme.

Ponosno stupa jurišna bojna
u borbu osvetiti rod,
okićen barjak sad nebom se vije,
od radosti drhti sav svod.

Borba nas čeka i žrtve mnoge
u obrani doma svog,
pođimo dalje u redove nove
čuva nas pravedni Bog.

Svaki je od nas za našu slobodu
na žrtve spremam i mrijet,
nad nama visoko vijek će se viti
hrvatski barjak svet.

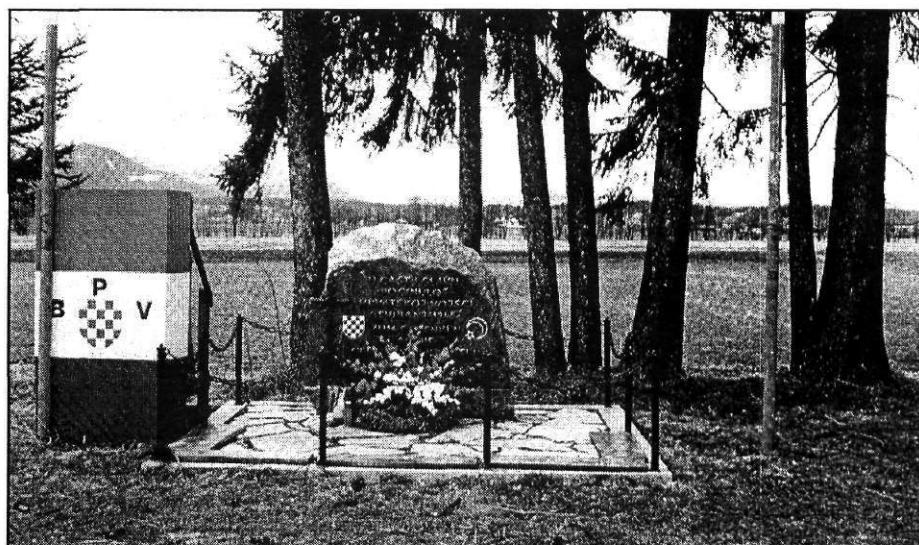
Pripremio:

Milan RADIĆ

ba, onako već umorna od hoda smjestila u jednu školu i da smo odmah pozaspali. Naš nas je vodnik u rano jutro jedva probudio da krenemo. Za sve ovo vrijeme nigdje se nije čulo bilo kakvo pucanje. Čuli su se samo koraci, razgovori, bruhanje auta, motora i drndanje seoskih kola.

A mi smo nekoliko puta na tome putu noćivali, da se malo odmorimo, u nekim usputnim nenastanjennim prostorijama. Nismo civilima u Sloveniji htjeli ni u čemu smetati.

Približavali smo se Celju. Susreo sam se s prijateljem Zlatanom Pucovi-

izlet. Bio sam sasvim blizu dvadesetog godini života. I svi su ostali pitomci bili, po prilici, istih godina.

U pravcu Slovenije kretalo se mnogo drugih vojnih jedinica, kamiona, auta, motorkotača, seljačkih kola, civila-starijih ljudi, žena i djece. Vojnička su lica bila vojnički ozbiljna, koji put nasmiješena, a lica civila puno zamišljenja i uplašena. Kad smo prešli granicu hrvatske države kod Sutle, vjerovali smo da ćemo se mi brzo vratiti natrag. Međutim, trebalo je stalno dalje ići. Sjećam se da se moja postroj-

ćem iz Hrastovice, zrakoplovnim vodnikom.

Kazao mi je da su oko Celja partizani i da su vojsci i civilima ispred nas uperenim oružjem zakrčili put i da ne mogu dalje. Zlatan mi je s ponosom rekao: "Naš zrakoplovni satnik uzjašio je svoga konja i s hrvatskom zastavom u ruci krenuo među partizarm koji su se, iznenađeni, počeli uklanjati i povlačiti!"

Tako je otvoren put u Celje bez ikakve borbe.

Oko nas svuda su sa svih strana zurili u nas i šutjeli partizani, a jedino su međusobno nešto dobacivali, a onda smo se odjednom našli pred iskićenim slavolukom. Ispod njega nisam htio proći. Zaobišao sam ga. Desetke metara dalje već su se počeli pojavljivati drugi partizani u njemačkim kamionima, ali nas nisu ometali, pa smo išli dalje. U Celju sam susreo Franju Tetkića, ravnatelja našega Đačkog doma u Hrvatskim Karlovциma. Bio je i svećenik i honorarni profesor u Gimnaziji u Hrvatskim Karlovциma. Rijetko sam dotad poznavao tako odlična i divna čovjeka u svemu. Gledao me je duboko ogorčen i ojađen zbog povlačenja iz Zagreba. Naglasio mi je da ga nikako drugačije ne zovem, nego samo Franjo jer je sve teža situacija. Nikad ga više nisam vido, ali ga se uvijek s poštovanjem sjećam.

Kad smo prošli kroz Celje i odlazili dalje, nigdje više nije bilo nijednog partizana. Pred nama su se počele pojavljivati sve veće planine, pa smo bili u stanju pripravnosti da nas otkud iznenada ne napadnu. Izdaleka smo kasnije počeli nazirati mali slovenski gradić. Bio je to Slovenjgradec. Odatile smo krenuli prema Dravogradu. Na obližnjoj planini čuli su se oštiri pucnjivi sve više i više. Partizani su tukli strojopuškama, ali zakratko. U borbu ispred nas stupila je jedna postrojba PTS-a i nakon kratka vremena potpuno ih je ušutkala, pa su se razbjegzali.

Ubrzo smo upozoreni da u Dravograd nećemo ići, jer da se tamo vode oštore borbe. Počeli smo se penjati uz obližnju planinu da zaobiđemo Dravograd. Sreo sam na planini našeg zapovjednika, bojnika Ivana Nosu. Sjećam se njegovih riječi koje mi je rekao: "Opet se strašna sudbina pojgrala hrvatskim narodom!"

Lice mu se malo razvedrilo, kad sam mu odgovorio da će se do kraja boriti.

Nikad ga više nisam vido.

Negdje oko devet sati ujutro stigli smo na široko polje kod Bleiburga. Bio je 15. svibnja 1945. Od Zagreba smo išli devet dana. Na tom velikom i širokom polju bilo je svih rodova hrvatske vojske. Baš nigdje nije bilo mo-

guće primijetiti neki posebni umor ili zabrinutost. Vojnici, dočasnici i časnici tu su sjeli ili se kretali. Bila je to odista elitna hrvatska vojska. Civili su dosta uznemireni. Oko deset sati ujutro 15. svibnja nad nama su dvaput, triput nisko proletjeli engleski zrakoplovi. Nisu nas napadali. Oni su sigurno snimali cijelo široko polje prepuno hrvatske vojske. Svi smo očekivali da ćemo već toga dana otići k Englezima.

Oko 15 ili 16 sati počelo je predavanje cjelokupna našeg oružja. Svi smo se, zaprepašteni, pogledavali. Na obližnjem brežuljku video se jedan hrvatski general koji je rukom pozvao svoju postrojbu i oni se nisu predavalni. Krenuli su u pravcu planine.

Blijedo lice i upale oči pjesnika Matete Marčinka kraj mene sve su tužnije gledale. Tako smo svi krenuli u tu strahotu i stigli pred engleske tenkove. Kraj mene je kleknuo na zemlju prijatelj Mario Pešić, prekrižio se i molio Boga da nas Englezi prime. Ali Englezi su nam samo pokazivali put na cestu dalje od sebe. Oni su se polako izgubili, a svuda smo oko nas već mogli vidjeti partizane, veliku koljačku hordu.

Duga je, duga bila kolona nas zaobljenika. Malo kasnije počela je lijevati kiša. Munje su sijevale, gromovi tukli. Oko nas psovke, udaranje kundacima. Na sve strane šume, kraj ceste, pucnjevi.

Čula su se zapomaganja. Počelo je ubijanje i klanje. Postalo nam je jasno da je Križni put počeо.

U Dravogradu se kolona stanjila. Morali smo ići po dvojica, trojica zaobljenika između rulje partizana koji su u rukama držali toljage, kolce, noževe i puške.

Tko je ostao, ostao. Tko nije, ošamućen je krenuo dalje. Sa strane se vidjelo i čulo krvničko hihotanje. Tu se izmijenila naša pratinja, jer se valjda umorila prateći nas. Došla je nova, željna iživljavanju nad nama.

U Dravi blizu naše ceste moglo se vidjeti kako plutaju pobijena tjelesa. Mnogima su ruke bile žicom zavezane.

Naš se Josip Bepo Dominis divno snašao. Našao je uz cestu jednu odbačenu kantu, probušio joj nekoliko rupica na dnu i u njoj, u hodu, pekao krumpir, nađen uz cestu, zamahujući njome.

Svi smo se najblizi držali čvrsto jedni uz druge. O žeđi i umoru, o sušenju grla i jezika čulo se puno. Ako je tko video kakav potočić, poletio je, napiio se malo vode i - pao pogoden. A netko je imao i sreću te ostao živ. Iza mene u koloni čuo sam jadikovke starijih zarobljenika. Ali, ni to nije dugo trajalo.

Odjednom, nedaleko ispred mene, jedan je zrakoplovni vodnik zacrvnjela lica potrčao iz kolone k Dravi da se napije vode. Čim se sagnuo da se napije vode, s konja ga je jedan partizan iz pratinje rafalom presjekao. Nizao se užas za užasom. Noću sam znao, načas, zadrijemati u hodu i odmah se probudit sudačujući se s patnikom u koloni ispred sebe.

Zapovjediše nam da gledamo u zemlju i da se ne obaziremo, a ako netko to učini, bit će ubijen.

Iznenada je stigla zapovijed da svi moramo trčati. Pobojao sam se za svoje već ozlijeđeno lijevo koljeno. Krvnici su strašno vikali na nas da što brže trčimo.

Sa sebe smo bacali sve što se moglo odbaciti. U trku sam vido jednog druga Petrinjca iz Gimnazije, ali smo se brzo izgubili. Tko je u trčanju posegnuo i pao, više se nije digao. Trčali smo, trčali i trčali. Već smo vidjeli prve kuće Maribora. Izdržao sam, hvala Bogu, sa svojim koljenom. Zasad. Bilo mi je lakše što smo u gradu. Žene su pred nas iznosile kante s vodom, a naši su ih pratitelji gonili. Popio sam par kantica vode i polio se da se malo osvježim, jer je bilo jako vruće. Onda je došla nova zapovijed da trčimo natrag odakle smo došli, pa opet natrag k Mariboru. Željeli su još više naših žrtava. Prije podne smo izmučeni došli pred mariborski logor. Tamo su nas kao hijene gledali partizani i partizanke. Nisu nas mogli ubijati u gradu. Logor je bio na drugoj strani grada, kraj srušene mariborske Gimnazije. Morali smo ulaziti u logor prema označenu rodu vojske. Ubrzo smo vidjeli

da nas puno nedostaje. Mnogo, mnogo ubijenih, zaklanih, zadavljenih. Mladost hrvatske vojske. U logoru sam ubrzo video našeg Remu Karačaša, pitomca Časničke škole HOS-a, zarobljenika. Bio je u društvu dvojice, trojice partizana koji su na rukavima imali po dvije, tri žute vrpce, što je značilo da su, vjerojatno, oficiri. Nakon kratka vremena kad su već od njega otišli, video me i obavijestio da su to komesari, đaci iz Slavonskog Broda, koji su s njim išli u Gimnaziju. Ozbiljno me upozorio da sve naše pitomce iz Časničke škole HOS-a odmah obavijestim, da se prebace u logoru među domobrane i da će kao đaci biti ubrzo prebačeni u vlak za Zagreb.

Zrakoplovnom vodniku Zlatanu Pucoviću odmah sam rekao da se prebaci među nas đake jer da ćemo uskoro vlakom u Zagreb. Odgovorio mi je da se ne može rastajati od svojih prijatelja zrakoplovaca - domobrana. Kasnije su svi oni pobijeni kraj Marijebora.

U logoru sam se ponovo sreo s Matom Marčinkom koji je, pokriven zbog bolesti u nekim seljačkim kolima, uspio doći u Maribor. Našeg sam vodnika video kako u logoru sjedi na travi a na lijevoj mu je i desnoj ruci bio pričvršćen po jedan lanac. Lanci su bili zabijeni s dva klina u zemlju. Stravična slika.

Popodne smo se uputili na željeznički kolodvor. Bio je to teretni vlak. Ubacivali su nas u svaki vagon i jedva smo disali. Blizu našeg vagona jedan je krovok komesar čizmom zgnječio glavu jednom patniku. A u drugom vagonu ranjeni je i isprebijani zarobljenik govorio: "Ubij me, druže!"

Dalje nisam ništa čuo, a sigurno se svašta događalo. Vlak je krenuo u sumrak. Znam da smo u ranu zoru bili istjerani iz svih vagona u Zaprešiću. Odmah smo se morali svlačiti i skidati naše vojničke cipele, te oblačiti neke prnjke i kojekakve šuplje šlape.

Išli smo pod pratinjom u logor u Prečko. Sav je logor bio ograden visokim žicama uz koje su stajali do zuba naoružani stražari. Mnogi su naši ljudi imali dizenteriju i svaki se čas netko nalazio nad jamom. U Prečkom

su nas smjestili u neke barake, gdje smo čekali daljnju sudbinu. I Mato Marčinko je došao s nama u vlaku iz Maribora. Tresao se u baraci od groznicice, a opet je često morao ići do jame zbog dizenterije. U Prečkom sam 26. svibnja 1945. doživio svoj 20. rođendan, za koji sam mislio da će mi biti zadnji.

U logoru su nam dali neku bljutavu tekućinu koju smo srkali, srkali i bili još gladniji. U logoru smo bili nekoliko dana. S one slobodne strane žice bilo je mnogo građana koji su tražili svoje, a stražari su sa strojnicama bili u pripravnosti. Tako sam opazio jednu časnu sestruru koju sam odmah prepoznao. Držala je u rukama veći bijeli paket koji je bacila prema meni jer je i ona mene prepoznala. Ona je stanovavala s ostalim časnim sestrarama u barakama blizu Fakulteta gdje je bila naša bojna.

Nikad je više nisam video.

Paket smo odmah otvorili. Bilo nam je malo lakše jer smo se donekle osvježili.

Za nekoliko dana, onako iscrpljene i izmučene, potjerali su nas iz logora u nove patnje i stradanja. Išli smo kroz Zagreb, Draškovićevom, Maksimirskom, pa sve tamo prema Sesvetama, Dugom Selu i dalje, dalje u noć u kojoj je nevrijeme tutnjilo. S ceste su nas natjerali na put kroz šumu prema Čazmi. Blato, lokve vode, pa sve više i češće lokve krvi. Križni put je odzvanjao tupim udarcima kundaka i strašnim psovkama.

U toj stravičnoj procesiji krovoci-pratitelji često su se mijenjali da budu sposobniji. Imali su kao nikad dosad u rukama kolce, toljage, noževe, batine. Napravili su sasvim uski prolaz kuda smo bili tjerani da prođemo. Ljudi su tučeni, lomljeni, gotovo masakrani. A ipak se išlo dalje.

Nas se nekoliko prijatelja iz bojne stalno nastojalo držati zajedno. I onda nam se Mato Marčinko od iznemoglosti srušio u veliko blato. Naš ga je prijatelj Lazo Rajković digao iz blata uz našu pomoć i držao ga je oko pasa, a Mario Pešić i ja čvrsto smo ga držali za ruke da se izvučemo iz tog noćnog pakla. Nije naš Mato više ništa ni video od blata.

I, eto, nekako smo uspjeli. I šumi je pred jutro dolazio kraj. Sve su se manje čuli ljudski krikovi i pucnjevi.

Kad su se pojatile prve sunčane, zrake, izletio je pred nas Remo Karačaš. Zavikao je: "Onaj koji je sve ovo proživio, živjet će sigurno dalje!" Sjećam se da nam se kasnije približavala tijelovska procesija s nešto žena. A odmah dalje, iz seljačkih su nam kola ljudi davali malo kukuruzna brašna, iako su krovoloci i to zabranjivali.

Pred Bjelovarom nam je na asfaltnoj cesti nekoliko komesara na konjima i sa strojnicama na prsima, nadirelio da se bacimo na cestu.

U tom su trenutku repetirali. Nekoliko sam se puta na cesti prekrizio, uvjeren da je to zadnje moje križanje pred smrt.

A onda, zapovjediše nam da ustancemo. Tjerali su nas u Bjelovar. U Bjelovaru su nas stjerali u prazne svinjice. Pred bjelovarskim logorom mogli su se vidjeti ljudi koji su tražili svoje najbliže. Od hrane smo nešto gurali u sebe i, začudo, izdržali.

Za dva, tri dana dobili smo neke male papire za odlazak u vlakove kućama. I tu smo se mi preživjeli razišli. Došavši u Zagreb pješice smo mi neki, sada bez pratinje, pošli prema Petrinji.

Za Matu Marčinka molio sam po kućama od Velike Gorice pa dalje, po šalicu mlijeka. Predvečer smo prešli preko kupskog mosta od Bresta za Petrinju i tu nas je odmah zaokružila nova pratinja. U Petrinji smo ugurani u jedan hodnik s betonom. Ubrzo su slijedećih dana počeli dolaziti naši najbliži. Mato je, na jedvite jade, otpremljen pred petrinjsku bolnicu u koju su ga vrlo teško primili.

Uvečer sam se s dva, tri zarobljenika uputio prema Hrastovici. Jedan mi je na putu za Bosnu rekao kako je meni lakše, kad imam kome otići, a da on ne zna hoće li ikoga naći kod kuće.

U Hrastovici me je uveče, onako u prnjcima i bosa, jedan stražar gledao i šutio.

I tu je bio kraj patnjama.

Sve ovo što se događalo, osobito na Križnom putu, upozorenje je budućim naraštajima.

NAKON 38 GODINA U ZAGRLJAJU SA SUPATNICIMA

Petnaestorice svojih drugova iz zatvoreničkih dana provedenih u Srijemskoj Mitrovici, Staroj Gradiški i Lepoglavi, nakon skoro četiri desetljeća sjeća se **Stjepan Dolenc**.

Za vrijeme održavanja III. Izbornog sabora HDPZ održanog 18. 10. 95. u DOMU HV "ZVONIMIR" u Zagrebu, u radu kojega sam i ja kao sabornik sudjelovao, doživio sam nešto lijepo, što nisam u stanju opisati. Našao sam se u zagrljaju sa supatnicima s kojima sam se rastao 1957. godine. Bili su to FILIP MARIČIĆ iz Zadra, MARKO BLAŽEKOVIC iz Rijeke, IVO KNEŽEVIĆ iz Splita i MATKO RAMLJAK iz Vodica. Našao sam se također i sa JOSIPOM DOMINISOM-BEPOM i BRUNOM GULINOM, ali s Bepom sam se već prije sreo, a Bruna sam video u Bleiburgu 1994. i 1995. godine. Sigurno je među nazočnima bilo još onih s kojima sam robijao u Srijemskoj Mitrovici, Lepoglavi i Staroj Gradiški, ali su nažalost godine učinile svoje, a vremena je bilo malo da bi se u onoj kratkoj stanci i velikoj gužvi pronašlo još koje poznato lice. Imao sam sreću i kasnije sam se susreo s g. prof. GRGOM PEJNOVIĆEM, koji se još uvijek dobro drži. S obzirom da sam suđen s još četrnaestoricom, a neki su još i živi, pokušat ću o svima napisati ono najosnovnije s nadom da će se naći još živih supatnika, koji će čitajući naš "POLITIČKI ZATVORENIK" sjetiti se možda nekih od njih.-

1. STJEPAN ŠARAMPOVAC rođen 24. 09. 1928. u Novigradu - Podr., vojnik pri VP 8611 Valjevo, uhičen 3. 11. 1950., osuđen na 16 godina zatvora s prisilnim radom i 4 godine gubitka građanskih prava. Izdržao u Srijemskoj Mitrovici jedanaest i pol godina.

2. IVAN LJUBIĆ rođen 01. 01. 1928. u Novigradu Podr. desetar pri VP 2688 Skopje, uhičen 18.11.1950., osuđen na 14 godina zatvora i 3 god. gubitka građanskih prava, izdržao šest i pol godina. Živ je, ali su mu, nažalost, prošle godine amputirane

Piše:

Stjepan DOLENEC

obje noge. Bio je u Srijemskoj Mitrovici, Lepoglavi i Staroj Gradiški.

3. IGNAC GRAHOVAC, rođen 18. 10. 1927., vojnik pri VP 8944 Trstenik, suđen na 13 god. zatvora i 3 godine gubitka građanskih prava, izdržao 4 godine u Lepoglavi. - Umro.

4. STJEPAN DOLENEC rođen 07. 01. 1929. u Novigradu Podr., st. vodnik pri VP 1448/V Bjelovar, uhičen 05.

4026 Tetovo, uhičen 08. 12. 1950., osuđen na 4 godine zatvora i 1 god. gubitka građanskih prava, izdržavao kaznu u Požarevcu od 8.12.1950. do 29. 11. 1953. Umro.

7. STJEPAN ŠANDOR, rođen 16. 04. 1929. u Višnjevcu, vojnik pri VP 8511 Valjevo, uhičen 24. 12. 1950, osuđen na šest godina zatvora i 2 god. gubitka građanskih prava. Gdje i koliko je izdržavao kaznu ne znam, jer sam ga prvi i zadnji put video prigodom suđenja.

8. IVAN FURDEK, rođen 21. 06. 1928. u Novigradu Podr., vojnik pri VP

12. 1950., osuđen na 13 godina zatvora i 3 godine gubitka građanskih prava. Izdržao sedam godina u Srijemskoj Mitrovici, Lepoglavi i Staroj Gradiški.

5. BOŽIDAR VRTIPRAH, rođen 23. 08.1928. u Koprivničkim Bregima, ml. vodnik pri VP 7710-5 Beograd, uhičen 11. 12. 1950., osuđen na dvanaest godina zatvora i 2 godine gubitka građanskih prava, izdržao 10 godina u Srijemskoj Mitrovici.

6. ĐURO PETRAS, rođen 22. 03. 1929. u Novigradu Podr., vojnik pri VP

2456 Tuzla, uhičen 12. 12. 1950 god., osuđen na 12 god. zatvora i 3 god. gubitka građanskih prava, izdržao u Srijemskoj Mitrovici 8 godina i 18 dana.

9. ANĐELKA RANILOVIĆ, rođena 25.12.1926. u Velikoj Bastaji, službenica, uhičena 13. 12. 1950., osuđena na 3 godine zatvora i 1 god. gubitka građanskih prava, izdržavala kaznu u Zabeli (Srbija), ne znam koliko.

10. MILKA BALAŽ, rođena 20. 05. 1928. u Koprivničkim Bregima, uhičena 28. 12. 1950., osuđena na 3 go-

dine zatvora i 1 god. gubitka građanskih prava. Kaznu je izdržavala u Požarevcu, u Zabeli od 28. 12. 1950. do 26. 11. 1953. Umrla.

11. IVAN RADOTIĆ, rođen 19. 10. 1926. u Novigradu Podr., radnik - obućar, uhičen 28. 12. 1950., osuđen na 8 godina zatvora i 2 god. gubitka građanskih prava. Izdržavao je kaznu u Požarevcu i Lepoglavi od 28. 12. 1950. do 29. 11. 1953. Umro.

12. BOLTO DUGA, rođen 06. 01. 1931. god. u Novigradu Podr., poljoprivrednik, uhapšen 29. 12. 1950., osuđen na 6 godina zatvora i 2 god. gubitka građanskih prava, kaznu izdržavao u Požarevcu od 29. 12. 1950. do 29. 11. 1953.

13. SLAVKO KUMRIĆ, rođen 24. 07. 1927. u Cerju, stolarski pomoćnik, uhičen 28. 12. 1950. i osuđen na 6 godina zatvora i 2 godine gubitka građanskih prava, kaznu izdržavao u Požarevcu do 28. 12. 1954.

14. STJEPAN IGREC, rođen 08. 08. 1927. u selu Donji Mihalje, obrtnik, uhičen 30. 12. 1950., osuđen na osam godina zatvora i dvije godine gubitka građanskih prava. Izdržavao kaznu u Požarevcu do 29. 11. 1955.

15. STJEPAN SELIČANEĆ, rođen 04.08.1911. u Kotoribi, uhičen 05.01. 1951., osuđen na 10 godina zatvora i 3 godine gubitka građanskih prava. Izdržavao kaznu u Srijemskoj Mitrovici punih 7 godina, 10 mjeseci i 23 dana.

Svi smo mi optuženi zbog "kričnog dela iz čl. 3 tačka 8 ZK DMD i čl. 29 st. 1 ZUKD", prema optužnici Vojnog tužitelja, VP 9988-13 u Beogradu, VTK br. 69/51 od 6. travnja 1951., a osuđeni od prvostupnog Vojnog suda (nitko se od nas nije žalio) Beograd presudom br. 457/51 pod predsjedanjem majora BOŠKOVIĆ DIMITRIJA kao "pretdsednika", te vojnih sudaca porotnika-majora DIMITRIJA RADOMANA i st. vodnika ASIMA ROVCANINA, kao članova veća, uz sudeovanje sekretara suda kapetana ČELAR STRAHINJE kao zapisničara. Branitelji po službenoj dužnosti bili su za prvu trojicu major STEVAN MILOŠEVIĆ, a za ostale optužene kapetan VELJKO NIKOLICA. Zastupnik optužnice bio je kapetan ZDRAVKO ŠIMUNOVIĆ.

Enver MEHMEDAGIĆ

BOŽIĆ 1944

Neizvjesnost sunovrata
gasila se u titraju
svijeće

Bili smo sami
uz božično drvce
u Novoj vesi Dobriše Cesarića
i njegovih pjesama

Sami... očekujući čudo
da ostane ono što se gubilo
u tutnjavi
na Dravi

To su naši
ruski topovi vikao je susjed
ozarena lica

Pod drvcem su ostali orasi
u zlatnom papiru
Izgubljene nade
u tami
ugašene svijeće

Proglašeni su krivima zato: "Što smo oformili u Novigradu Podravskom ilegalnu ustašku organizaciju u vremenu od novembra 1946 do novembra 1950 godine, radili na okupljanju neprijateljski raspoloženih elemenata, širili neprijateljsku propagandu, prikupljali i rasturali neprijateljski propagandni materijal, pisali po zidovima kuća neprijateljske parole, kidali izborne parole, sakupljali oružje, a sve ovo u cilju nasilnog obaranja postojećeg državnog i društvenog uređenja u FNRJ."

Za bilo kakvu obavijest u svezi navedenih supatnika, umoljavaju se eventualno zainteresirani, da se obrate našoj središnjici HDPZ u Zagrebu, gdje će dobiti adresu potpisnika ovoga članka koji je još uvijek u mogućnosti dati mnoge podatke o svim članovima spomenute skupine.

Puno bih toga mogao napisati o mojoj skupini, kao uostalom i svi drugi koji su slično prošli poslije rata, ali o tome možda kojom drugom zgodom. Sve što želim ovom prilikom napisati

jest: "Svima još živim robijašima želim u svoje, kao i u ime ostalih živih iz moje skupine, dobro zdravlje i dugi život!" Osim toga moram ipak nešto spomenuti što ne tiši samo mene već vjerujem i mnoge supatnike. Mi robijaši smo i nadalje ostali po strani, da ne kažem zaboravljeni potpuno ili odbačeni, jer osim priznavanja staža u dvostrukom trajanju i nekih olakšica u zdravstvenom pogledu /participacija/ nismo dobili ništa.

Hoćemo li ikad dobiti onih 15 DEM po danu izdržanom na robiji? Kako ćemo dobiti ono što nam pripada, kad svakodnevno čitamo u dnevnom tisku same bisere: pljačka, korupcija, mito, podvala, ratno profiterstvo, menadžerski krediti i slično!!

Kao što smo godinama robovali ne očekujući ništa drugo već našu Hrvatsku, i to državu slobodnu i demokratsku, tako i danas mi stari robijaši želimo samo jedno, a to je da se ne ponovi naš hrvatski jal i nesloga što bi opet moglo biti kobno za našu Hrvatsku.

TUROPOLJSKE ROBIJAŠKE SLIČICE (Dnevnik)

Prof. Bruno Zorić dnevničkim se bilješkama prisjeća zatvorskih dana iz 1973. i 1974. godine. Dolazak u zatvor, "kulturni rad" i pokušaji preodgajanja predstavljaju leit-motiv tih dana.

10. studenoga 1973.

Stigao sam u kasnim večernjim satima u KPD Turopolje. Autobus me iskrcao na nekom križanju u Velikoj Gorici, a konduktor me uputio kuda trebam ići: "Samo ravno, stalno ravno i stići ćete na odredište", rekao je. Na portirnici su me dočekala dva robijaša i jedan milicioner. Propustili su me kroz ulazna vrata KPD-a i rekli: "Samo pravo, prema onim svjetlima. Tamo je Upravna zgrada". Dežurni je bio srpski milicajac, drug Bunjevac. Pogledao mi prtljagu, upitao za zdravlje i smjestio u sobu broj 1. Nekadašnja je praronica sada bila napunjena robijašima svih vrsta.

11. studenoga 1973.

U zatvoru su od poznatijih političkih zatvorenika već bili Goran Dodig, Nikola Krišto, Nikola Tadić, Ivan Požgaj, Ivo Piršić, Vladimir Starčević. Goran Dodig je odmah došao upoznati se: "Zoriću, gdje si!", vikao je uz otvoreni prozor. Upoznali smo se i otad postali prijateljima. Do tad smo se znali jedino po imenu i iz tiska. I za sve ostale znao sam jedino iz "crne kronike". Od prijatelja Gorana dobio sam prve upute, što treba reći načelniku kad te pozove na razgovor, što referentima i kako se valja ponašati, jer među zatvorenicima ima puno žbira.

12. studnoga 1973.

Pozvao me načelnik. Počeo je: "Mi znamo tko ste vi. Znamo što ste sve radili i znamo kakav je vaš odnos prema našem društvenom uređenju. Vi

Piše:

Bruno ZORIĆ

ga ne prihvate. Pa, Boga mu, što bi vi htjeli?" - vikao je i mlatarao rukama. "Što vama nije dobro u ovom našem društvenom uređenju? Ono je najsvršenije društveno uređenje, najveće slobode postoje kod nas, imate pravo na rad, na školovanje i sve drugo. Što biste vi htjeli? Vidim, vi ste uglađeni čovjek. Vama ovdje nije mjesto. Pa što ste sebi dopustili da dođete, zaboga, u ovu jazbinu. Tu dolaze najveći kriminalci, a po vašem pogledu, reklo bi se, vi ne sličite na kriminalca."

Slušao sam. Nisam znao što trebam reći. Načelnik je zaviknuo: "Pa, kažite nešto za Boga miloga!" Znate li vi uopće nešto reći?" "Što bi htjeli da kažem", zaustio sam. "E, to je već bolje, sasvim bolje" - rekao je načelnik. "Zanima me što vi mislite o našem društvenom uređenju ili bolje reći zašto ga ne volite?"

"Tko to kaže da ga ne volim" - odgovorio sam. Prisjetio sam se savjeta svog prijatelja Gorana Dodiga. "Sve hvali" - rekao je. Ako kaže da je i sotona bijela, potvrди to, pa ćeš ga na taj način zbuniti."

Nisam mogao sve hvaliti, pa sam izustio: "Volim ja ovaj naš društveni sustav, ali bez nepravdi koje se čine ljudima, osobito hrvatskim ljudima." Načelnik je u početku bio oduševljen početkom moga odgovora, ali ga je kraj izbezumio. "Kakve nepravde, kakve nepravde" - vikao je "Nepravde su

u tvojoj usijanoj glavi i zato si ovdje, da se dobro ohladi. Ako neće, kosti ćeš svoje ostaviti i nikad više sunca nećeš vidjeti. Jesi li razumio, profesore?" - izmaklo mu se ono profesore, jer se odmah ispravi: "Ti si ovdje samo B. Z. i ništa drugo. Običan broj i ništa više."

Složio sam se da budem običan broj, jer drugo nisam ni mogao. Ni sam imao izbora.

30. studenoga 1973.

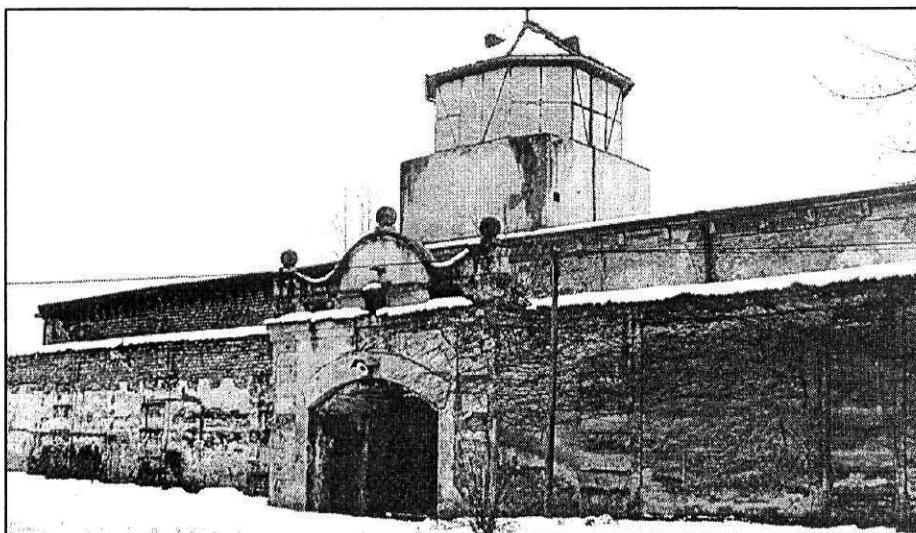
Radim u kartonaži. Sa mnom su "njegori" politički "kriminalci". Skupljamo smeće golim rukama. Milicionar uz nas se dere: "Ajmo, brže malo! Radi, što si stao?" Dobit ćeš po ledima. Brže, brže, lopovi jedni. Mislite da ste ovdje došli na zimovanje. Golubovi moji, dobit ćete vi svojega Boga". Usudio sam se upitati milicionara koji su mu zatvorenici njegori. "Pa Vi - odgovorio je ljutito i brzo - vi politički. Vi rušite državi korijene". "A lopovi, što je s lopovima" - upitao sam. "Njima svaka čast, to su pošteni građani" - odgovorio je komandir Ante iz Dubrovnika. "Ali svi ste vi lopovi, ovako ili onako", nastavio je. "Vi politički, pravi ste državni neprijatelj. Najgori ste od svih, vas treba ovako" - pokazao je rukom, kao da nekoga hvata za vrat.

25. prosinca 1973.

Pozvao me načelnik.

Rekao je: "Zoriću, vi biste trebali napraviti priredbu za Novu godinu. Iz Zagreba dolazi jedan visoki gost i trebali bismo mu pokazati kako se u našoj ustanovi odgojno djeluje." Preki-

nuo sam ga, rekavši: "Nema nikakvog odgojnog rada." Breknuo je na mene: "Tko vas zašto pita. Radite ono što vam se kaže i to je bolje za vas. Inače, teško vama. Dakle, jedan visoki gost iz Zagreba" - nastavio je, "dolazi u naš dom. Želim mu pokazati kako mi na vas, koji ste posrnuli i postali kriminalci, djelujemo aktivno i preodgajamo vas u duhu naših pozitivnih zakona, smjernica SK i učenja druga Tita. Zato ćeš ti, Zoriću, napraviti priredbu, izabrati one koji će nastupati. Donesi mi program da ga vidim i ako nešto pođe po zlu, teško tebi."

Stalno mi je prijetio riječima "teško tebi" i ja sam se pomirio s tim, da ovaj svoj križ moram do kraja izdržati i odrobiti, dakle sve ono što mi je narod odredio presudom "u ime naroda".

26. prosinca 1973.

Donio sam program. Načelnik je bijesnio: "Referat nije sasvim dobar. U njemu treba hvaliti druga Tita, je li, on je tvorac naše zemlje, sve što mi imamo to je on stvorio, on je tvorac samoupravljanja, nesvrstane politike, naša zemlja je izgrađena, napredna, nove tvornice, auto ceste, mostovi, luke, stambeni objekti i sve drugo. Sve je to izgrađeno pod vodstvom Tita i pod njegovim mudrim rukovođenjem. To posebno treba istaknuti. Zato referat popravi i onda mi ga donesi na pregled. Treba što više pjesama o Titu,

revoluciji, partizanima. Po mogućnosti neki igrokaz iz partizanskog života. Visoki gost iz Zagreba mora biti zadovoljan."

28. prosinca 1973.

Načelnik je prihvatio program. Priredba je počela. Visoki gost iz Zagreba bio je Antun SUBOTINČIĆ, ministar pravosuđa. Priredba je tekla svojim tijekom, jedino je jedna točka bila izvan programa. Goran Dodig je imao svoju točku. Izašao je na tribinu i počeo govoriti o nepravdama koje se

čine političkim zatvorenicima i koji robijaju zbog svojih misli, jer drugih djebla nisu počinili. Načelnik je bijesnio, a ministar je pitao tko je to i tko mu je dozvolio da govori.

Određeno je da ostatak kazne Dodig i ja odrobijamo u Gradiški. U zadnji je tren to netko spriječio. Ostali smo i dalje u Turopolju.

15. siječnja 1974.

U zatvorskem dvorištu jauk. Srpski milicionar batina hrvatskog robijaša. Reagiramo. Zatvorenici se okupljaju oko milicionara koji maše pendrekom i vadi pištolj. Puca u zrak. Zatvorenici su prebijeni. Leže na snijegu. Nose ih u samicu. Onako mokre, gladne i prebijene. Na snijegu trag krvi.

Preko zatvorskog čuvara, našeg čovjeka, Hrvata, s kojim smo se spratile Marijana Drempetića, šaljemo pismo prosvjeda Ministarstvu pravosuđa, tužeći se na brutalnost života i rada u zatvoru. On je bio naša veza i bio je prijatelj političkim zatvorenicima. Od njega smo doznali što nam se sprema. Marijanu Drempetiću iz Kloštar Ivanića velika hvala. Sada živi u Zagrebu i profesor je defektologije.

26. veljače 1974.

Netko je uzeo kapulu na polju. Među kapulom posađen je i jedan kukuruz. Zatvorske vlasti ispitivale su tko je među mladom kapulicom posadio i jedan kukuruz. To zrno kukuruza posadio je moj prijatelj Vladimir Starčević, ZATVORSKIM VLASTIMA USPRKOS.

1. ožujka 1974.

Ante je Grabušić ispekao krumpir negdje izvan logora. Uhvatio nas zatvorski čuvar Vladimir Janković. Dobili smo prijekor. Natrag u logor.

15. ožujka 1974.

Stigli su veliki kamioni s papirom za kartonažu. Probudiše nas u tri sata ujutro. Čitavu noć i čitavo jutro morali smo nositi papir u skladište. Nikoli Tadiću, mladom pravniku, pomogao je Nikola Krišto. Sam nije mogao nositi omot papira težak 50 kilograma. Policajac se derao i požurivao nas: "Brže, brže!"

Umorni, gladni, neispavani, radili smo čitavo jutro. Poslijepodne smo nastavili na poljoprivrednim radovima.

10. svibnja 1974.

Goran je Dodig odrobijao svoje. Pustili su ga kući. Ostala je praznina. Jedan iz skupine političkih otišao je.

13. lipnja 1974.

Došao je red i na mene. Napustio sam KPD Turopolje.

USPOMENE NA AKCIJU BOŽE KAVRANA

Hrvatski otpor Jugoslaviji i komunističkoj ideologiji nije skršen slomom Nezavisne Države Hrvatske. U domovini se još godinama bore pojedinačne hrvatske skupine, a na temelju njihova otpora, hrvatska emigracija planira i poduzima nove akcije. Najznačajnija od njih jest **akcija Gvardijan**, poznatija po imenu ključnog organizatora, mr. pharm. Božidara Kavrana. Dr. Enver Mehmedagić zabilježio je sjećanja Nediljka Mihaljevića.

Iako nije bez mana, knjiga Ivana Prusca odlično svjedoči o hrvatskom idealizmu i nažalost neuspjelu pokušaju da se obnovi netom skršena Nezavisna Država Hrvatska.

Ta je knjiga i danas vrlo poučna, a pitanje je, je li svim čitateljima palo u oči, da se među hrvatskim borcima koji su se izbjeglištva ubacivali u domovinu radi njezina oružanog oslobođanja, sudjelovali i Hrvati - muslimani. Iz toga, nažalost, mnogi nisu znali i ne znaju izvući pouke.

O Kavranovoj akciji imao sam priliku razgovarati s jednim našim čovjekom iz dijaspora koji od 15. lipnja 1968., živi u Sydneyu, u Australiji. I njegove su riječi na neki način sastavni dio Prušćeve knjige te ih zbog toga i navodim. Riječ je o Nediljku Mihaljeviću, rođenom 11. srpnja 1928., u Zloselu (Kupresu). Izmijenio je 1967., nekoliko riječi s Ivanom Pruscem u Beču pred jednom crkvom imena koje se više ne sjeća.

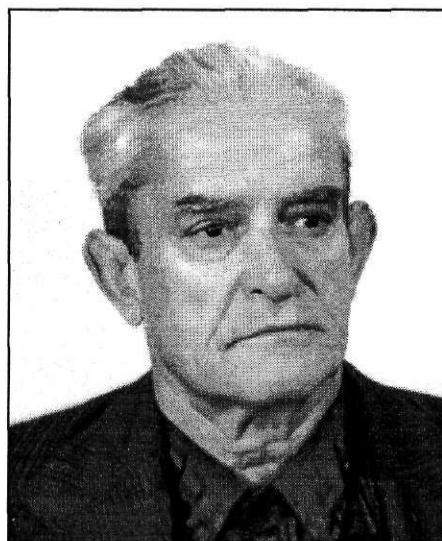
Slučajem okolnosti, završetkom rata, priatelj se Nediljko našao u zatrobljeničkom logoru u Pierni, udaljenoj otprilike 20 km od Dresdена koji je, kako se sjećamo, bio razoren kao i Leipzig nepotrebnim bombardiranjem britanskog zrakoplovstva pod zapovjedništvom maršala Harrisa, kojemu je "zahvalna" Velika Britanija, nega tome dugo, podigla spomenik u Londonu kako bi zauvijek ostala u sjećanju njegova ratna "slava".

Godine 1946. Nediljko Mihaljević se, s još nekoliko logorskih sudruga, prebacio u Mađarsku i tamo uletio u ruke mađarske policije koja je djelovala pod zapovjedništvom sovjetske

P/še:

Enver MEHMEDAGIĆ

Crvene armije. S njim su se našli Janez Gajski, po narodnosti Slovenac te Andrija Grgić i ustaški nadporučnik Nikola Đapić. Mađari su im postavili ultimatum: ili da se vrate u mjesta svo-

Nediljko Mihaljević

jeg stalnog boravka (u Jugoslaviju), ili će ih poslati u Sibir. Oni su izabrali ono najlogičnije: pristali su na povratak, a kovali plan o bijegu u Austriju. Kako su bili "dobre sreće", upali su u ruke austrijskoj policiji. Ova ih je predala austrijskoj policiji i tako se nađoše u jednom lageru u blizini jugoslavenske granice kod Klagenfurta.

OKOLICA PUNA HRVATA

Oko Klagenfurta i naročito Villacha bilo je dosta Hrvata. Naravno da su se sastajali, izmjenjivali misli. Nisu mogli

prihvati nestanak hrvatske države. Nediljko je tamo upoznao jednog susjedjana, Ražu Kunu, koji je radio u okolici kao šumski radnik. Plaća, dakako mala, ali ipak je nešto zarađivao, a to je ujedno bio jedini posao koji se mogao naći. Kuna mu je povjerio da je član neke organizacije, ali nije rekao koje, jer su se njezini pripadnici služili tajnim imenima. Kuna ga je upoznao s Mirnom Rosandićem.

Kuna je uspio zaposliti i Nediljka kao šumskog radnika i kako se njihovo prijateljstvo sve više učvršćivalo, a time se rađalo i uzajamno povjerenje, i kako je Kuna poznavao i Nediljkove roditelje kao dobre Hrvate, Rosandić je pozvao Nediljka da i on pristupi akciji koja će se povesti u Hrvatskoj u svrhu zbacivanja komunista i ponovne uspostave hrvatske države. U međuvremenu su ilegalnim putevima, teklići iz Italije donosili hrani, obuću i odjeću za Rosandića koju je on prosljeđivao tajnom stožeru. Povremeno bi ih posjećivali bivši ustaški stožernik iz Bugojna Kuštro kao i bje洛ovarski stožernik Šmit.

PREBACIVANJE

Stalno su očekivali poziv za pokret ali on je kasnio. Konačno im je javljeno: krenite! Nediljko, Kuna i Rosandić došli su vlakom u Leoben i sa željezničke postaje uputili se među proplanke, desno od pruge.

Nakon dvosatnog pješačenja došli su pred šumsku, drvenu lovačku zgradu. Bila je jednokatnica. To je bila "prolazna baza". Spavalj su dolje u prizemlju, a na katu se nalazilo zapovjedništvo. Zapovjednik je imao na-

dimak "Bimbo-Sarajlija", a Nediljko je tek mnogo kasnije doznao da je to bio pseudonim iz kojega se krio Srećko Rover koji sad također živi u Sydneju i kojega Nediljko često posjećuje. Srećko Rover je kasnije, u političkoj emigraciji, bio jedan od suradnika generala Vjekoslava (Maksa) Luburića-Drinjanina, i prvoga koji je pozvao na izmirenje hrvatskih ustaša i partizana kako bi bila srušena Jugoslavija i ponovno uspostavljena hrvatska država.

U prolaznu šumsku bazu članovi skupina bi dolazili subotom, a u nedjeljak bi bili upućivani preko granice, ravno, kako se kasnije otkrilo, "u pandže Ozne". Skupine su se sastojale od devetorice do dvanaestorice ljudi, a njihov se boravak prikazivao kao da su to šumski radnici. Stalni vodič je bio Pista.

NETKO NA NEBU

I "Bimbo-Sarajlija" i Nediljko imali su nekog "strica" na nebu koji ih je čuvao i u zadnji čas zapriječio da prijeđu granicu i poput drugih utele u komunističku stupnicu. Tome su pridonijeli zemaljski "suradnici" njihova "strica". Naime, austrijskim civilima je postalo sumnjivo da se ljudi koji su stalno dolazili, više nisu vraćali, već su uvijek nadilazili neki novi šumski radnici. Otiđoše to prijaviti vlastima-policiji. Tako je Nediljko, dok je izašao iz kuće da udahne malo čistog zraka, začuo zveketanje oružja. Bilo je oko 8 sati ujutro. Sakrio se iza grmlja i pogledao dolje, prema puteljku. Ugleđao je austrijske i engleske policajce kako vode svezana Pistu. Poletio je u kuću javiti da su upali u zasjedu, ali je bilo kasno. Za petama su mu se našli engleski vojni policajci. Sve su ih postrojili pred kućom. Na katu su našli Kavrana, "Bimbu-Sarajliju" (Srećka Rovera) i Gezu Altmana (oni su imali pištoltje). Svezali su ih i odveli, a usput su pokupili svu dokumentaciju na koju su naišli. Tako su došli i do svih imena jer kako bi grupe dolazile zapisivala su se njihova imena i oduzimali dokumenti. Tako je sve palo u ruke engleske vojne policije.

Zanimljivo je međutim da osim Piste i spomenute trojice, Englezi nisu uhitili i ostale. Tako ni Nediljka. Ostavili su ih pred kućom, a među njima je dakako nastala zbrka i tako su se rasprišili. Svatko je od njih otišao na svoju stranu.

SVJEDOČANSTVO FRA MARTINA PLANINIĆA (objavio je Knjigu uspomena Srećka Rovera)

Nediljko Mihaljević tvrdi da je u ruke Ozne palo 364 hrvatskih rodoljuba, sudionika Kavranove akcije "Gvardijan". Ali on ne podastire imena, dok je druga stvar s fra Martinom Planinićem koji u jednom napisu od 22. srpnja 1996., navodi osamdeset i dvojicu. Evo što kaže fra Martin:

"Nakon svršetka drugog svjetskog rata današnji se svečari (fra Martin Planinić) se osvrće na prvu misu u čast rujanskih žrtava - op. aut.), na čelu s Božidarom Kavranom odvažiše se poći u neizvjesnost da bi pomogli svojoj braći u hrvatskim šumama. Pošli su ne znajući da ih čeka pripremljena klopka. Budući da su osuđeni 27. kolovoza 1948., i pretežito poubijani tijekom mjeseca rujna, dobili su poznati naziv "Rujanske žrtve". Oni su u središtu naše pozornosti. Nemamo vremena za iscrpnu obavijest. Neka nam bude dostojno čuti njihova imena i načine njihove mučeničke smrti za Hrvatsku. Osamdeset dvojica su ubijeni, petorica su umrli, a još ih je šest živih.

OSAMDESET DVOJICA UBIJENIH

Četvorica prigodom uhičenja:
Luka Grbić, Rudolf Mur, Martin Nešić i Krešo Župan;

Devetnaestorica vješanjem:
Vjekoslav Blaškov, Božidar Kavran, Eduard Mršul, Branko Kuštro, Jakob Martinović, Adam Miličević, Ljubo Miloš, Nikola Pehar, Mirne Rosandić, Vladimir Sabolić, Rudolf Srnak, Izidor Strmečki, Ivan Šop, Julije Špalj, Josip Tomljenović, Emil Tuk, Mate Vasilj, Ante Vrban i Bariša Žilić;

Dvadeset i jedan strijeljanjem:
Tahir Alagić, Mihajlo Čota, Ivica Gržeta, Vladimir Hranilović, Mijo Jagarinac, Josip Jezovšek, Stjepan Križanić, Želimir Liko, Josip Matjašić, Jakov Medonić, Martin Mesić, Todor Panić, Franjo Petek, Božidar Petračić, Juraj Preka, Eduard Pribilović, Ivan Šmid, Vjekoslav Španiček, Ivan Vragole

Dvojica, doživotno osuđeni i ubijeni bez ponovne istrage i naknadnog suđenja: Jure Brozović i Vinko Dundović.

Od trideset sedmorice osuđenih od tajnog vojnog suda, trideset petorica osuđeni na smrt - vješanjem:
Filip Radoš; **strijeljanjem:** tridesetčetvorica: Marko Balemović, Ante Budimir, Vjekoslav Bušnja, Andelko Car, Stjepan Čović, Mijo Gavran, Nikola Grbeša, Suljo Hajdar, Mijo Javor, Petar Jurčević, Mate Kesegić, Zvonko Kević, Franjo Kovačević, Kazimir Kuna, Drago Kutleša, Drago Lučić, Jure Majstorović, Tadija Mandić, Mirko Maraković, Ivan Marić Petov, Mile Markovinović, Josip Martić, Jozo Mihaljević, Miroslav Naglić, Ivica Pavelić, Pavao Plavšić, Tomo Sertić, Ljubomir Sujić, Ante Šimić, Jakov Šimović, Jure Škrbina, Ivan Šošić, Slavko Unterwege i Ivan Vučak.

Dvanaestorica su osuđena na izdržavanje kazne. Jedan od njih je ubijen u Staroj Gradiški dok je izdržavao kaznu a zvao se: Nikola Stanić-Učo.

Petorica nakon izdržane zatvorske kazne umriješe: Stjepan Budić, Pero Dujmović, Nikola Rupčić, Ivan Prusac i Milan Žilić.

Živi su: Zvonko Brezović, Ivan Ceranić, Marko Jurišić, Ivan Marić Mijin, Vinko Pavlaković i Slavko Vidačković.

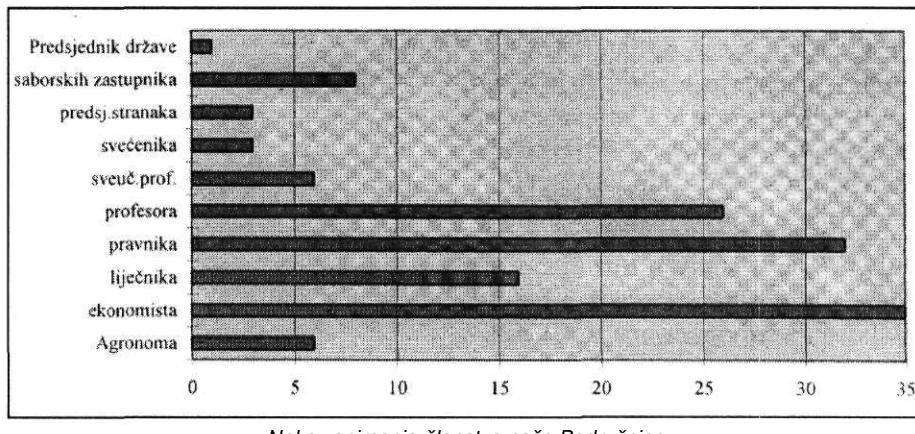
Kako vidimo, u akciji "Gvardijan" sudjelovala su dva Hrvata islamske vjeroispovijesti prema popisu imena koja posjeduje fra Martin Planinić. Što se tiče razlike u broju palih u ruke Ozne, ako netko može potvrditi broj od 364 koji navodi Nediljko Mihaljević, tada navedenim imenima treba dodati ona koja, pretpostavljeno, manjkaju.

PRIKAZ RADA PODRUŽNICE HDPZ-a ZAGREB U 1996. GODINI

S obzirom da zagrebačka podružnica HDPZ-a djeluje u istom gradu gdje i Središnjica Društva, po logici stvari neizbježno je djelomično preklapanje njihovih djelatnosti. U kojoj mjeri Podružnica sudjeluje u radu Središnjice, donekle je bilo razvidno iz "Izvješća o radu vodstva HDPZ-a u prvoj mandatnoj godini", objavljenog u prilogu prosinackog broja društvenog mjesečnika.

Stoga ćemo u ovom prikazu rada mnoge vrijedne pojedinosti izostaviti i samo u kratkim crtama predstaviti našu Podružnicu, najbrojniju u čitavu Društvu. S obzirom da su svi relevantni podaci o našem članstvu obrađeni, odlučili smo težiše staviti na grafički prikaz, smatrajući ga jasnijim i zornijim od slovnog nabranjanja činjenica i nizanja brojaka.

Najkrupnijim poslom obavljenim u 1996. godini, vodstvo Podružnice

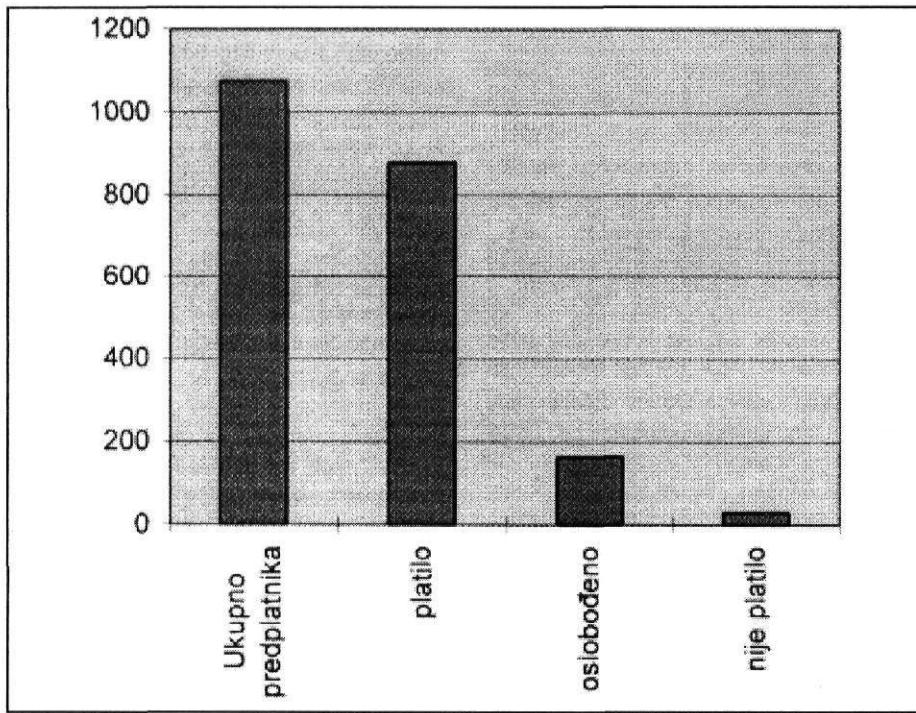
Neka zanimanja članstva naše Podružnice

priskakali u pomoć i stvorili dokument koji bi, bude li usvojen, korjenito izmjenio i popravio položaj hrvatskih političkih zatvorenika.

Kao što se vidi, Podružnica na dan 31. prosinca 1996. godine broji ukupno 1963 člana, od čega je 460 žena.

dina zatvora, što čini 3,56 godina po članu. Kad bismo odbili "pjevače", tj. one koji su suđeni zbog pjevanja pjesama i sličnih benignih iskazivanja hrvatskoga nacionalnog osjećaja, projek užništva narastao bi po članu na 4,25 godina. Starosna struktura je, dakako, nepovoljna, a i bez ikakva računa znali bismo da nas je danomice manje. Veća nevolja od toga da svi, prije ili poslije, moramo pred lice Božje, jest činjenica da su zagrebački politički uznići po socijalnom statusu također reprezentativni.

Mirovinu veću od 2.500,- kuna ima svega njih 0,7%, ali je zato 3,54% bez ikakve mirovine. Mirovinska primanja manja od 500,- kuna ima 7,98%, a između 500,- i 800,- kuna ima 14,65% naših supatnika. Najbrojniji su oni s primanjima između 1.000,- i 1.200,- kuna: takvih je 28,48%...

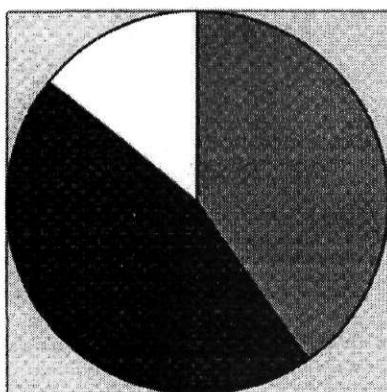

Predplata (obavještenost našeg članstva)

smatra izradu Prijedloga zakona za izmjenu i dopunu Zakona o pravima bivših političkih zatvorenika. Tu je Podružnica, uz nemjerljiv doprinos uglednih svojih članova koji raspolažu pravničkom izobrazbom, a koji su i uz žrtvu vlastitoga radnog vremena

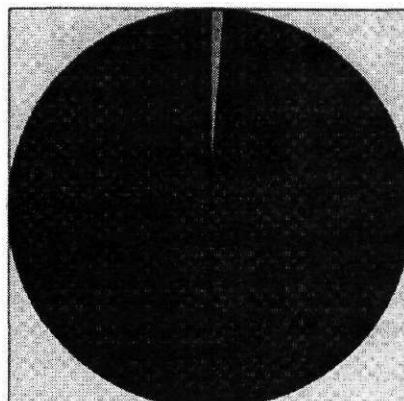
Pridruženih je članova od ukupnog broja 6,69% ili 131, a zasad imamo i 6 ibeovaca. Dokumentacija nedostaje za 66 članova, a sedmero je djece bivših političkih zatvorenika, koji po Statutu ne mogu biti članovima. Ukupno smo odležali oko 7.000 go-

BOLESTI	%
artroza	2.38
astma	3.28
bubrezi, prostata	11.34
čir	2.09
diabetes	7.16
alavobolja, živci, depresije	5.07
infarkt i srčane bolesti	21.49
kralješnica, kostobilja, aiht	8.66
moždani udar	2.09
mrena, alaukom, slabovidnost	3.58
paranoja, psihičke smetnje	< 1.79
paraplegija, parkinsova bolest, poslj. vješanja	1.19
rak (razne vrste)	1.49
reuma	14.33
tbc	1.19
tlak	6.87
ostale bolesti	6

Članstvo prema stručnoj spremi

■ VSS
■ SSS
□ NSS

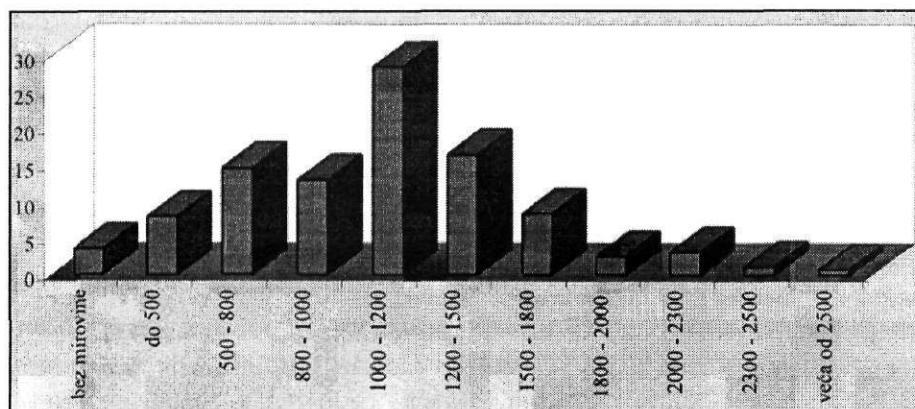
Potrebe smještaja u staračke domove i udio smještenih

■ Smještani u dom
■ Ukup. članova

Ukratko, treba li jačeg dokaza da su hrvatski politički uznici i nakon uspostave vlastite nezavisne države ostali sirotinjom. Preživjeti u Zagrebu s pet stotina ili tisuću kuna mjesечно, može se jedino uz pomoć alkemičara.

reže pomoći, kad tako, možda i nehotice, stvara klimu u kojoj njihovo Hrvatsko društvo političkih zatvorenika mora početi odumirati.

Neka onima koji su stvarali (ali i onima koji su "stvarali") nezavisnu Hr-

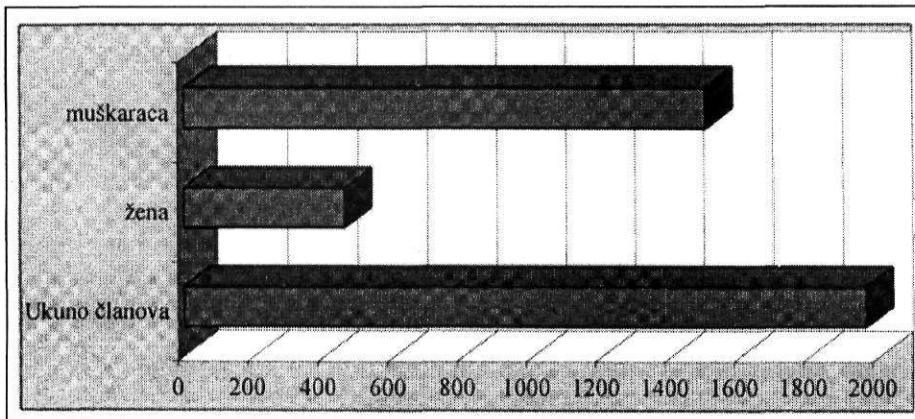

Mirovine klasificirane po visini u usporedbi sa stručnom spremom najbolje govore o podređenom radnom odnosu i radi toga niskim mirovinama

A hrvatski se politički uznici, koji uz niske mirovine trpe i od bolestina stečenih ubaškim premlaćivanjem, u vlažnim podrumima i samicama, ipak ne bune, jer su davno pronašli svoj eliksir života. Ne bune se ni onda kad im njihova, hrvatska Vlada smanjuje i

vatsku na čast bude takav njihov odnos prema hrvatskim političkim uznicima, onima koji su i prije od njih i uz veće rizike od njih srnuli u borbu za Hrvatsku.

Predsjednik podružnice HDPZ Zagreb Jure Knezović

Članstvo i zastupljenost po spolu

OBILJEŽENA OBLJETNICA POSTOJANJA DRUŠTVA

U Klubu Hrvatskog društva političkih zatvorenika obilježena je 21. prosinca 1996. godine obljetcnica osnivanja Društva. Značajan broj naših članova dijelio je s nama radost te večeri, uz skroman zalogaj i dobru kapljicu. Razidosmo se, kako i spada, zadowoljni i pripravni u miru dočekati Božić u krugu obitelji.

NA BOŽIČNOM DOM- JENKU KOD PREDSJED- NIKA REPUBLIKE

Predsjednica HDPZ-a gđa Kaja Pereković te dopredsjednici g. Jure Knezović i Andrija Vučemil, na poziv Predsjednika Republike, sudjelovali su na svečanom domjenku priređenom 21. prosinca 1996. u Predsjedničkim dvorima. Predstavnici našeg Društva iskoristili su i tu prigodu da u razgovoru s mnogim uglednicima našega političkog i javnog života podupru stvar Društva i priskrbe potporu u budućnosti.

GDJE SU HRVATSKI ČASNICI?

Dne 7. travnja 1945. godine svršeni su pitomci IV. godišta (školske godine 1944/45.) Ministarstva oružanih snaga Nezavisne Države Hrvatske promaknuti u časničke činove. Riječ je o slijedećim osobama:

I. ČINORED 1. I. 1943.

U ČIN DJELATNOG PJEŠAČKOG

ZASTAVNIKA:

Pavao Herenčić (prvi u klasi)
Dragutin Bruketa
Radoslav Budimir
Zlatko Petek - posmrtno
U ČIN PRIČUVNOG PJEŠAČKOG
ZASTAVNIKA:
Josip Telarovć

II. ČINORED 10. IV. 1945.

U ČIN DJELATNOG PJEŠAČKOG

ZASTAVNIKA:

Milan Stilinović
Dimitrije Gorjanc (treći u klasi)
Juraj Antolić
Marko Antolić
Eduard Baksa
Branimir Balija
Franjo Banfić
Ivan Banko
Ante Bobinac
Petar Čanić
Milan Čika
Vjekoslav Čorapović
Klaudije Čuš
Tomislav Čosić
Mirko Čoso
Antun Drenjančević
Vladimir Dujmović

Branko Đuraković

Marijan Franić

Ljubomir Frankić

Marijan Frankić

Tomislav Fras

Valter Fuks

Petar Futač

Antun Grzib

Mato Halauš

Slavko Hočevar

Franjo Hodić

Vladimir Hruška

Stjepan Rogoz

Franjo Safner

Nikola Sarić

Ivan Sečen

Dražen Slipčević

Franjo Šantić

Davorin Škrinjar

Dragutin Škrtić

Milan Jakovljević

Zlatko Japec

Franjo Jazbinski

Ivan Jurković

Zvonko Kačarovski

Božidar Karal

Petar Karavidić

Tomislav Kolb

Teodor Kurelec

Grga Kutle

Zvonko Kuvač

Cvjetko Lalić

Josip Ledić

Aleksandar Lončar

Tihomir Lukičić

Zvonimir Lukičić

Zvonimir Majurđić

Zlatko Mandić

Veljko Mekinić

Milan Mihatović

Ivan Mihelčić

Ante Milas

Ivan Milojević

Milan Murat

Eduard Pavlović

Božidar Perok

Miko Piškur

Milan Prpić

Vitomir Puhovski

Vladimir Šoštarić

Ivan Štefančić

Rudolf Štirba

Juraj Šutija

Ivan Turk

Dragutin Weinpert

Milan Žabić

UKUPNO PROMAKNUTO 78 ZASTAVNIKA

Svega 44 dana kasnije, te su pitomce, skupa s desecima tisuća hrvatskih vojnika i civila, engleske postrojbe predale partizanima. Mnogi od njih su dovedeni do protutenkovskih rovova u Teznom kod Maribora i pobijeni. Od njih 94, dvojica su bila samo ranjena i uspjeli su pobjeći iz jame. Možda su još živi. Molimo ih da se javе Tajništvu **Hrvatskog društva političkih zatvorenika**, Trg kralja Petra Krešimira IV, br. 3, Zagreb. Također bismo bili zahvalni za svako svjedočenje o ovom zločinu.

SUDBINA STANKA LESNIKA

Pok. Stanko Lesnik, sin Franje i Slave rođ. Barešić, rođen je 1923. u Ivanjskoj kod Bjelovara. Živio je u Zagrebu, gdje je izučio trgovачku školu, a 1941. se uključio u Hrvatski ustaški pokret.

Završio je i posebnu vojničku izobrazbu. U ljetu 1945. uhićen je i doveden u zatvor u Petrinjskoj ulici. Nakon provedene "istrage", na javnom je suđenju 1946. godine osuđen na smrt, skupa s većom skupinom drugova.

Čekajući izvršenje kazne, ti su se osuđenici pobunili i, zahvaljujući oružju koje im je tajnim putem dostavljeno u tamnicu, uspjeli provaliti iz čelija. Neki su odmah pobijeni u okršaju s policijom, a ostali su uhićeni i pogubljeni po kratkom postupku. Ne zna se gdje su pokopani.

Njihova su tjelesa tijekom dvije noći odvezena iz Petrinjske u nepoznatom pravcu. Neki su pješaci pokušavali, riskirajući vlastiti život, slijediti furgon, ali u tome nisu uspjeli. Imo glasova da su ubijeni hrvatski osuđenici pokopani nadomak vile Rebar, ali se o tome ne može govoriti sa sigurnošću.

Molim očevice ili bilo koga koji o tome nešto znade, da mi se javе, kako bih mogao dostojno obilježiti grob mog pok. bratića Stanka i drugih hrvatskih rodoljuba. Javite se HDPZ-u ili na naslov: Vladimir Bunjevčević, A. Starčevića 82, Požega.

POVODOM ISTUPA G. DRAŽENA BUDIŠE

U nacionalnom žaru, ali bez ikakvih konzultacija ili obavještavanja Predsjedništva odnosno Vijeća Hrvatskog društva političkih zatvorenika, predsjednik zadranske podružnice prof. Bruno Zorić previdio je čl. 1. Statuta HDPZ-a, gdje piše da je HDPZ "dobrovoljna i nestranačka organizacija hrvatskih političkih zatvorenika."

Statut, doduše, predviđa da je svaka podružnica samostalna pravna osoba u okviru svoje županije, a za njezin rad i ugled odgovoran je predsjednik podružnice.

Pojam "nestranačke organizacije" ne valja čitati kao "nepolitička organizacija", jer interes za politiku predstavlja temelj našeg tamnovanja i temelj našeg postojanja, kako pojedinačnog, tako i društvenog.

Slijedom toga je u čl. 7. t. 1. Statuta ugrađeno da svaki član "prati pojave koje bi mogle imati ili imaju štetne posljedice u Republici Hrvatskoj, te ukazuje i potiče odgovorna tijela radi poduzimanja mjera..."

Vjerujem da je prof. Zorić to imao na umu kad se oglasio u zajednici s nekim drugim državotvornim organizacijama u Zadru. Njegov demanti objavljen u dnevnom tisku pokazuje da mu nije bila nakana prekršiti Statut HDPZ-a i pokušati pretvoriti makar jednu podružnicu u stranačku organizaciju.

Unatoč tome je g. Dražen Budiša, i ne pokušavajući provjeriti činjenice te poistovjećujući jedan nedovoljno jasan istup jedne od ukupno 22 podružnice s djelatnošću čitava HDPZ-a, odlučio bučno istupiti iz Društva, djelatnosti kojega, nažalost, nije puno pri-donio.

Gospodin Budiša se poziva na Statut. Rado ćemo povjerovati kako je njegovo stajalište o poštivanju Statuta presudno utjecalo na donošenje takve nemile odluke, ali ćemo to moći samo ako bi nam g. Budiša objasnio kako je kao član vodećih tijela Društva mogao trpjeti da predsjednikom HDPZ-a, a istodobno i predsjednikom HSS-a svojedobno bude sad pok. Drago Stipac. Bilo je to flagrantno kršenje Statuta u puno težem obliku nego sada. Gdje je tada bio Budišin osjećaj za poštivanje toga pravnog akta? On, naime, tada nije istupio čak ni iz Vijeća, a kamoli iz HDPZ-a!

Nama je, dakle, jasno da su g. Budišu pri odluci o istupnju iz HDPZ-a vodili drugi motivi, pa ga - iako bi nam bilo drago da svoju odluku opozove - nećemo moliti da o njoj ponovno promisli. Zao nam je što je političar s predsjedničkim ambicijama, i sâm bivši politički uznik, jedva dočekao prigodu za optuživanje i rušenje Hrvatskog društva političkih zatvorenika.

Načelno govoreći, Predsjedništvo HDPZ ponovno upozorava svoje članstvo da je Društvo nestranačko i da se ne može i ne smije vezati ni uz kakvu političku stranku. A bivši hrvatski politički uznici, uostalom, sigurno znaju kome će dati svoj glas.

Predsjedništvo HDPZ-a

BOŽIČNI SUSRET ČLANOVA HRVATSKOG DRUŠTVA POLITIČKIH ZATVORENIKA - PODRUŽNICE RIJEKA

U MUCI SE POZNAJU JUNACI

Minutom šutnje za umrle i ubijene bivše političke zatvorenike započeo je božićni susret članova riječke podružnice HDPZ-a. Tuga u dušama stotinjak okupljenih robijaša zbog mnogo izgubljenih Božića u zatvorima od 1945. do 1989. godine, ali i radost u srcima zbog činjenice da ipak nisu uzalud robovali, jer evo već šesti put slave najveći katolički blagdan u svojoj slobodnoj Hrvatskoj.

Je li moralno biti tako? Uvijek isto pitanje na usnama onih koji su godine proveli u zatvorima i logorima komunističke Jugoslavije. Stotine tisuća Hrvata i Hrvatica nije se nikada odričalo borbe za slobodu Hrvatske i uporno je njegovalo osjećaj hrvatstva, a njihovo robianje bila je cijena te borbe. I na ovom susretu najviše su se čuli nazivi tamnica: Stara Gradiška, Lepoglava, Požega... i mnogih radilišta gdje su robijaši izgrađivali "Novu Jugoslaviju". Današnja slobodna Hrvatska nemjerljiva je nagrada za sve patnje ovih ljudi, a prelijepom božićnom pjesmom "Svim na zemlji mir veselje..." pokazali su da ne gaje mržnju u svojim srcima, već želete mir i dobro svim ljudima dobre volje. Njihova je žrtva nagrađena i mogućnošću da mogu slobodno održavati svoje susrete bez straha od progona, jer su sve godine nakon robianja čak morali tajiti svoju muku. Zbog svega toga se ovi ljudi, danas u poodmaklim godinama, osjećaju sretnima.

Prijatelje i supatnike toplim riječima je pozdravio predsjednik riječke podružnice HDPZ-a g. Slavko Radičević, koji je, između ostalog, naglasio da problema ima, ali da treba i strpljenja i vjere u sebe, jer oni će se vremenom ipak riješiti. Očekuje se da će i predsjednik Tuđman održati obećanje što ga je dao našem Vijeću i Izvršnom odboru Društva, naglasio je Radičević. U ime predsjednice HDPZ-a gđe. Kaje Pereković, prisutne je pozdravio dopredsjednik riječke podružnice g. Andrija Vučemil, a pozdravima se pridružio i tajnik riječke podružnice g. Zdravko Mlinarić. Posebno raspoloženje izazvao je vlč. Mijo Liković, župnik iz Kraljevice, također član Društva u riječkoj podružnici. On je tri puta osuđivan kao "narodni neprijatelj", a tamnovoao je u logoru Stara Gradiška. Gast susreta bio je i dugogodišnji politički emigrant Ivan Hrvatin iz Brguda nedaleko Rijeke, koji se nalazi u Australiji još od daleke 1950. godine, kamo je u ono vrijeme progona uspio emigrirati. Djeluje u okviru "Hrvatskog kluba" u Sidneyu.

U muci se poznaju junaci, kaže jedna starodna poslovica, a ovi ljudi, kao i stotine tisuća drugih koji su prošli sve moguće torture "narodne vlasti", postali su istinskim junacima u borbi za slobodnu i neovisnu Hrvatsku.

Podupiratelji domjenka bili su: Policijska uprava primorsko-goranska koja je darovala hranu, te "Geoprojekt" iz Buzeta, koji nas je obdario pićem.

Branko LATKOVIĆ

U SPOMEN

Dana 19. 11. 1996. god. prestalo je kucati veliko HRVATSKO SRCE našeg člana i supatnika

IVANA ČIĆIĆA

Na teškoj robiji proveo je punih osam godina, a bio je i sudionik 2. Svjetskog rata četiri godine. Pokopan je uza sve počasti, koje zaslужuje čovjek vjernik. Živio je u slozi i ljubavi sa svojom deveteročlanom obitelji.

Njegov blagi lik ostat će nam u sjećanjima.

NEKA MU JE LAKA HRVATSKA GRUDA

HDPZ - Podružnica Slavonski Brod

U SPOMEN

Dana 30. 11. 1996 godine, preminuo je član HDPZ-a Podružnice Županije Sisačko Moslavačke gospodin

JAKOV VRBAN

u svojoj 87. godini života. Hvala Jakovu na svim patnjama koje je podnosio za svoju voljenu domovinu Hrvatsku. Neka mu je laka Hrvatska gruda zemlje.

NEKA MU JE LAKA HRVATSKA GRUDA.

HDPZ - Podružnica Sisak

NA SPOMEN

pok.

VILIBANU HANTKE

Studenzi zdeni, mesec megleni
v spomenu ime dušicam daš.
Kaj si nas i Ti ostavil Vili?
Hrvački satnik - robijaš naš!

Prešla so doga leta bez broja
dok si kušaval reč "KAJ".
Slavica te je dopelala Tvoja
v podravske dole - Galovićev kraj!

Rođena ljubav vreštu precvela
zaprtu mladost v krletko pak.
Crn bel popeva, bol je prevrela.
- Hrvačka moja imam te rad!

Gladen i žeđen, vu duše srečen
čez Kalvarijo ostal si živ.
Pedeset let, sirov i pečen
Ponciju, Tite - zanavek krv!

Pregrelo sonce, pojelo meglo
sloboda sveta, ti Bozi dar!
Vili naš dragi, hrvačka žrtva
s križa je zisla na oltar!

Denes, več eto, v grobiku spiš
vu Peterancu, kam si se skril.
Nek Ti je leka HRVAČKA zemla.
Za njo si živel - HEROJ bil!

Slavko Čamba
Durđevčan

IN MEMORIAM

Tiho, kao što su i cijeli život proživjeli, iz naše sredine zauvijek su otišli:

ŠAĆIR LJUTA iz dubrovnika, preminuo u 84. godini života
VICKO FILIČIĆ iz dubrovnika, preminuo u 77. godini života
PETAR REBAC iz metkovića, preminuo u 77. godini života

**NEKA IM JE LAKA HRVATSKA GRUDA KOJOJ SU NESEBIČNO
DAROVALI SVU SVOJU LJUBAV I DIO MLADOSTI.**

S N A M A S U !

U svezi proklamiranog i ozakonjenog, obeštećenja političkih zatvorenika za dane provedene u zatvoru, koji ni nakon više godina ne funkcioniра, nameće nam se crna i morbidna statistika. Smrću naših članova državnom proračunu su uštedjena slijedeća novčana sredstva:

ŠAĆIR LJUTA	- odrobijao 4893 dana x DM 15. - = DM 73.395.-
VICKO FILIČIĆ	- odrobijao 910 dana x DM 15. - = DM 13.650.-
PETAR REBAC	- odrobijao 910 dana x DM 15. - = DM 13.650.-
	UKUPNO: DM 100.695.-

**GOSPODO MINISTRI - GOSPODO SABORSKI ZASTUPNICI!
PRETOČITE KONAČNO RIJEČI U DJELA!
MI VIŠE NEMAMO VREMENA ČEKATI!
I MI ZATVORENICI STVARALI SMO HRVATSKU!**

Tajnik: Vjekoslav Lujo Lasić

KATEDRALA SV. TRIPUNA U KOTORU

